

magazin istoric

ANUL XVII Nr. 8 (197) AUGUST 1983

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVII
Nr. 8 (197)
august 1983

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURSCU

ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

④

①

②

③

SUMAR

23 August 1944

• Actul de voință al întregului popor: <i>Mircea Mușat</i> • În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului (II): <i>Eugen Preda</i> • Una din cele trei crize ale Reichului în 1944: <i>Florin Constantiniu</i>	2
Crescuți și rămași pe pământurile Daciei: <i>Liviu Rebreanu</i>	10
Volevodul Seneslau și lespedea cu gisant de la Argeș: <i>Mircea Petrescu</i>	14
Simón Bolívar în replică cu Sfinta Alianță: <i>Camil Mureșan</i>	17
Coiful de aur de la Poiana Coșofenești: <i>Mihai Gramatopol</i>	21
1916 — Misiunea colonelului Rudeanu la Paris: <i>Dumitru Preda</i>	24
Dobrogea — străvechi pământ românesc: <i>Tudor Mateescu</i>	29
• Studiul istoriei — de neînlocuit pentru tineri: <i>J. Avramovski</i> • „Poporul român o gazdă de neprețuit”: <i>Glenn Torrey</i>	32
Prietenia A.D. Xenopol — N. Iorga: <i>Petre Țurlea</i>	35
Cu două secole mai devreme: <i>Ioan Rădescu</i>	38
În București, acum 50 ani	40
Filip II sau începutul declinului: <i>Geoffrey Parker</i>	46
A.J.P. Taylor și lordul Beaverbrook	49
1845. Un medic francez în țara locuită odinioară de daci: <i>Dumitru Hincu</i>	54
Drumul spre Pearl Harbor: <i>Gordon W. Prange</i>	57
• Cărți sosite la redacție... 23 • Poșta Magazin istoric ...	62
• Rezultatele concursului Magazin istoric, ediția 1983 ...	63

COPERTELE NOASTRE

④ Epopeea eroică a luptelor purtate în vara anului 1917 de armata română pe cimpurile de jertfă și bărbăție de la Mărăști, Mărășești și Otuz pentru apărarea pământului strămoșesc a fost vibrant evocată în creațiile unor cunoscuți scriitori și artiști plastici români. Pictorul D. Stoica surprinde în tabloul său *Bătălia de la Mărășești* (aflat în colecțiile Muzeului militar central) dramatica încheiere din 6-19 august 1917, când armatele coteropitoare au suferit o zdrobitoare înfrângere (1916. *Misiunea colonelului Rudeanu la Paris*, p. 24).

② Izgonirea ocupanților arabi și berberi de pe teritoriile Peninsulei iberice — Reconquista, încheiată în 1492 — a accelerat formarea statelor centralizate Spania și Portugalia. Fresca executată de un pictor italian, la comanda regelui Filip II, reprezintă o înfruntare din anii Reconquistei (Filip II sau începutul declinului, p. 46).

③ Războiul de eliberare a colonilor spaniole din America, în două dintre numeroasele sale episoade. Sus: aprilie 1810. La Caracas, o juntă patriotică preia puterea, izgonindu-l pe guvernatorul spaniol. Un an și ceva mai târziu, Venezuela devine independentă; jos: Bolívar, eliberatorul Americii de Sud și citorul independent al cinci națiuni latino-americane, primind capitularea spaniolilor, în urma căreia Columbia și Venezuela, independente, vor forma Republica Federativă Marea Columbie (Simón Bolívar în replică cu Sfinta Alianță, p. 17).

• *Înfăptuirea actului istoric de la 23 August este rezultatul activității Partidului Comunist Român de unire a tuturor forțelor muncitorești, antifasciste, de colaborare cu forțele patriotice naționale, cu reprezentanți ai armatei, inclusiv cu monarhia. Această colaborare s-a realizat pe baza luptei pentru ieșirea din războiul împotriva Uniunii Sovietice, la care România fusese împinsă de clasele reacționare și de Germania nazistă, pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste și alăturarea la coaliția antifascistă.*

• *Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944, în condițiile internaționale favorabile determinate de victoriile armatelor sovietice și ale aliaților, de lupta popoarelor din Europa împotriva fascismului german, a deschis o nouă eră în istoria milenară a poporului nostru.*

• *Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis calea înfăptuirii revoluției democratice, a revoluției socialiste și trecerii la construcția socialismului, a asigurat condițiile necesare marilor transformări revoluționare.*

NICOLAE CEAUȘESCU

ACTUL DE VOINȚĂ AL ÎNTREGULUI POPOR

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Uriașă ridicare la luptă a națiunii române, în memorabilul august 1944, a reprezentat actul de voință al unui întreg popor, hotărât să-și ia istoria în propriile mini, să asigure deplina libertate și independență a patriei, să deschidă calea celor mai profunde transformări revoluționar-democratice pe care le înfăptuim astăzi pe pământul României.

În perspectiva istoriei, actul demnității naționale, înfăptuit acum 39 ani, unește în timp, ca un arc de boltă al istoriei noastre, lupta seculară dusă de poporul român pentru libertate și dreptate socială, pentru desăvîșirea unității naționale și cucerirea independenței de stat, cu luptele clasei muncitoare, tărânnimii, intelectualității, ale tuturor forțelor de bază ale națiunii noastre care, sub conducerea Partidului Comunist Român, au deschis României calea marilor realizări socialiste de azi. Sînt toate aceste momente trepte ale edificării României moderne, care s-au transpus cu întreaga lor încărcătură istorică în actul revoluției de eliberare națională și socială începută în august 1944. Este o corelație organică pe care secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a dezlăluit-o în toată profunzi-

mea ei, subliniind: „Actul de la 23 August 1944 n-a căzut din cer, el a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român”.

Marea ridicare revoluționară din august 1944 și-a avut temeiul în întreaga istorie a luptelor pentru eliberare națională și socială, în cele mai arzătoare aspirații ale maselor muncitoare, în înălțătoarele idealuri ale națiunii noastre. Insurecția, care a deschis capitolul unor procese revoluționare de o amploare și profunzime fără precedent în istoria țării, a învederat capacitatea politică și organizatorică a Partidului Comunist Român care, pe baza unor documente programatice de inestimabilă valoare teoretică și practică, a reușit să reunească sub steagul său de luptă pentru înfăptuirea marilor idealuri, de progres și libertate ale poporului român, toate forțele patriotice, democratice, progresiste ale națiunii noastre, situându-se de la început în fruntea luptei poporului român împotriva dictaturii antonesciene și a dominației hitleriste.

In vara anului 1944, Partidul Comunist Român, analizînd întregul complex al condițiilor istorice interne și externe, a apreciat că se poate trece la înfăptuirea revoluției

de eliberare națională și socială. Factorii principali care indicau că această revoluție putea deveni realitate erau: starea de profundă radicalizare a maselor; adincirea la proporții fără precedent a crizei politice sociale, economice a regimului de dictatură militară-fascistă; ascuțirea tuturor contradicțiilor fundamentale ale societății; atitudinea total ostilă a armatei române față de continuarea războiului hitlerist; înfăptuirea în ansamblu a măsurilor politice și militare de pregătire a insurecției. Pe plan extern, existau condiții favorabile create de succesele militare hotărâtoare ale armatei sovietice, care ducea greul războiului antihitlerist, de acțiunile ofensive ale armatelor coaliției națiunilor unite în vestul Europei după deschiderea celui de-al doilea front, în iunie 1944, de amploarea luptei antifasciste a popoarelor de pe continent, ca și din alte regiuni ale lumii, de mișcarea de partizani, ce dădea puternice lovituri mașinii de război hitleriste, de forțele populare, care au adus o contribuție de mare însemnătate la cauza generală a victoriei în războiul antifascist. Odată cu răsturnarea dictaturii antonesciene, întreaga armată română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste; o asemenea schimbare a rămas unică în analele celui de-al doilea război mondial. România s-a angajat din prima clipă cu întregul său potențial economic, uman și militar în războiul antihitlerist, aducându-și o contribuție de recunoscută însemnătate la înfrângerea celui de-al III-lea Reich.

Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă, larga participare a tuturor forțelor patriotice la insurecție demonstrează că august 1944 a reprezentat un energetic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărârii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele, de a-și făuri istoria în libertate.

În cei 39 ani care au trecut de la evenimentul epocal din august 1944, urmînd cu devotament și încredere politica partidului său comunist, poporul muncitor a schimbat radical chipul patriei. Într-un ritm accelerat de sentimentul libertății și de încrederea în forțele sale creatoare, poporul român a parcurs o întreagă epocă istorică — de la ordnirea bazată pe exploatare și asuprire din trecut, la ordnirea nouă, socialistă, în care, liber și stăpîn pe soarta sa, își făurește în mod conștient propria-i istorie; de la vechea Românie burghezo-moșierească, slab dezvoltată, cu o economie preponderent agrară, dependentă de marile trusturi monopoliste, la România socialistă de astăzi, cu o economie dinamică, o industrie și o agricultură în plin proces de dezvoltare, cu un nivel de viață și civilizație materială și spirituală tot mai ridicat.

România, care în decursul istoriei sale a luptat continuu pentru progres și civilizație, pentru asigurarea independenței

și suveranității naționale, pentru prietenie, înțelegere și colaborare cu celelalte țări, se înalță astăzi în lume ca o țară a demnității, a progresului, a libertății și democrației, ilustrînd prin faptele și împlinirile sale forța pe care o dobîndește un popor stăpîn pe destinele sale. Datorită remarcabilelor succese obținute pe plan intern, precum și politici sale externe principiale, dinamice, realiste, consecvente, constructive, România se bucură astăzi de un prestigiu în lume fără egal în întreaga sa istorie. De la România de odinioară, aservită economic și dominată politic de diferite mari puteri, deseori izolată, relativ puțin cunoscută în lume, s-a ajuns la Republica Socialistă România de astăzi, liberă, independentă și înfloritoare, cu o înaltă autoritate și prietenie pe toate meridianele, respectată și apreciată pentru contribuția care o aduce la instaurarea unor noi relații între state, a unei noi ordini economice și politice internaționale, pentru prezența sa deosebit de activă și dinamică, pentru cuvîntul său chibzuit, curajos și realist în soluționarea problemelor mondiale în conformitate cu năzuințele popoarelor dornice de pace și libertate.

Întreaga politică internă și externă a țării noastre poartă amprenta puternicei personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, al cărui rol determinant, esențial, în elaborarea obiectivelor dezvoltării noastre economico-sociale, asigurarea organizării și conducerea științifică a întregii activități de aplicare în viață a Programului de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Unitatea și coeziunea întregului popor, a tuturor fiilor țării, fără deosebire de naționalitate, în jurul încercatei forțe politice călăuzitoare — Partidul Comunist Român — constituie izvorul forței și trăinicie de nezdrcinată a orînduirii noastre, garanția apărării și consolidării libertății, independenței și suveranității patriei, a cuceririlor revoluționare, de însemnătate istorică, obținute prin lupta și munca întregului popor, chezașia unor noi și minunate victorii pe calea socialismului și comunismului.

Cu înțelegerea profundă a marilor sarcini istorice pe care le are de îndeplinit, acum, la sărbătorirea a 39 ani de la glorioasele evenimente din august 1944, poporul nostru, strîns unit în jurul partidului, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, își exprimă, prin fapte de muncă, pături de un înalt patriotism, hotărîrea de a acționa cu toată răspunderea pentru înfăptuirea exemplară a obiectivelor economice și sociale înscrise în planul pe acest an și pe întregul cincinal, pentru înălțarea patriei pe noi trepte de progres și civilizație.

**RĂSPUNSURI
LA ÎNTREBĂRI**

ÎN SLUJBA TELULUI SUPREM: LICHIDAREA FASCISMULUI (II)*

EUGEN PREDA

Spre sfârșitul verii, seara se așterne devreme în pădurile întunecate din Prusia Orientală. La cartierul general subteran de la Rastenburg (viziunea lupului), Hitler își lua ceaiul. După agitația cotidiană venise, în sfârșit, momentul de relaxare. La patru zile de la declanșarea ofensivei sovietice, spărtura produsă în dispozitivul Grupului de armate „Ucraina de Sud” al generalului H. Friessner adusesese linia frontului pe aliniamentul nord Tîrgu Neamț — nord-est Roman — nord Birlad — nord-vest Huși, iar dincolo de Prut de la nord-vest Bujoru la nord-est Chișinău — sud-est Rezina — est Leova-Taraclia — nord Tatarbunăr. Situație grea, dar Hitler era convins că, sprijinindu-se pe bariera Carpaților Răsăriteni și zona fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați-Dunărea maritimă, o va putea înfrunta. În plus, îl convocase pe feldmareșalul Maximilian von Weichs, comandant general al teatrului de război sud-est, în componența căruia intrau grupurile de armate E (Grecia) și F (Iugoslavia și Albania), cu care urma să examineze, în cursul nopții, noua directivă de operații privind Balcanii.

* Articolul anterior consacrat mărturiilor străine privind implicațiile actului de la 23 August 1944 în grăbirea înfringerii Germaniei hitleriste, a fost publicat ca răspuns, la întrebările cititorilor în *Magazin istoric*, nr. 8/1982. O analiză a semnificației și importanței trecerii României în coaliția Națiunilor Unite, vezi în *Magazin istoric*, nr. 8/1981 — n.r.

În aceea zi de miercuri, 23 august 1944, Hitler fusese cel mai mult preocupat de evenimentele din Paris și dăduse ordin ca podurile de peste Sena să fie aruncate în aer. Încă la 19 august, rezistența franceză declanșase insurecția la Paris împotriva ocupanților germani, prelundu controlul celei mai mari părți a Capitalei¹.

Hitler mai zăbovea în fața ceștii cu ceai, cînd unul dintre aghiotanți, colonelul Erik von Ambsberg, i-a anunțat o solicitare telefonică urgentă. Comunicarea lapidară — la București mareșalul Ion Antonescu fusese arestat. Știrea surpriza a proiectat imediat întreaga „viziună a lupului” într-o stare de maximă nervozitate și febrilitate.

„Momentul loviturii — o surpriză”

La ora 22.20, Radiodifuziunea română a dat în emisie placa pe care era imprimată proclamația șefului statului despre înălțarea dictaturii militaro-fasciste, în care se anunța „voința hotărîtă a țării de a face pacea

¹ Actul de capitulare al garnizoanei Wehrmachtului din Marele Paris a fost semnat la 25 august 1944 de generalul von Choltitz în fața generalului P. Leclerc și a colonelului Rol Tanguy, comandantul Fortelor franceze din interior din regiunea pariziană, membru al Partidului Comunist Francez.

cu Națiunile Unite" și decizia ca „alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”. După cinci minute, la radio s-a transmis lista noului guvern. „Știrile — a notat istoricul Radiodifuziunii britanice, profesorul A. Briggs — au parvenit de la Serviciul de radioasculare la Bush House [clădirea unde funcționau programele politice și studiourile lor] tocmai când actualitățile BBC în română erau pe cale să fie emise”. Ele au fost de altfel concomitent introduse în toate buletinele¹. Printre cei care le-au recepționat se afla și ambasadorul american la Moscova, A. Harri-man, care, în aceeași noapte, a comunicat secretarului de stat, C. Hull, la Washington: „După ce am ascultat anunțul [postului de] Radio Londra... am întrebat imediat pe șeful interimar al diviziunii americane din Ministerul de externe [al U.R.S.S.] dacă guvernul sovietic știe ceva în plus în această problemă față de ceea ce s-a anunțat prin radio din București. Acest funcționar a spus că nu știe nimic despre problemă și chiar că nu a aflat despre anunțul de la radio, dar s-a angajat să transmită între-barea mea autorităților superioare”.

¹ Vezi semnalarea acestor prime ecouri internaționale ale înșurcării în *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968 și 8/1971.

La Rastenburg, transmisia de la Radio București² a fost imediat adusă la cunoștința lui Hitler și, de la ora 22.45 până noaptea târziu, acesta a improvisat o cascadă de ordine. Generalul Werner Kreipe, șeful de stat major al Luftwaffe, notează: „Convorbiri telefonice cu ministrul Killinger și [generalul] Gerstenberg, la București. Ambii prinși în capcană la legea. Killinger, total ruinat, transmite salutul Führerului. Gerstenberg sugerează atac în picaj și folosirea diviziei antiaeriene de la Ploiești pentru a captura orașul [București]. Am telefonat lui Hitler de câteva ori, a aprobat propunerile lui Gerstenberg, cere arestarea regelui. Contact stabilit încă o dată cu București, apoi s-a întrerupt”.

Cu mare întârziere, la 2 a.m., a început obișnuita consfătuire militară de noapte, discutându-se noua situație din Balcani cu feldmareșalul von Weichs. Directiva de operații privind Balcanii, care fusese elaborată,

² În darea de seamă întocmită de colonelul Nistor Teodorescu, comandantul unui detașament de grăniceri din nordul Moldovei, după ce a emis la 23 august 1944 ora 23.30 un ordin de luptă în vederea trecerii la dezarmarea unităților Diviziei 3 munte germane, se spunea: „La ora 22.20, aceiași zi, prin radio am ascultat proclamația M.S. regelui Mihai I, cu privire la încheierea armistițiului cu U.R.S.S. și de hotărârea de a lupta alături de armatele Națiunilor Unite contra inamicului de la vest”.

Proclamația, conform serviciilor străine de radioasculare, a fost reluată la orele 24.00 și 01.00. (ora României), când s-a difuzat și declarația noului guvern,

n-a mai fost semnată și Hitler a ordonat pregătirea evacuării Peloponezului. S-au dat noi ordine pentru „restabilirea” situației în România, inclusiv prin trimiterea de forțe din dispozitivul comandat de von Weichs pentru a ocupa Bucureștii.

În timpul consfătuirii militare de la amiază (24 august), după cum și-a notat un martor ocular¹, Hitler „este foarte optimist, înjură serviciul secret S.S. și Ministerul de externe”. Mecanismul ocupării Bucureștilor fusese declanșat și bombardamentele începuseră². Dar în pofida celor „150 de ieșiri pe zi și [a] circa 40 de ieșiri pe noapte cu aviație de bombardament, asalt și Stuka”, cum raporta la ora 2.30 a.m. în 25 august 1944 generalul Gerstenberg la O.K.W., „situația la București foarte serioasă”. De fapt, în interiorul Capitalei acțiunea de lichidare a rezistențelor germane era în plină desfășurare, iar luptele se angajaseră și în exteriorul orașului, ca și în numeroase alte locuri. După cum raporta un ofițer superior britanic (locotenent-colonelul de Chastelain), eliberat de insurecție și ajuns la Istanbul în 24 august, la începutul dupăamiezii, „simțământul împotriva germanilor este atât de universal încât probabil puținii vor scăpa din țară”. Un alt ofițer britanic, Ivor Porter, de asemenea eliberat de insurecție, dar rămas la București, raporta că „armata (română) îmbolnăvită de război și sigură de dezastrul care se află în fața țării, a luat armele împotriva germanilor cu evidentă satisfacție”.

Trei zile după declanșarea istoricelor evenimente de la București, cind cele mai înaintate coloane ale armatei sovietice se aflau la 150 kilometri de capitala României, Comisariatul poporului pentru afacerile străine al U.R.S.S. făcea publică că: „după informații la dispoziția” sa, „Bucureștii se află ferm în mâinile noului guvern român al generalului Sândrescu. Misiunea militară germană, în frunte cu generalul Hansen și alți germani, a fost internată. După ce a fost citită proclamația regală, o foarte entuziastă demonstrație a avut loc la București, salutându-se noul guvern”. La Londra, ziarul Times consemna că „momentul loviturii [de la București] a venit ca o surpriză pentru aliați”. Dealtfel, un memorandum întocmit de G-2 (serviciul de informații și contrainformații al armatei americane) și remis Departamentului de stat arăta că evenimentele de la 23 august 1944 în România s-au produs „spre surpriza și înclăntarea Londrei și Washingtonului.”

La 5 septembrie Comitetul unit (anglo-american) pentru informații secrete, evaluind situația Germaniei, raporta: „În Balcani întreaga poziție germană se sparge în bucăți. Cea mai mare parte a armatei germane din România a fost distrusă. Frontul german a încetat virtual să existe. România a declarat război Germaniei și Germania a pierdut cea

mai mare sursă de aprovizionare cu petrol natural”.

Trei zile mai târziu, premierul W. Churchill, care deținea și funcția de ministru al apărării, scria într-un memorandum adresat șefilor săi de stat major: „Trecerea României de partea cauzei aliate a dat rușilor un mare avantaj și s-ar putea ca ei să intre în Belgrad și Budapesta, și posibil în Viena, înainte ca aliații occidentali să reușească să străpungă linia Siegfried. Oricât ar fi de dorită, din punct de vedere militar, o astfel de incursiune rusă, efectul ei politic asupra Europei Centrale și de Sud ar putea fi în ultimă instanță imens”.

Eroism și o politică justă

Am citat o serie de noi documente străine precum și surse de istoriografie recentă care reliefează și ele valoarea declanșării revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă. Se știe astăzi în ce împrejurări și prin ce mijloace au pregătît forțele rezistenței naționale antihitleriste din România actul insurecției de la 23 August 1944.

„Dacă comuniștii își vor combina eroismul cu o politică justă — se spunea în Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 — vor cuceri încrederea maselor largi, care vor merge la luptă pentru zdrobirea dușmanului fascist cotropitor și [a] mercenarilor [lui] din țară”. Astfel, și de la început, și-a definit partidul comunist „sarcina și răspunderea istorică” pentru „organizarea luptei în România alături de marea popor sovietic și celelalte popoare cotropite, pentru zdrobirea fascismului sângeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România liberă și independentă”. Încă în acele zile întunecate se articula coloana vertebrală a strategiei partidului de făurire a celei mai largi posibile coaliții naționale antihitleriste pentru salvarea țării și angajarea hotărâtă în lupta coaliției internaționale antihitleriste.

Salvarea armatei de la nimicire într-un război străin intereselor poporului român, în care fusese aruncat împotriva voinței sale, întoarcerea armelor împotriva Reichului fascist și rolul de frunte al armatei în dobândirea dictaturii militar-fasciste au constituit elemente fundamentale ale tacticii și strategiei partidului, unirea tuturor forțelor naționale fiind considerată de P.C.R. elementul hotărâtor pentru ca armata să refuze „ascultarea trădătorilor” și să lupte „alături de toți patrioții pentru salvarea țării, salvarea poporului”. Documentele de partid, articole din presa ilegală, emisiuni ale postului de radio „România liberă” — care emitea de pe teritoriul U.R.S.S. — sugerează convingător modul în care s-au pus și a evoluat punerea acestor probleme: „Organizarea luptei... pentru reînnoirea în țară a soldaților de pe front... Înglobându-se în Frontul patriotic al întregului popor, ei [soldații] trebuie să întoarcă armele pentru zdrobirea asupritorilor hitleristi, pentru

¹ A cărui mărturie, ca și alte amănunte sînt citate de istoricul britanic David Irving în cartea sa *Hitler's War*.

² Magazin istoric, nr. 7/1974.

recucerirea onoarei și libertății naționale a poporului român" (Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942); „În 1917 am avut curajul să ne opunem nemților. Același curaj trebuie să-l avem și astăzi, aști timp cît armata noastră nu este complet nimicită și să ne luptăm ca și în zilele glorioase ale Mărăștilor" (postul de radio „România liberă”, 28 august 1942).

Totală ostilitate față de Reich

Adresîndu-se printr-o chemare, apărută în *România liberă* din 22 martie 1944, comandanților de mari unități, generalilor, ofițerilor și soldaților, P.C.R. declara: „Viitorul fărăi depinde de contribuția noastră la înfrîngerea lui Hitler... Armata e chemată să joace un rol de frunte. Antonescu trebuie doborât. Pentru aceasta armata trebuie să se unească cu toți patrioții. Nici o clipă nu e de pierdut. E momentul acțiunii”.

Frământările din armată, inclusiv din corpul de comandament, creșterea stării de spirit antifasciste, încă din toamna anului 1941, erau îndeaproape urmărite atît în țară, cît și în rîndul participanților la coaliția antihitleristă. Noi documente parvenite în țară prin grija Direcției generale a Arhivelor statului dezvăluie concluzii ale unor importante oficii guvernamentale privind starea de spirit antihitleristă din rîndurile poporului român și ale armatei. La 27 martie 1942, șefii de stat major americani erau sesizați, printr-un raport al unui organism aparținînd serviciilor secrete în subordine, că „în timpul ultimei ofensive germane o considerabilă opoziție a fost întîmpinată în rîndul românilor la folosirea trupelor românești dincolo de frontiera răsăriteană a Basarabiei. Aceași opoziție, cuplata cu fricțiuni sporite între România și Ungaria asupra disputelor de frontieră în Transilvania, este chiar mai acută în prezent”. Un raport al Consulatului american din Istanbul „asupra scenei politice românești” pe întreg anul 1943 arată că „există o ostilitate deschisă între soldații români și germani”, iar la 25 ianuarie 1944 un alt raport, avînd ca sursă „o persoană bine informată și în întregime de încredere”, sublinia: „atitudinea publică [în România] față de Germania este de totală ostilitate și în zonele rurale este dificil țăranilor să realizeze că germanii nu sînt dușmanii lor, așa cum au fost în ultimul război”.

După ce generalul de corp de armată I. Iacobici¹, șeful Marelui Stat Major, fusese destituit, deoarece la începutul anului 1942 se opusese trimiterii de noi trupe pe frontul hitlerist, dată fiind „nepopularitatea acestui război departe de granițele țării” și avînd în vedere „problema siguranței militare față de Ungaria”, generalul Ilie Șteflea, care i-a succedat, a urmat o linie similară². Ecoul

protestelor lui împotriva comportării comandamentului german față de ostașii români pe front s-a făcut auzit și la postul de radio „România liberă”, care în emisiunile din 26 și 27 ianuarie 1943 lansa un apel către ofițeri și generali români, cerîndu-le: „Nu permiteți nici o lovitură contra generalului Șteflea”.

Problema cooperării armatei române la lupta împotriva Germaniei a constituit o preocupare și în rîndul principalelor puteri ale coaliției antihitleriste. Un document al Departamentului de stat din 14 ianuarie 1944, luînd în considerare ieșirea României din războiul hitlerist, consemna „dorința folosirii forțelor și personalului românesc, în continuare, în războiul împotriva Germaniei”. La 8 februarie 1944, Ambasada britanică la Moscova informa Comisariatul poporului pentru afaceri străine că după ce în octombrie 1943 vice-consulul român la Istanbul stabilise un contact „privînd o lovitură de stat militară cu scopul de a-l răsturna pe Antonescu”, problema „a fost din nou ridicată cu autoritățile britanice. Li s-a explicat că mișcarea este sprijinită de doi generali, un comandant de corp de armată și unul de divizie, care susțin că au încrederea unui grup de ofițeri de toate rangurile, care sînt gata să le execute ordinele”. O comunicare asemănătoare a fost făcută concomitent la Washington.

Încă înainte ca U.R.S.S. să fi încheiat consultările cu Marea Britanie și S.U.A. asupra condițiilor armistițiului cu România, guvernul sovietic a fost de acord cu „stabilirea poziției lui Antonescu” și, în acest sens, la 27 martie 1944 britanicii au transmis la București ca „Antonescu să ordone trupelor românești în contact cu trupele sovietice să depună armele și să capituleze în fața trupelor sovietice. Dacă acest ordin este dat și îndeplinit de către trupele române din Crimeea sau zona Nistrului, Comandamentul sovietic garantează trimiterea trupelor care au capitulat spre una din regiunile din apropierea Prutului unde vor fi predate lui Antonescu în vederea organizării rezistenței de către guvernul român împotriva trupelor germane”. Se preconiza, de asemenea: „un contact direct [ce] va fi stabilit între Comandamentul sovietic și Înaltul comandament român pentru soluționarea practică a problemelor privitoare la ajutorul militar mutual împotriva germanilor”. Dealtfel, în propunerile de armistițiu remise de U.R.S.S. la Stockholm și Cairo, la 12 aprilie, și ale căror „condiții minime” fuseseră comunicate încă la 31 martie, pe primul loc se afla:

„Ruperea raporturilor cu Germania și participarea armatei române în lupta comună alături de aliați și de armata roșie, împotriva germanilor, în vederea restabilirii independenței

¹⁻² Magazin istoric, nr. 2/1967; 8/1979, vezi și File din istoria militară a poporului român, vol. 5-6/1980.

UNA DIN CELE TREI CRIZE ALE REICHULUI ÎN 1944

FLORIN CONSTANTINIU

Insurecția română din august 1944 nu a fost numai o pagină glorioasă în marea carte a istoriei românești, ci și unul din momentele de cea mai mare însemnătate ale celui de-al doilea război mondial. Insurecția s-a reflectat într-un lung șir de consemnări în sursele documentare ale timpului și de aprecieri în lucrările specialiștilor — istorici, în primul rând — care au reconstituit desfășurarea singeroasei înclăștări din anii 1939-1945. Și unele, și altele vădesc excepționala importanță a contribuției aduse de poporul român la înfringerea Germaniei naziste.

În lucrările unor specialiști străini de mare autoritate, actul de la 23 August 1944 este numărat — pentru consecințele sale strategice, politice și economice — printre marile evenimente ale războiului. Astfel, profesorul britanic Hugh Seton-Watson¹, unul dintre specialiștii eminentei în istoria Europei de Răsărit (lucrarea sa *Eastern Europe between the Wars. 1918-1941* a cunoscut mai multe ediții și a sfârșit prin a fi considerată drept clasică), scria, referindu-se la destrămarea sistemului militar german din Europa de Sud-Est, ca urmare a insurecției: „Acțiunea de la 23 august 1944 a fost unul din evenimentele decisive ale celui de-al doilea război mondial. Ea a deschis întreaga Europă Sud-estică în fața armatei roșii”. Ținând cont de faptul că această parte a continentului prezenta, prin resursele ei (petrol, bauxită, crom, antimoniu etc.), ca și prin poziția strategică, un interes acut pentru Germania hitleristă, istoricul britanic aprecia insurecția drept unul dintre factorii care au „determinat soarta Europei Centrale”, pierderea întinsei zone sud-estice a continentului eliminând orice șansă a Reichului de a încheia războiul în condiții favorabile.

După cum se știe, insurecția română a declanșat o adevărată reacție în lanț, care a afectat Ungaria, Bulgaria, Croația și Finlanda, zguduind sau grăbind căderea regimur-

Imagini din trei momente hotărâtoare ale anului 1944: debarcarea din Normandia...

lor prohitleriste din aceste țări. Șocul loviturii date de insurecția română a surpat întreg edificiul militar german destinat să asigure controlul hitlerist în partea de sud-est a ceea ce Hitler numea cu emfază „Festung Europa” (fortăreața Europa).

Prin deszăvorirea porții Focșanilor — „una dintre cele mai puternice poziții de apărare strategică din Europa”, cum o apreciază lucrarea britanică *The Second Great War*, vol. VIII, editată de Sir John Hammerton — care ar fi blocat dezvoltarea operației ofensive sovietice de pe frontul Iași-Chișinău, insurecția română a creat în dispozitivul german „cel mai larg flanc deschis, cunoscut vreodată în războiul modern”. Aprecierile aparțin unuia dintre cei mai de seamă analiști militari ai secolului nostru, Basil Liddell-Hart (1895-1970)² și este cuprinsă în lucrarea *History of the Second World War*, fiind des citată în istoriografia de spe-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 1/1973, 8/1974, 7/1983; 2/1971.

cialitate pentru a se evalua corect acțiunea săvârșită de forțele insurecționale românești în august 1944.

Aceeași părere este împărtășită de altfel și de un participant direct la evenimentele desfășurate în august 1944 pe teritoriul României, fostul general german Hans Kissel. În cartea sa, semnificativ intitulată *Die Katastrophe in Rumänien 1944* (Catastrofa din România din 1944), Kissel apreciază că „amplourea și consecințele militare și politice ale acestei înfringeri germane n-au fost mai puțin grave ca cele ale bătăliei de la Stalin-grad”.

Gravitatea loviturii suportată de sistemul militar german prin declanșarea insurecției române a recunoscut-o Hitler însuși într-o convorbire pe care a avut-o, la 18 septembrie 1944, cu Ante Paveliĉ, conducătorul fascist al Croației. După cum rezultă din stenograma convorbirii publicată de istoricul vest-german Andreas Hillgruber, Hitler a făcut, cu acel prilej, un expozu asupra situației militare, afirmând că în cursul anului 1944 Germania a fost confruntată cu trei crize: debarcarea anglo-americană în Franța (6 iunie), urmată de străpungerea frontului la Avranches (31 iulie), prăbușirea Grupului german de armate „Centru” în Bielorusia (22 iunie-3 iulie) și acțiunea insurecțională din România. Pentru a înțelege mai exact ceea ce a însemnat lovitura provocată de România, amintim că înfrângerea din Bielorusia s-a soldat cu distrugerea a 28 divizii germane, iar debarcarea din Normandia a marcat deschiderea celui de-al doilea front. Alături de principalii parteneri ai coaliției antihitleriste, România a jucat, așadar, un rol de seamă în zdrobirea Germaniei hitleriste. De altminteri, în primăvara anului 1945, Hitler avea să afirme că ar fi trebuit să se sinucidă, deci să tragă concluzia

„ofensiva sovietică pe frontul din Bielorusia...”

... și insurecția română care a făcut un mare număr de prizonieri germani

înfringerii încă din noiembrie 1944, adică în momentul în care consecințele celor trei crize amintite mai sus se făceau resimțite, silindu-l, între altele, să-și abandoneze cartierul de la Rastenburg și să se reîntoarcă la Berlin.

Istoricul britanic de renume A.J.P. Taylor¹, în lucrarea sa *The Second World War*, apărută în 1976, menționează declarația pe care Hitler a făcut-o, cu puțin timp înainte de a se sinucide, generalului Jodl: „Ar fi trebuit să iau această decizie, cea mai importantă din viața mea, în noiembrie 1944, și să nu fi părăsit niciodată cartierul general din Prusia Orientală”.

Înainte însă ca aceste gânduri să fi fost exprimate, dictatorul nazist se dovedise pur și simplu obsedat de recucerirea României, de redobândirea controlului asupra resurselor ei petrolifere. Documente și mărturii descoperite în ultimii ani pun în lumină refuzul lui Hitler de a se reschiza cu pierderea spațiului românesc². Desprins din realitatea militară care îl condamnă la faliment, el a elaborat, în toamna și iarna anului 1944, planuri pentru a readuce România sub autoritatea sa. Este mai puțin cunoscut faptul că ultima ofensivă germană din timpul celui de-al doilea război mondial — cea declanșată în zona lacului Balaton (Ungaria) la 6 martie 1945 — viza ca obiectiv final pământul țării noastre. „Să faceți Führerului cadou de ziua lui — 20 aprilie — petrolul de la Ploiești!”, li s-a spus soldaților germani în ajunul atacului. Așadar, pînă în ultima fază a existenței Reichului său, Hitler a simțit din plin lovitura pe care poporul român a dat-o Germaniei naziste în august 1944, cînd s-a angajat cu toate forțele în războiul anti-hitlerist.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 6-7/1983; 8/1974, 5-6/1980, 8, 11/1982.

Liviu Rebreanu a fost unul dintre oamenii de cultură români reprezentativi care, după august 1940, cînd partea de nord-vest a țării a fost ruptă din trupul României prin odiosul Diktat de la Viena, și-a ridicat glasul spre a condamna nedreptatea, spre a readuce în fața opiniei publice europene adevărul încălcat de statele revizioniste: Transilvania — pămînt românesc, locuit de același popor care, din cele mai vechi timpuri, n-a părăsit niciodată locurile strămoșești.

CRESCUȚI ȘI RĂMAȘI PE PĂMÎNTURILE DACIEI

LIVIU REBREANU

În activitatea desfășurată de marele scriitor în anii care au urmat lui 1940, pentru susținerea drepturilor istorice ale românilor în Transilvania¹, pentru combaterea încercărilor de denaturare sau falsificare a adevărului, se înscrie și turneul efectuat în 1942-1943 în cîteva țări europene, cu o conferință consacrată vieții spirituale din România și care, în argumentare, constituia o evidențiere a trăsăturilor fundamentale ale evoluției istorice a poporului român. Reluînd unele idei din discursul de recepție la Academia română (mai 1940) Liviu Rebreanu combătea aserțiunile tendențioase la adresa poporului nostru, afirmînd caracterul unitar al dezvoltării istorice a românilor, continuitatea lor de viață în spațiul vechii Dacie. Marele scriitor evidenția „nedreptatea sfîșietoare a sfărîmării teritoriului nostru național, agravată de rușinea de a nu se fi putut măcar apăra granițele dobîndite prin chinuri și răbdare și lupte milenare“, nedreptate săvîrșită „în anul tragic și fatal 1940“. Desigur, protestul său nu putea fi formulat decît aluziv, ținînd seama de faptul că autorul conferinței și într-o serie de localități din chiar țările care inspiraseră și patronaseră Diktatul: Germania hitleristă și Italia fascistă. Cu atît mai semnificativă era poziția marelui scriitor, care, privită în acest context, capătă

valoarea unui act de curaj, demnitate și înaltă ținută moral-patriotică.

În acele momente ale războiului declanșat de Hitler care incendiasse lumea, Liviu Rebreanu afirma cu demnitate caracterul pașnic al poporului român care fusese tirat, împotriva voinței sale, în conflagrație: „Neamul românesc a fost cel mai liniștit din lume. În trecutul nostru nu avem nici un război de cucerire, ci numai de apărare. Noi n-am rivnit niciodată moșia altora, numai alții au rivnit-o pe a noastră“.

Sînt în conferința sa și aluzii destul de străvezii la teoriile aberante, rasiste, ale raselor pure, ariene, propagate de doctrina hitleristă. „Dar oare realitatea unui popor, arată Rebreanu, nu e mai vorbitoare decît un zapis oarecare sau o stelă funerară? Nașterea unui popor e un miracol, negreșit, precum miracol e orice naștere, chiar și a ultimei gingăanii. De aceea începuturile tuturor popoarelor sînt învăluite în negura legendelor. Chimia etnografică n-a ajuns și nici nu va reuși să pătrundă și să fixeze într-o formulă cu repetiție misterul formației unui popor nou din două sau mai multe vechi. Dacă s-ar fi descoperit rețeta, atunci în vremurile acestea de produse sintetice s-ar fabrica poate și popoare în serie pentru soluționarea sau complicarea conflictelor internaționale“.

¹ Atitudinea antirevizionistă, patriotică a lui Rebreanu se reflectă și în jurnalul rămas inedit al prozatorului și din care *Magazin istoric* a publicat substanțiale fragmente în nr. 5, 6/1980.

În imagine: Liviu Rebreanu în anii patruzeci.

și să porceadă în libertate la zidirea unui stat românesc...

Veșnic în stare de alarmă, poporul român și-a trăit viața pe un ascuțit de sabie sau cu paloșu-i atârnat deasupra capului. Părea mereu o jucărie fragilă în mîinile destinului implacabil. O mie de ani toate furtunile au răvășit diferitele principate românești, constituite și neconstituite...

Într-o sută de ani, poporul român a trebuit să străbată toate etapele politice și spirituale pe care alte neamuri le-au străbătut în mai multe secole. După 1848, anul tuturor revoluțiilor, principatele române se unesc în 1859; se alege domn Carol de Hohenzollern la 1866; în 1878 [1877] se proclamă independența României; în 1881, țara se declară regat, sub Carol I; în 1918... românii erau strinși într-un singur stat național pe teritoriul pe care au trăit totdeauna. Din nefericire ceea ce a urmat după războiul mondial n-a fost pace, ci continuarea războiului cu alte mijloace. Lumea ieșise din fagașul ei și oamenii n-au mai fost în stare să găsească o nouă cale mîntuitoare. Povestea uce-

nicului vrăjitor se desfășura în fața noastră. Alunecau vertiginos spre prăpastie și destinul omenirii n-a îngăduit nici o oprire pînă ce ne-am pomenit în al doilea război mondial.

În inter-regnul dintre cele două războaie, România abia a avut răgaz să-și ordoneze problemele și să păsească la organizările ce i le puneau unirea tuturor românilor. Mai ales că tinărul stat român era mereu hărțuit, zgîlțit, săpat de asupritorii de pînă ieri care nu se puteau împăca cu ideea că românii nu vor mai fi robii lor. Armele acestui război de guerilă, extrem de variate, deși în aparență neînsemnate, s-au dovedit pînă la urmă eficace. Dintre acestea numai una să mi se permită s-o amintesc, fiindcă e o armă spirituală, o simplă teorie. E vorba de teoria lui Rösler¹. Acest Rösler a fost un învățat german, dar nu de vreo importanță apreciabilă pentru spiritualitatea germană, de vreme ce nu l-am găsit pomenit nici măcar în enciclopediile germane cele mari.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1978, 10, 11/1981, 10/1982, 1, 4/1983.

Savantul german, într-o carte apărută în 1876 și intitulată *Romänische Studien*, a emis părerea că poporul român nu s-ar fi format în Transilvania și țările dunărene, cum credea toată lumea, ci undeva prin Balcani, de unde mai tirziu a venit și s-a așezat în locurile unde se găsește acum.

Ei bine, teoria aceasta nevinovată a devenit o redutabilă armă politică împotriva românilor. Părerile lui Rösler au fost examinate, discutate, contestate și respinse de alți savanți, incit azi de fapt teoria s-a transformat, pentru specialiști, cel mult într-o controversă științifică. Pe cînd însă pentru... dezinteresați controversa a rămas controversă, pentru ceilalți, adică pentru cei interesați, teoria s-a transformat în dogmă cu consecințe politice. Teoria lui Rösler e invocată ca argument istoric care justifică o posesiune pe baza dreptului primului ocupant.

Odinioară, românii li se contesta dreptul la libertate, independență și unire cu motive politice: posesiunea de fapt. Toată lumea, chiar vrăjmașii cei mai aprigi, admiteau, cel puțin tacit, că sîntem

Dubla identitate a lui Robert Roesler

CITEVA PRECIZĂRI BIOGRAFICE

Într-adevăr, Robert Roesler¹ nu figurează în nici una din marile enciclopedii germane (*Der Grosse Brockhaus*, *Meyers neues Lexikon* s.a.), după cum nu apare nici în celelalte mari enciclopedii ale lumii: *Le Grand Larousse*, *The Encyclopedia Britannica*, *Bolsaia Sovetskaja Entsiklopedia*, *Enciclopedia Italiana*, *Encyclopedia Universalis* s.a., ceea ce denotă, din capul locului, că activitatea sa nu prezintă în nici un fel vreun interes pentru cultura universală.

Fîind vorba de referiri la țara noastră, majoritatea enciclopediilor române l-au prezentat pe autor și teoria lui, menționînd — bineînțeles — caracterul părintilor și complet nefondat al acesteia. Ultima ediție a Micului dicționar enciclopedic (București, 1978 p. 1832) notează: „Roesler Robert (1840-1881), istoric german. În Studiul românesc. Cercetări asupra istoriei vechi a românilor a susținut teza neștiințifică potrivit căreia poporul român s-a format exclusiv în sudul Dunării, de unde ar fi imigrat în sec. IX la nord de fluviu. A fost combătut de B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, D. Oncul s.a.”

¹ De la sursă la sursă, numele este redat în diferite feluri: Rösler, Roesler. Am păstrat formele din respectivele scrieri. Grafia corectă e Roesler, așa cum apare pe lucrările al căror autor este.

Desigur în ceea ce privește caracterul și conținutul teoriei lui Roesler lucrurile au fost de mult puse la punct. Savanți români și de peste hotare (Julius Jung, Edouard Sayous, Heinrich Klepfer și mulți-alții) au arătat la vremea cuvenită erorile ei. În paginile revistei noastre, inclusiv în ultimele numere, au apărut o serie de articole care au dezvăluit cu argumente incontestabile falsitatea teoriei, ea și scopurile pe care le-au urmărit și le urmăresc azi adepții curentului neo-roeslerian². Dacă revenim asupra acestor teorii și a autorului ei o facem doar pentru a corecta unele date prezente în „vocea” din direcționarul amintit, date pe care, la la rîndul lui din altele. Este adevărat, aceste date nu schimbă cu nimic fondul neștiințific și alintit al „teoriei”; ele trebuie însă rectificate, deoarece, s-au perpetuat astfel din ediție în ediție, fiind preluate de diferite alte publicații inclusiv, în unele cazuri, de către revista noastră.

Referindu-ne mai întîi la teoria lui Roesler trebuie precizat că acesta nu a susținut că așa-zisa imigrare a românilor la nordul fluviului s-ar fi petrecut în sec. IX (cum se arată în dicționar) ci — așa cum subliniază și N. Stoicescu în *Continuitatea românilor* (București, 1980, p. 42) — „la sfîrșitul sec. XII sau începutul sec. XIII”. Teza migrării

² Magazin istoric, nr. 10-12/1981.

autohtoni pe locurile noastre, crescûti acolo și rămași de pe timpul dacilor și romanilor. Acuma, pe argumentul lui Rösler și altele fabricate ad-hoc, sintem declarați venetici pur și simplu, trebuind să ne bucurăm că am fost și sintem tolerați să trăim.

Cel ce are onoare să vă vorbească este transilvănean, din ținutul Bistriței-Năsăud... Parte din studiile mele le-am făcut în școli maghiare. Pe atunci cronică notarială rege-lui Bela¹, cel mai vechi document unguresc care povestește cucerirea bazinului car-patic și întemeierea Ungariei, era recunoscut oficial și propăvăduit cu mîndrie în manualele școlare. Azi, din cauza lui Rösler, cronică sârmanului notar e decretată fără nici o valoare istorică și stigmati-zată ca o simplă adunătură de basme (pentru că într-însa se spune categoric că ungurii au găsit în Transilvania dife-rite principate românești). Azi noii istorici patrioți [străini]

¹ Cronică notarială regală, *Anonimus (Anonymi) Bele regis notarius, Gesta Hungarorum*, lucrare păstrată într-o copie descoperită în anul 1746 la Viena și care conține im-portante stiri referitoare la românii din Transilvania din sec. IX-X (*Magaz-in istoric*, nr. 11/1978, 11/1982).

se întrec în a descoperi o re-giune unde s-ar fi putut naște și forma poporului românesc, precum și prin a țâsciti do-cumente care să dovedească strecurarea românilor în ținutu-rile unde trăiesc în majorități covârșitoare. S-au propus toate ipotezele. Unii ne-au arătat că ne-am născut în Bulgaria, alții în Macedonia sau în Epir, sau în Albania, sau în Serbia. Toate au căzut, dări-mate de înșiși istoricii prea zeoși în controversele dintre ei. Ar urma deci că poporul românesc nu s-a născut nică-ieri. Și totuși în ciuda lui Rösler și mai ales a röslerie-nilor mai noi, în ciuda tuturor subterfugiilor de documente, calcule, statistici, hărți, tra-seuri de frontiere și cîte altele, există o masă de 15 milioane de români, care, în spațiul străvechi românesc, se prezintă pretutindeni într-o ma-joritate compactă și copleși-toare. Și ceea ce e mai impor-tant, majoritatea aceasta nu o alcătuiesc orașele și orașenii, populația schimbătoare fără legături adinci cu pămîntul, ci o alcătuiesc satele și țărani, realitatea cea mai vie, temelia cea mai indestructibilă a ori-

cărui neam, cel mai autentic drept de posesiune.

În istoria altor națiuni, țărănimea a putut avea un rol secundar, șters; pentru noi însă țărănimea e izvorul româ-nismului pur și etern. La noi, singura realitate permanentă, inalterabilă a fost și a rămas țăranul. Atît de mult că, de fapt, țăranul român nici nu e țăran ca la alte popoare. Ță-ranul român nu-și zice nici-odată țăran. Țăranii numesc pe țărani, simplu, oameni. De fapt țăranul n-are nume pentru că nu e nici clasă, nici breaslă, nici funcție, ci poporul însuși — omul român. Pentru toată lumea noastră țăranul e sino-nim cu român...

Istoricii, inclusiv cei români, nu se prea înțeleg între dinșii cînd e vorba de trecutul nostru îndepărtat. Într-o privință to-tuși sînt de acord cu toții, anume că aici, la noi, pe pămînturile noastre se face agri-cultură din vremuri imemoria-le. Dar existența agriculturii presupune și existența țăra-nului. Năvălitorii nestatornici, umblători după pradă și se-toși de singe, nu se îndemnau să scormonească pămîntul. Tre-buie deci să fi muncit poporul

(Continuare în p. 22)

În sec. IX a fost emisă de un alt adversar al continuității românilor, I. Chr. Engel.

În ceea ce privește datele biografice ale autorului, trebuie făcute, de asemenea, unele rectificări. În lucrarea sa *Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen (Germanii despre originea românilor)*, apărută în Edi-tura Kriterion, 1977, p. 77, dr. I. Hurdubejlu menționea-ză biografia pe care un anume profesor Krones — con-temporan și coleg cu Roesler — a publicat-o în *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, din 1875 (pp. 219-233) cu prilejul morții lui Roesler. În această biografie-necro-log se arată că Robert Roesler, fiul cel mai mare al magis-tratului Karl Roesler, s-a născut în ziua de 2 martie 1836 la Olmütz (azi Olomouc, în R.S. Cehoslovacă) — în ve-chiul Imperiu habsburgic — și a murit la 19 august 1874, la Graz. S-a început cariera de profesor de geografie la liceul din Troppau, din Silezia austriacă unde a publicat primul său studiu: Contribuții la cea mai veche istorie a Ungariei care a stat apoi la baza cap. IV din lucrarea din 1871 *Studii românești*. Această din urmă lucrare — în care a dezvoltat teza presupuselor formări a românilor la sud de Dunăre și migrării lor ulterioare la nordul fluviu-lui — l-a atras bunăvoința autorităților austro-ungare și numirea ca profesor de geografie la Universitatea din Graz. Pînă atunci, fusese docent și bibliotecar la Uni-versitatea din Viena (1863), apoi profesor (1869) la Uni-versitatea din Lemberg (azi Lvov, în U.R.S.S.).

Așadar, Roesler a trăit între 1836 și 1874. De unde atunci anii de viață 1840-1881 menționați în dicționar? Cum arătam, eroarea nu este nouă; ea s-a perpetuat din ediție în ediție. Cercetînd vol. III al *Enciclopediei române* publicată la Sibiu în 1904 de Corneliu Diacono-vici găsim: „Rösler Robert, scriitor german [s.n.] n. 6

ian. 1840 în Köthen [Köthen] m. 18 mai 1881 la Königs-berg [azi Kaliningrad, U.R.S.S.]”. A fost redactor la mai multe ziare, publicist și multe romane, poezii lirice [s.n.] și studii istorice. Cea mai mare vîlvă a făcut el cu opul lui *Romänische Studien*...

Din biografia publicată de profesorul Krones nu relese însă că Rösler ar fi avut preocupări literare. Cîne a fost, în acest caz, Robert Rösler ziaristul, autorul de poezii și de romane!

În *La grande Encyclopédie*, Paris, vol. 28, p. 811: lucrare alcătuită înainte de primul război mondial, gîsim dezlegarea: „Roesler (Robert), pseudonim Julius Mühl-feld, scriitor german născut la Goethen [Köthen], 6 ian. 1840, mort la Königsberg, 18 mai 1884; unde a condus *Hartungsche Zeitung* din 1872. Anterior condusese la Leipzig între 1864 și 1866 *Mitteldeutsche Volkszeitung* și între 1870 și 1872 [publicația] *Wachter* din Bielefeld. Scriitor asiduu și fecund, el a alcătuit numeroase romane în mai multe volume, poezii și cîteva volume de istorie, puternice influențate de aspectele politice și religioase, contemporane lui...”

Așadar, dr. Robert Roesler, unu l istoric și geograf austriac (1836-1874), altu l gazetar și literat german (1840-1881) au fost contopii într-o singură persoană, datele biografice ale celui de-al doilea fiind atribuite, prin-tro-o inadvertență inexplicabilă, celui dintîi — eroare pe care, sperăm, viitoarele ediții o vor înlătura.

Gh. DAVID

¹ Dicționarul maghiar *Revai Nagy Lexikona* (Budape-s-ta, 1924, vol. XIV, p. 137 și vol. XVI, p. 415) dă anul morții ca și dicționarele românești: 1881.

VOIEVODUL SENESLAU ȘI LESPEDEA CU GISANT DE LA ARGEȘ

Dr. MIRCEA PETRESCU

Cînd în vara anului 1920, istoricul și arheologul Virgil Drăghiceanu a făcut senzaționala descoperire a mormintelor voievozilor de la Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, una dintre pietrele tombale a fost găsită în tîndă bisericii, ceea ce înseamnă, cum presupunea descoperitorul, că fusese „scoasă din biserică în tîndă pentru a crea spațiu”. Lespedea, numită „cu gisant” (deoarece înfățișează o efigie statuară funerară culcată) a stîrnit un interes deosebit, prin raritatea unei asemenea reprezentări într-o clădire din teritoriile de la sud de Carpați. Deși deteriorată în bună măsură (spartă în trei fragmente și cu părți lipsă) lespedea — lungă de 132 cm și lăță de 75 cm — are o serie de detalii semnificative. Cea mai importantă observație este că pe laturile superioară și din stînga piatra tombală nu este finisată, gisantul trebuind, așadar, să se fi aflat situat neapărat într-un colț al bisericii, în așa fel încît laturile nefinisate să fie lipite de zid.

Personajul gisant — sculptat în relief înalt — este ușor aplecat spre dreapta, grosimea lespedei măsurînd 30 cm pe latura stîngă și aproximativ 12 cm pe cea dreaptă; sculptura înfățișează un personaj cu plete lungi cîzînd pe umeri, cu barbă, de asemenea lungă. Pe cap poartă un fel de tiară, iar peste haina lungă o hlamidă cu guler larg, probabil din blană de hermină; pe piept are o broderie sugerînd un vrej de semipalmete, foarte asemănător cu semipalmetele de pe un mormînt romanice din lapidariul de la Szekesfehervar. La extremitatea superioară a lespedei se află sculptată în relief plat o altă palmă romanică, asemănătoare cu unele fragmente de sculptură din lapidariile de la episcopia din Strigoniu și Véspre, precum și cu cele întîlnite la o serie de sculpturi bizantine de la jumătatea mileniului I e.n., preluate apoi de Occident, care le-a calificat drept „romanice”; sculpturile respective s-au rîspîndit pe o arie largă a continentului. Sînt de reținut aceste detalii sculpturale, deoarece ele oferă importante elemente pentru datarea lespedei cu gisant. Tot pe latura dreaptă a lespezii sînt sculptați 11 denticuli (ciopliți neregulați, probabil de către un ucenic), și care amintesc de dinții rozetelor de la ancadramentul romanice de piatră sculptată de la ușa de intrare în biserică „Negru Vodă” din Cîmpulung. Personajul însuși se aseamănă, prin felul în care este sculptat, cu „perechea îmbrățișată” din Catedrala de la Alba Iulia.

În căutarea unui lăcaș...

Cine este, așadar, acest personaj și cînd, unde și cine a cioplit lespedea?

Problema l-a preocupat pe Virgil Drăghiceanu care a considerat că lespedea ar fi fost pusă ulterior pe mormîntul lui Radu, „creîndu-se astfel legenda cu statuia lui Radu Negru”. Dar, analizînd piatra, tot el a constatat că „peste mormîntul lui Radu, liber de toate părțile, nu se putea face o astfel de piatră” neșlefuită pe două laturi. Luînd în considerație acest amănunt, el a considerat că lespedea ar fi fost așezată în colțul de nord-vest al Bisericii Domnești, peste mormîntul nr. 13; acest

mormînt este situat însă nu chiar în colț, ci undeva la mijlocul spațiului patrulei dintre colțul respectiv și stîlpul de nord-vest, deci tot într-un spațiu liber pe toate laturile! Drăghiceanu a atribuit mormîntul menționat — fără să furnizeze și argumente — lui Dan II, considerînd că și gisantul ar reprezenta pe acest voievod care a domnit în sec. XV (1422-1431).

Uterior, alți autori au atribuit lespedea fie lui Radu I, fiul lui Vladislav-Vlaicu — fără să țină seama că mormintele acestor voievozi se află în centrul bisericii și deci nu puteau fi acoperite de o lespeadă finisată numai pe două laturi.

De altmînter, identificarea celor înmormîntați la Biseri-

ca Domnească continuă să constituie un semn de întrebare pentru cercetători, doar în două cazuri existînd date relativ certe — mormîntul nr. 7, unde se crede că a fost înhumat Nan Udobă (după înelul cu inscripție găsit în el) — un personaj important la curtea primilor Basarabi și mormîntul nr. 8 unde s-au găsit fragmente de inscripție funerară cu numele lui Vladislav.

Revenind la piatra cu gisant — aceasta ar fi putut fi deci plasată numai în colțul de nord-vest al bisericii. Dar acolo, cercetările făcute n-au dat la iveală nici un mormînt, nici sub pardoseala de lespezi făcută în 1827, nici sub cea de cărămidă, construită în

1750, nici sub cea inițială, de asemenea din cărămidă. Și nici nu se putea găsi vreun mormint în acel loc, deoarece acolo se află o scară în perete, care ducea la o ascunzătoare situată mai sus, la care se ajungea cu o scară mobilă, ascunzătoare în care, probabil, în vreme de restriște erau depozitate podoabele și aurul voievozilor.

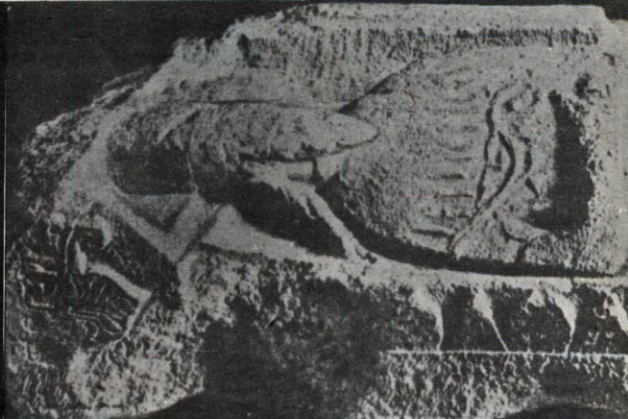
Cit privește chipul de pe respectiva piatră tombală, acesta nu poate fi atribuit lui Dan II, Vlaicu-Vladislav sau Radu I din diferite motive. În primul rînd acest chip dăltuit în piatră nu seamănă cu nici unul dintre voievozii

personajul de pe gisant nu poate fi nici Radu I, a cărui înfățișare ne este cunoscută din monedele sale; pe de altă parte din vestigiile scoase la iveală de Drăghiceanu, rezultă că voievodul îngropat în mormintul nr. 10 (în ipoteza că îl înfățișează pe Radu I), era tînăr, îmbrăcat în costum apusean, (așa cum e înfățișat și pe monedele emise de el), cu păr castaniu, cu mustați, dar fără barbă. Or, bărbatul înfățișat pe piatră tombală pare bătrîn și are pletele și barba lungi!

Așadar, piatra găsită în 1920 în tinda Bisericii Domnești din Curtea de Argeș nu

arheologice diverse, precum și pe monede din vremea împăratului Alexios Angelos (1195-1203): a fost zidită, probabil, de un înaintaș al lui Seneslau „voievodul românilor”, cum i se spune în Diploma ioaînîilor din anul 1247. Analizînd planul acestei biserici, constatăm că lespezea cu gisant se potrivește perfect în colțul de nord-vest al lăcașului, cu cele două laturi nefinisate lipite de zidurile ctitoriei. Așadar, în această primă biserică, construită pe la 1200 și existînd încă la 1330, s-a aflat mormintul deasupra căruia a fost așezată lespezea cu statuia funerară.

Piatră tombală descoperită în tinda Bisericii Domnești din Curtea de Argeș (detaliu)

menționați: Dan II, din tabloul care îl înfățișează împreună cu Don Pedro al Portugaliei¹ (aflat în prezent în Pinacoteca din Lisabona), ni se arată ca un tînăr cruciat, fără barbă și mustați, îmbrăcat în armură, ca și prietenii săi, prințul Portugaliei și Pippo Spano² (acesta din urmă pictat de Andrea del Castagno); portretul lui Vladislav-Vlaicu ne este cunoscut, de asemenea, dintr-o operă de epocă: chipul domnului este reprezentat în costum de cavalier cruciat — pe ferecătura icoanei Sf. Atanasie dăruită de Vladislav-Vlaicu mănăstirii Lavra de la Muntele Athos. În sfîrșit,

poate fi pusă în legătură cu nici unul din personajele domnești îngropate acolo și nici nu poate fi plasată în interiorul acestui lăcaș. De unde provine și cui aparține totuși această operă?

Cercetările arheologice din ultima vreme (de către un colectiv condus de N. Constantinescu) au dus la descoperirea, sub actuala Biserică Domnească, a vestigiilor unei alte biserici, în cruce greacă înscrisă, tip de monument originar din Constantinopol și trecut, prin filieră bizantinobalcanică, și la nord de Dunăre. Această primă biserică datează de la începutul sec. XIII, datare sprijinită pe materiale

...și a unui personaj istoric

Cum se știe, în 1330 s-a produs invazia regelui Ungariei, Carol Robert, pe care Basarab, voievodul Țării Românești, a încercat să o împiedice, trimițînd „soli de toată încrederea”, cum scrie însuși autorul anonim al *Cronicii pictate de la Viena*, oferindu-se să renunțe la Severin, să plătească un tribut, dar, în același timp, prevenindu-l pe trufașul rege angevin „să nu mai înainteze în adincul țării, căci [altfel] nici-decum nu va putea înlătura primejdia”. Regele ungar a

¹⁻² Magazin istoric, nr. 4/1978; 2/1977.

respins pașnica ofertă și a cucerit Cetatea Argeș („castrum Argyas”); apoi, suferind, cum spune cronica, „de foamea cea mare” (probabil, sub presiunea armatei lui Basarab, care a tăiat căile de aprovizionare ale oștirii regale) și ca

Portretul lui Vlaicu-Vladislav, realizat pe ramă de argint a unei icoane aflate la Muntele Athos. În stînga și dreapta monede din vremea lui Radu I (personajele figurate sînt îmbrăcate în veșminte specifice epocii)

să se răzbune, Carol Robert a dărimat și ars casa domnească și a distrus vechea Biserică Domnească. El a fost împins la această acțiune de monahul Petre, din Ordinul Predicatorilor, și de alți prelați ce-l însoțeau. De aceea, după ce a fost prins în capcană de oștile lui Basarab, acest monah a fost singurul prizonier supus la cumplite suplicii („a primit paharul morții crîncene” — spune cronica), desigur pe măsura unei fapte cu totul reprobabile. După părerea mea, această faptă nu poate fi decît instigarea ce a avut drept rezultat distrugerea bisericii și profanarea mormintelor celor îngropați acolo.

După ridicarea noii Biserici Domnești, lespedea cu gisant, așa spartă și mutilată cum era, a fost adusă în noua ctitorie și așezată în tindă, dar fără a mai acoperi un mormînt.

Pentru a identifica persoana respectiv, este necesar să vedem mai îndeaproape detaliile sculpturale ale gisantului. Ele vădesc că autorii lui nu au putut fi decît meșteri care au lucrat, în acea vreme, pe șantierul de la Cimpulung, înălțînd cele trei edificii religioase ale coloniștilor sași din acest oraș. Se știe că după înălțarea la Rucăr, pe dealul Cetății, a unui castel întărit (în 1231), colonia săsească înfiripată la Cimpulung, condusă de un comite ce s-a stabilit în acest oraș, a devenit tot mai numeroasă și prosperă. După retragerea tătarilor, în anul 1242, coloniștii de la Cimpulung au ridicat o

mănăstire franciscană (cea care a fost numită mai târziu, de localnici, Cloaster). Biserica „Sf. Iacob”, unde a fost înmormîntat, în 1300, comitele Laurențiu de Cimpulung și o basilică romană cu trei nave și stîlpi pătrați în absidă poligonală, adaptată ulterior cultului ortodox și cunoscută azi sub numele de biserica lui „Negru Vodă”.

Cercetările au arătat că la construirea celui de-al treilea edificiu au fost folosite numeroase pietre cu profil romanic. O probează cele două ancadrame de piatră sculptată în stil romanic de la intrarea în biserică și de la ușa altarului), precum și cei doi lei romani, ca și căprioara culcată, încrustate acum în zidul clopotniței înălțate de Matei Basarab, după ce cutremurul din 1628 a distrus vechea biserică. Aceste sculpturi de inspirație animalieră sînt datorate meștrilor de la șantierul de pietrari din Alba Iulia, unde, la rîndul lor, veniseră de pe alte șantiere — așa cum era obiceiul în Europa acelei vremi.

Se poate admite, așadar, că lespedea cu gisant de la bise-

rica veche din Curtea de Argeș a fost sculptată de un meșter pietrar de la șantierul bisericii numită azi „Negru Vodă”; el venise sau fusese chemat din Alba Iulia și făcea parte, probabil, din echipa de meșteri pietrari care cioplise „pe-

rechea îmbrățișată” și, eventual, pe „cei doi apostoli” aflați în Catedrala din Alba Iulia, opere realizate în fața a doua de construcție a acestei monumentale clădiri: iulie 1259-1262. Este, de asemenea, probabil, că meșterii respectivi mai lucraseră sau văzuseră înainte, prin peregrinările lor europene, sculpturile Catedralei din Pecs, Székesfehérvár, Vésprem. În orice caz, lespedea cu gisant a fost făcută, așa cum o arată toate detaliile de sculptură, și în primul rînd dantelările de palmete ce împodobesc pieptul statuii, în a doua jumătate a secolului XIII, fiind o expresie a stilului romanic tîrziu. Dar singurul personaj cunoscut din izvoarele vremii pentru această perioadă este Seneslau, „voievodul românilor”, menționat în Diploma Ioăniților din 21 iunie 1247. Dacă admitem că Seneslau a luat domnia în 1241 sau în preajma acestei date, cînd avea cca 25-30 ani, în 1290 el ar fi avut 75-80 ani, deci un bătrîn, așa cum este și cel reprezentat pe lespedea cu gisant. Tihomir (tatăl marelui Basarab voievod) care, probabil, i-a urmat la tron cître sfîrșitul sec. XIII, este cel care a pus această piatră pe mormîntul bătrînului și înțeleptului sdu tată. Pentru ca apoi, după ce, în 1330 biserica a fost distrusă în împrejurările menționate, piatra funerară să fie mutată în tindă Bisericii Domnești, începută de Basarab și isprăvită de Vladislav-Vlaicu².

¹⁻² Magazin istoric, nr. 6/1975; 6/1976.

AVANPREMIERA EDITORIALA

SIMÓN

BOLIVAR

în replică cu

Sfinta Alianță

Prof. univ.
CAMIL MUREȘAN

În primele trei decenii ale secolului XIX, prăbușirea imperiilor coloniale spaniol și portughez din America și formarea (pînă în anul 1839), pe acest continent, a 16 noi state și națiuni independente au constituit evenimente memorabile ale istoriei universale, o lovitură de mari proporții pe care a primit-o colonialismul, întrecută numai de aceea — hotărîtoare — înregistrată în epoca noastră, după al doilea război mondial.

Eliberarea popoarelor din America Centrală și de Sud de sub dominația colonialismului s-a petrecut pe calea unor războaie național-revoluționare, la dimensiuni continentale. Ele au fost rezultatul necesar, logic, al unui complex de factori istorici, care au survenit în sec. XVIII în dezvoltarea societăților din coloniile spaniole și portugheze din America. Acești factori obiectivi au produs totodată climatul spiritual, fermentul revoluționar, modelînd personalitățile ridicate în fruntea luptei pentru libertate și independență. Dintre ele, cea mai marcantă rămîne Simón Bolívar¹, de la a cărui naștere s-au împlinit, în luna iulie a acestui an, două secole².

„Vencemos!” Simón Bolívar, în fruntea forțelor revoluționare

Prin Rodriguez spre Rousseau

S-a născut la 24 iulie 1783 la Caracas, într-o familie aristocratică locală, provenită din imigranți cu îndepărtate origini basce, stabiliți în Venezuela pe la sfîrșitul sec. XVI. Tatăl său, Juan Vicente Bolívar y Ponte, era latifundiar și colonel al miliției³. Deținea plantații de cacao, indigo, ferme pentru creșterea vitelor, instalații de fabricare a zahărului, mine de aramă și de aur și mai multe imobile în orașele Caracas și La Guaira. O parte a acestei averi provenea de la soția sa, Concepción Palacios Blanco, și ea dintr-o familie aristocratică. Simón a moștenit de la mama sa o debilitate pulmonară, care îl va răpune la numai 47 ani.

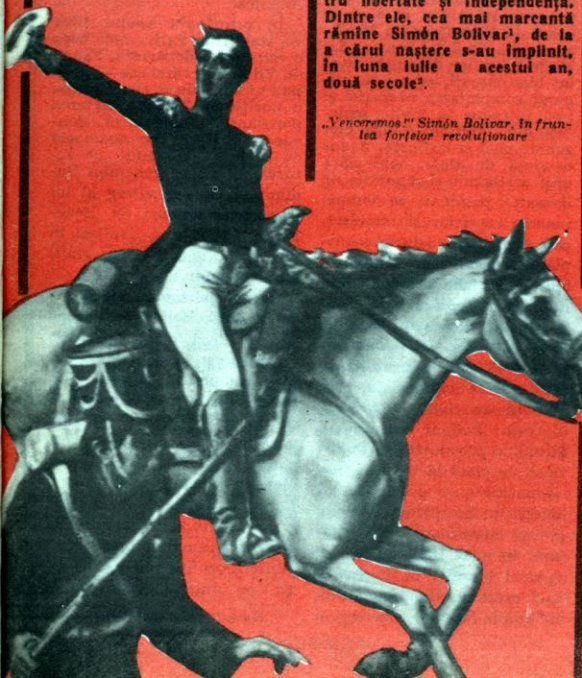
Rămas orfan de ambii părinți și avînd o constituție fragilă, Bolívar a petrecut mult timp la țară, în climatul sănătos al moșiei San Mateo, la insistențele familiei, care dorea să-l protejeze. Unele conflicte cu tutorele său au determinat familia să-l încredințeze spre educare unui profesor particular. Iar întîmplarea a făcut ca alegerea să cadă, în 1792, asupra unui personaj original, mai binecunoscut sub numele de Simón Rodriguez.

Rodriguez revenise de curînd din Europa, fermecat pînă la obsesie de ideile lui Jean Jacques Rousseau și ale Revoluției franceze. În copilul de a cărui formare spirituală mama să se ocupe — un orfan bogat, trăind adesea în sihă-

¹ Magazin istoric, nr. 5/1971.

² Fragmentele de față sînt extrase din lucrarea Simón Bolívar, semnata de profesorul Camil Mureșan și aflată în curs de apariție la Editura politică — n.r.

³ În cazul coloniilor spaniole din America, „miliția” era constituită din detașamente înarmate, formate din elemente ale claselor dominante, care se instruiseră pe loc și puteau fi mobilizate, la nevoie, în sprijinul armatei regulate. În mod obișnuit, misiunea acestor detașamente era de a supraveghea ordinea și a urmări pe delincvenții.

tria campestră de la San Mateo — Rodríguez a văzut o providențială întrupare a lui Emil, care îi oferea ocazia să încerce aplicarea sistemului pedagogic al lui Rousseau¹, respectiv o educație conformă cu natura proprie a copilului. Rezultatele n-au fost însă decât parțiale. Implicat într-o conspirație republicană, în 1797 Rodríguez a fost nevoit să fugă în Europa. În orice caz, prima scrisoare scrisă de Bolívar, datînd de la vîrsta de 15-16 ani, ni-l relevă destul de nepăsător la ortografie, ca și la stil. În schimb „cartea naturii”, pe care Rodríguez i-o propusese în locul celor tipărite, și deprinderea de a munci manual și de a face exerciții fizice au contribuit, poate, la fortificarea sănătății lui Bolívar. E cert, de asemenea, că primul contact cu ideile democratice ale lui Rousseau, mijlocit de Rodríguez, a avut un efect indelebil asupra sa, fapt pentru care el a păstrat o afecțiune constantă preceptorului său. După cum e iarăși sigur că Bolívar a trișat sistemul educațional al lui Rodríguez, citind extrem de mult — de exemplu pe clasicii antichității —, pasiune ce-i va fi încurajată de următorul său preceptor, marele umanist venezuelean Andrés Bello, precum și de alți profesori, mai ales călugări, cu care a studiat istoria, religia și latina.

În ianuarie 1797, Simón Bolívar a intrat elev-ofițer în batalionul de miliție din Valles de Aragua, regiune în care familia sa avea întinse moșii și unde tatăl lui fusese colonel. În iulie 1798 a fost promovat sublocotenent. Cei 15 ani pe

care abia îi împlinise probează că această carieră militară era mai mult o formalitate convenită în vîrstelor aristocrației locale. Totuși, fie datorită acestui stagiu fie în urma unor împrejurări ulterioare, sau pur și simplu dintr-o vocație nativă, Bolívar avea să devină un remarcabil comandant militar. Pentru formarea sa ca tânăr ofițer, el a adăugat cunoștințelor de pină atunci studiul matematicii, fizicii și topografiei.

Entuziasm și dezamăgire

Proiectul inițial al familiei fusese de a-l trimite într-un colegiu din Madrid, dar aplicarea lui a întârziat, deoarece reformele luminate din Spania și alungarea izeuților (în 1767) lăsaseră multor aristocrați sud-americani impresia că metropola ar fi devenit un „pămînt al ereziei”. În sfîrșit, prejudecățile au fost învinse și, la 19 ianuarie 1799, Bolívar s-a îmbarcat în portul La Guaira pe nava Ildefonso, care, cu o escală la Vera Cruz, în Mexic, avea să-l ducă în Spania. La Madrid, locuia doi unchi de-ai lui bine situați, care i-au asigurat completarea educației și l-au introdus în înalta societate din Capitală. A fost prezentat pînă și la Curte. A dus o viață de tânăr nobil fără griji, cîștigîndu-și reputația de dansator pasionat, cu temperament capricios și impulsiv, care avea să-i aducă și neplăceri. După scurt timp, s-a îndrăgostit nebunește de Maria Teresa Rodríguez del Toro y Alayza, fiica unui marchiz din Venezuela. Deși abia împlinise 17 ani, a vrut să se căsătorească cu ea. Se pare însă că un conflict monden, în care Bolívar ayusese o atitudine provocatoare, ce risca să nu placă la Curte, a oferit unchilor săi ocazia de a-l îndepărta de prematurul lui proiect matrimonial, trimițîndu-l, în anul 1801, în nordul Spaniei și apoi la Paris. În anul următor, Bolívar a revenit însă la Madrid și, învingînd

toate împotrivirile, s-a căsătorit cu Maria Teresa del Toro, plecînd cu ea în Venezuela.

Aici, după numai cîteva luni (la 23 ianuarie 1803), tînăra soție i-a murit de friguri galbene. A fost o lovitură teribilă pentru Bolívar — copilul sentimental care mai era încă la 19 ani și din care a păstrat ceva toată viața. A jurat să nu se mai recăsătorească și s-a respectat jurămîntul, cu toate că vreo cîteva femei au mai trecut prin viața lui, iar dintre acestea, pentru Manuela Sáenz², pe care a cunoscut-o în 1822, la Quito, a nutrit o puternică pasiune, pînă la moarte, în 1830.

În curînd, a plecat pentru a doua oară la Madrid. Aici, deși n-a zăbovit mult, niște amici l-au introdus într-o lojă masonică, în fața căreia — se afirmă — ar fi depus jurămînt de a nu recunoaște ca guvernanți legitimi ai țării sale decît pe aleșii poporului și de a lupta pentru instaurarea regimului republican în America.

În primăvara anului 1804 s-a stabilit la Paris, unde avea o verișoară îndepărtată, Fanny de Villars, un cult mai vîrstnic decît ea — ocupa o poziție înaltă în societatea pariziană. În salonul ei, Bolívar a cunoscut pe doamnele de Staël și Récamier, pe actorul Talma, pe generalul Oudinot și pe fiul vitreg al lui Napoleon, Eugène de Beauharnais, cu care a rivalizat în recoltarea generoaselor grații ale verișoarei Fanny.

Superficialitatea vieții pe care a dus-o Bolívar în Europa nu era însă decît aparentă. În tot acest timp, a continuat să-și completeze cultura, prin lecturi vaste, și să-și modeleze o concepție politică pe baza experienței evenimentelor europene și a contactului cu societatea vechiului continent. Corupția Curții de la Madrid a contribuit la fel de mult la republicanismul său, ca și lecturile filozofico-politice. I-a citit pe enciclopediști și pe

¹ Magazin istoric, nr. 3/1973.

Voltaire și a început să ezite între influența acestora și a lui Rousseau. A asistat la ascensiunea și victoriile lui Napoleon, pe care, cum a declarat ulterior, l-a adorat „ca pe un erou al republicanismului, stea strălucitoare a gloriei și geniu al libertății”. Dar în clipa în care Bonaparte s-a proclamat împărat, Bolivar l-a detestat ca pe un tiran fâțarnic. Declarația sa aparține perioadei agresiunii franceze împotriva Spaniei, începută în 1808. Tot la Paris, l-a întâlnit pe Alexander von Humboldt, care l-a impresionat prin convingerea sa că America spaniolă e matură pentru independență, dar că nu se află nimeni capabil să o conducă spre atingerea acestui țel.

De la Paris, Bolivar a făcut o scurtă călătorie la Viena, spre a-l reîntâlni pe Rodriguez. Aflat acolo ca protejat al unui nobil austriac, acesta se ocupa acum de chimie, cu aceeași naivă frenezie cu care se dedicase odinioară filozofiei și pedagogiei lui Rousseau. În primăvara anului 1805, cei doi s-au regăsit, spre a face împreună o călătorie prin Elveția și Italia.

„Venceremos!”

Convingerea optimistă într-o grandioasă vocație de progres și umanitate a Americii, ca și o accentuată rezervă față de performanțele civilizației europene par a fi fost generale în epocă, la reprezentanții gândirii înaintate de pe noul continent.

În Italia s-a reîntâlnit cu Humboldt, cu care a urcat pe Vezuviu, reluând discuția despre destinul Americii. Întors la Paris, s-a despărțit definitiv de amicii europeni. La un dîneu de rămas bun, și-ar fi reînnoit observațiile ostile la adresa lui Napoleon, criticînd marea lui sete de putere, de care a abuzat, transformîndu-și în scurtă vreme regimul într-o tiranie mai aspră decît „micile tiranii” pe care le suprămase.

S-a întors în Venezuela prin Hamburg și Statele Unite, ajungînd acasă pe la începutul anului 1807. E semnificativ faptul că a evitat calea normală, prin Spania; să fi fost un mod de a afirma că nu se mai considera spaniol? S-a interpretat și astfel acest gest, deși nu e exclus ca la baza hotărîrii sale să fi stat pur și simplu legăturile maritime mai convenabile sau dorința de a vedea și Statele Unite.

În Venezuela, Bolivar s-a alăturat mișcării de eliberare împotriva dominației spaniole, ajungînd în anii 1812-1813 în fruntea acestora. Silit în mai multe rînduri să se refugieze în Columbia sau în Jamaica și Haiti, el a reluat de fiecare dată, cu o neînrînită tenacitate, lupta cu forțele superioare ale armatei trimise de Spania în coloniile sale sud-americane. În anii 1816-1817, Bolivar a reușit să se consolideze, cu forțele sale armate, pe pămîntul Venezuelei și să desfășoare, an după an, strălucite campanii de eliberare a unei mari părți din America de Sud de sub spanioli.

Cu anul 1821, în viața lui Bolivar a început perioada cea mai spectaculoasă, aceea care îl va face să fie considerat eliberatorul Americii de Sud și ctitorul a cinci națiuni sud-americane. La 28 noiembrie 1821, regiunea istmului Panama s-a proclamat independentă și a intrat de bună voie în Federația Marii Columbii (formată prin unirea Venezuelei și a Columbiei — cărora li se adaugă și Ecuadorul —, sub președinția lui Bolivar).

În anul următor, generalul Antonio José de Sucre, în fruntea unei armate revoluționare, a luat sub protectorat columbian mișcarea de independență de la Guayaquil, în prezența Quito, izbucnită cu doi ani înainte. De la Guayaquil, el a înaintat spre interiorul provinciei, i-a bătut pe spanioli la Pichincha, la 21 mai 1822, și a eliberat Quito, în care Bolivar, venit pe uscat dinspre nord, avea să intre în triumf, după ce cîștigase și el o victorie asupra regaliștilor

la Bómbona. Fosta prezență a Quito a luat apoi numele de Ecuador și a intrat și ea în Federația Marii Columbii. În prima parte a anului 1822, și Republica Dominicană a plănuț să intre în această federație, dar a fost împiedicată de opoziția vecinei sale, Haiti.

Procesul eliberării Americii Latine înainta ireversibil. Viceratul Rio de la Plata, răscolat în 1810, își proclamase independența în 1816. De la 1826 va lua numele de Argentina. De aici, în 1817, generalul José de San Martín a pornit într-o faimoasă traversare peste Anzi, în ajutorul răsculaților din căpitania Santiago. El a înfrînt pe spanioli și a contribuit astfel la proclamarea independenței republicii Chile.

În septembrie 1820, San Martín a debarcat în Peru și, după o campanie de zece luni, a intrat în Lima, la 12 iulie 1821. Două luni mai tîrziu, Peru s-a proclamat stat independent, în fruntea sa fiind investit San Martín¹, care a luat titlul de protector². El nu s-a putut înțelege cu liberalii peruvieni, republicani, iar o contraofensivă a spaniolilor, dezlănțuită în martie 1822, a pus în dificultate regimul lui San Martín.

Bolivar, aflat în Ecuador, a invitat pe marele său emul întru eliberarea Americii la o întrevvedere, care s-a desfășurat la Guayaquil, la 26-27 iulie 1822. Conținutul exact al acestor discuții a rămas o enigmă, cu atît mai tulburătoare cu cît San Martín, revenit în Peru, a demisionat din funcțiile sale la 20 septembrie 1822, părăsind definitiv scena politică, pe care se înălțase în cîțiva ani ca un al doilea „El Libertador”.

După plecarea lui San Martín, în Peru situația internă a devenit extrem de fluidă. În timp ce spaniolii mai ocupau părți întinse din teritoriul țării și dispuneau de resurse militare, guvernarea republicană a căzut pradă luptelor dintre

¹ Magazin istoric, nr. 1/1974.

facțiuni. Unii unelteau fățiș pentru revenirea spaniolilor. În fața anarhiei crescînde, în martie 1823, președintele ales, José de Riva Agüero, și congresul peruvian au solicitat intervenția lui Bolivar. Cu autorizația congresului Columbiei, la 18 martie s-a încheiat un tratat de alianță între Columbia și Peru, prima urmind a pune la dispoziția celeilalte 6 000 ostași. Bolivar, împreună cu generalul Sucre, a plecat cu armata din Ecuador în Peru, debarcînd la Callao. La 1 septembrie 1823, era la Lima. Congresul peruvian i-a încredințat toată puterea civilă și militară. Imediat el a început o operă tenace de restabilire a ordinii interne și a autorității guvernamentale; a făcut inspecții prin țară, a reorganizat aprovizionarea cu alimente, a abrogat unele impozite, pe altele le-a micșorat, a decretat pe indieni proprietari ai pămînturilor pe care le lucrau, s-a ocupat de dezvoltarea rețelei de învățămînt, a transformat mănăstirile în școli. Pentru a stimula repunerea în exploatare a bogățiilor miniere, a acordat concesiile capitalului străin.

Această activitate febrilă i-a fost întreruptă de boală; o tuberculoză îl surpa tot mai mult, obligîndu-l să se retragă pentru cîteva luni la Pativilca, la nord de Lima. Aici i-a sosit vestea că garnizoana din Callao a trecut de partea spaniolilor, care, conduși de viceregele La Serna și de generalul Canterac, și-au reluat atacurile și, la un moment dat, au reușit să ocupe din nou Lima. Atunci a exclamat el „Venceremos!” (Vom învinge!), expresie devenită celebră, mai ales prin relansarea ei de către luptătorii din forțele republicane și democratice spaniole, în războiul purtat împotriva fascismului, din anii 1936-1939, iar ulterior de forțe revoluționare și democratice latino-americane. Cu sănătatea ameliorată, Bolivar a pornit în ultima sa campanie. La 6 august 1824, i-a învins pe spanioli într-o luptă în munți, la lacul Junin. A fost o cioc-

nire de cavalerie, în care s-au folosit numai arme albe: nu s-a tras nici un foc de armă.

La apogeul gloriei

Sucre a continuat urmărirea spaniolilor, pe care i-a zdrobit definitiv la Ayacucho, la 9 decembrie 1824, bătălie cunoscută sub numele de „Waterloo-ul spaniol”. Generalul a pătruns apoi peste Anzi, în regiunea numită Peru de Sus (Alto Peru), care, la 6 august 1825, la Congresul de la Chuquisaca¹, s-a proclamat independentă. În cinstea lui Bolivar, noul stat și-a luat numele Bolivia. Sucre, fidelul și onestul său adjunct, a fost ales primul președinte al Boliviei.

Bolivar era la apogeul gloriei. De numele său se lega eliberarea unei mari părți a fostelor colonii din America de Sud. Congresul peruvian i-a decernat onoruri extraordinare, numindu-l „părinte și salvator al patriei”, și l-a ales președinte al statului, fiind, în același timp, și președinte al Republicii Federative Marea Columbie. Opera sa dobindea treptat recunoaștere internațională. La 3 octombrie 1824, Columbia semna primul tratat de pace, prietenie, comerț și navigație cu S.U.A. În curînd, alte tratate comerciale, cu Olanda și Suedia, aveau să reprezinte recunoașterea implicită a Republicii Columbia de către aceste state. La 2 ianuarie 1825, Anglia a recunoscut oficial Columbia și a încheiat cu ea un tratat de prietenie, comerț și navigație. La 7 decembrie 1824, Bolivar a lansat din Lima apelul pentru întrunirea unui congres al statelor latino-americane, propunînd ca loc de desfășurare orașul Panama. Credea că a sosit momentul de a-și înfăptui, pe această cale, planul marelui de unire într-o singură uriașă federație a tuturor țărilor recent eliberate de pe continentul american. Unele premise ale unificării păreau conturate prin tratatele de alianță defensive încheiate de Marea Columbie, între anii 1822 și 1825, cu Chile, Peru, Mexic, Provinciile Unite ale

Americii Centrale și Buenos Aires.

Bolivar nutrise de multă vreme acest plan, pornind de la premisa comunității de origine, de limbă, de religie și obiceiuri a latino-americanilor și de la vechiul său deziderat ca istmul Panama să devină într-o zi, pentru americani, ceea ce istmul Corint fusese pentru vechii greci: centrul unei tentative de unificare. Acum rațiunile unei asemenea inițiative li apăreau mult mai complexe și mai temeinic motivate. Deși conștient de existența atîtor interese locale divergente, Bolivar era tentat să creadă în posibilitatea depășirii lor, după succesul obținut în eliberarea Ecuadorului, Peruului și Boliviei. Confederația, dacă nu unificarea Americii Latine, ar fi însemnat o modalitate de consolidare a independenței, opunînd Spaniei o forță politică importantă și interzicîndu-i eventuale încercări de a folosi divergențele din fostele sale colonii, în scopul restaurării dominației asupra lor.

Dar viziunea politică a lui Bolivar era și mai amplă și mai profundă. El vedea în congresul proiectat un prim pas către constituirea unui organism internațional permanent, al cărui rol ar fi fost, în primă instanță, evitarea unor conflicte între statele nou create, iar într-o perspectivă mai îndepărtată atragerea tuturor statelor într-un sistem politic, în cadrul căruia, prin consultări și tratative, războiul să fie înlăturat ca metodă de rezolvare a diferendelor și un climat de înțelegere și pace să fie definitiv instaurat între toate națiunile lumii. El opunea Sfintei Alianțe a despoților europeni o nouă concepție despre unitatea popoarelor libere, a cărei forță și capacitate de persuasiune să sfîrșească prin a face să triumfe idealurile de fraternitate universală ale filozofiei luminilor.

Firește, e greu de fixat cu precizie limitele reale ale acestei viziuni universaliste a lui Bolivar. Dar e cert că, prin inițiativa congresului panamecan de la Panama, Bolivar se înscrie printre precursorii ideii instaurării unei păci durabile.

¹ Azi Sucre.

Toate aceste tezaurе аșteaptă însă și vor mai аștepta pe săpători, Egre, din аșezările viilor și din mormintele adormiților din Cîmpia munteană, ca și din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei.

V. PĂRVAN,
Getica

Mărturii ale culturii și civilizației românești

COIFUL DE AUR DE LA POIANA COTOFENEȘTI

MIHAI GRAMATOPOL

Puține piese de orfevrărie s-au bucurat, încă de la descoperire, de o popularitate așa de mare cum s-a întâmplat cu coiful de aur de la Poiana-Cotofenestii. Nu este album de artă veche românească în care să nu figureze la loc de cinste; aproape că n-a existat expoziție de artă antică pe al cărei afiș să nu fie înfățișat; imaginea sa a apărut deseori pe coperte de cărți și a fost răspândită în mii de exemplare pe ilustrate.

O asemenea popularitate este cât se poate de îndreptățită, celebrul coif constituind una din capodoperele torenticii geto-dacice. El se remarcă printr-o aleasă execuție artistică și are o valoare inestimabilă.

Piesa a fost descoperită în anul 1928 în satul Cotofenestii, comuna Poiana Vărbilău, județul Prahova, de către un elev al școlii primare din localitate. Cercetările întreprinse la fața locului, de I. Andrieșescu au furnizat puține informații: coiful fusese îngropat singur pe teritoriul unei așezări geto-dacice aparținând ce-

lei de-a doua vîrstă a fierului (La Tène). Așadar, o descoperire singulară. Dar ce descoperire! O piesă din aur masiv, cîntărind 770 grame, aproape intactă, în pofida miilor de ani care au trecut peste ea! Lipsește doar partea superioară a calotei; altminteri nici un detaliu de decor nu este deteriorat.

Obrazarele coifului — părțile cele mai bogat decorate (și mai interesante ca semnificație) — înfățișează două imagini identice: un personaj masculin (rege-preot?) îmbrăcat într-o platoșă din solzi metalici, peste care se află o hlamidă fixată pe umăr cu o fibulă (agrafă) și avînd pe cap un coif (însă nu turtit ca acela pe care este înfățișat personajul respectiv, ci conic — asemănător celui descoperit la Băiceni¹) se pregătește să officieze un sacrificiu ritual. Cu un genunchi pe spatele berbecului, al cărui bot îl strînge cu mina, el are în dreapta un pumnal de tip „akinakes”

— specific unei arii largi trac-geto-dacice și scitice. Pumnalul este ținut într-o poziție nefirească pentru lovire, cu vârful în sus — poziție la care nu se putea ajunge decît prin răsucirea brațului. Este probabil un gest ritual. Din punct de vedere compozițional scena amintește de episoade ale ciclului lui Herakles.

Îmbrăcămintea personajului prezintă un interes deosebit, căci ne oferă informații *sigure* atît cu privire la identitatea sa, cît și în privința apartenenței coifului.

Mai întîi se cuvine subliniat că hlamida era veșmintul tipic purtat de cavaleria antică — cum ne stau mărturie mîi multe aplice descoperite în sudul Dunării (la Letnița, Lukovit ș.a.). Pe de altă parte, armura personajului (coif, platoșă și pumnal, la care se adăuga și o sulită) erau specifice cavaleriei grele (cum o dovedește și ornamentația de pe pieptenele scitic de aur descoperit la Soloha, în U.R.S.S.).

Or, trebuie arătat că în perioada în care a fost lucrat

¹ Magazin istoric, nr. 7/1983.

coiful (sfîrșitul sec. V î.e.n.), grecii nu aveau cavalerie grea, ci numai ușoară, deci care nu purta armură. Armurile aparțineau trupelor de infanterie grea. Acestea nu purtau însă hlamidă. Lumea nord-elenică (macedonenii și, în primul rînd, traco-geto-dacii) — dispunînd de cai mulți și de o calitate recunoscută încă din cea mai veche antichitate¹ — avea o cavalerie grea, dar un folosea, în schimb, trupele de infanterie echipate cu armuri.

Combinația hlamidă — armură grea ne arată, așadar, că personajul reprezentat pe coif aparținea în mod cert lumii nord-elenice, costume de acest fel fiind caracteristice cavaleriei grele a acesteia — cavalerie ce constituia principala armată a prinților traci și geto-daci în dese războaie pe care le purtau.

Datorită împrejurărilor, pînă la noi nu a ajuns decît coiful luptătorului. Reprezentările înfățișate pe el ne oferă însă destule elemente pentru a putea reconstitui înfățișarea unor asemenea principii geto-daci: îi vedem parcă aieva, în armurile lor strălucitoare, cu hlamida fluturînd pe umeri, călărînd în fruntea cetei de războinici, sau în costum de ceremonial, sacru, oficiînd jertfe rituale de genul celei descrise.

Dar decorațiile și ornamentele de pe coif furnizează și alte elemente sugestive pentru sublinierea unității de cultură materială și spirituală geto-dacice: pe apărătoarea de la ceafă a coifului sînt reprezentate, în partea de sus, două grupuri a câte două păsări fantastice, separate de o rozetă, iar în partea de jos — trei leontopegași (animale fantastice rezultînd dintr-o combinație între leu și un cal înaripat) foarte asemănător cu cei de pe una din aplicele de la Băceni.

Un alt element se află pe frontalul coifului: este vorba de ochii mari — așa-numiții ochi apotropaici — a căror semnificație, în credința celor de atunci, este că aveau calități magice, ferindu-i de rele pe purtători. Asemenea „ochi” apar pe numeroase alte coifuri din această perioadă, descoperite la Agighiol, Pe-

retu, exemplarul aflat la De-troit — fiind, așadar, specifice lumii traco-dacice.

În sfîrșit, se cuvine subliniată migala cu care este decorat coiful — sugerînd buclele unei coafuri complicate, realizate prin baterea metalului cu ciocănelul, pe un suport dur, în tehnica numită de specialiști „au repoussé”.

Coiful de la Poiana Coto-fenești datează de la sfîrșitul sec. V începutul sec. IV î.e.n., perioadă pentru care, din păcate, ne lipsesc informații scrise privitoare la geto-daci. Pe baza cercetărilor arheologice se poate însă reconstitui în bună măsură tabloul societății geto-dacice din această perioadă. Cum a arătat Alexandru Vulpe, după încheierea „fenomenului cultural” Basarabi² prin intervenția brutală a unor etnii străine, a urmat „o reasezare geografică [a getilor] în cuprinsul aceluiași spațiu. Astfel, Cimpia Dunării a fost părăsită, iar Subcarpații Olteniei și Munteniei devin dintr-o dată intens populați”.

Raidurile scitice — populație, cum știm, de stepă — au făcut nesigură locuirea în Cimpia Dunării și, ca atare, populația autohtonă getică s-a adăpostit (cum avea s-o facă de atîtea ori în curgerea veacurilor) în păduri, dealuri și în zonele de șesuri depresionare din Subcarpați — zone atît de propice culturii cerealelor și vitei de vie. Aici, ferite de primejdiile ce le pîneau, comunitățile getice au putut să-și mențină coeziunea etnică și culturală și să dezvolte o civilizație înfloritoare — ilustrată atît de sugestiv de fastuoase tezaure princiare ca acele prezentat în rîndurile de față.

CREȘCUȚI ȘI RĂMAȘI PE PĂMÎNTURILE DACIEI

(Urmare din p. 13)

băstinaș peste care puhoaiete de barbari au alunecat și s-au scurs val cu val.

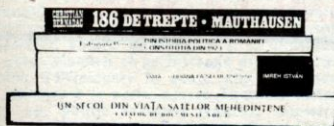
Mulți învățați consideră nașterea și începuturile neamului românesc drept o enigmă sau un miracol sau în sfîrșit ceva inexplicabil prin obișnuitele metode istorice. Este, fără îndoială, o minune cum a rezistat și a persistat aici poporul nostru, în mijlocul tuturor uraganelor. Dar țărănul român, existența lui permanentă pe aceste plaiuri, poate dezlega taina aceasta și altele care ne privesc. Țărănul e începutul și sfîrșitul. Numai pentru că am fost neam pașnic de țărani am putut să ne păstrăm ființa și pămîntul...

Cu cît se înmulțeau suferințele și treceau vremurile, țărănul român s-a îndărătnicit în răbdare. Dragostea lui pentru pămînt s-a învîrtoșat. Țărîna se amesteca neconștient cu cenușa și oasele înaintașilor, iar vîzduhul se umplea cu umbrele și sufețele lor pînă în țării. Nimeni nu-l mai putea cînti din loc, nici o putere și nici o schingiuire...

Acest fapt singur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe toți propagatorii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut complet, dar un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate împlini decît în anume manuale istorice cu titlu.

¹ „Magazin istoric, nr. 3/1980; 8/1976.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Eufrosina Popescu — DIN ISTORIA POLITICĂ A ROMÂNIEI. CONSTITUȚIA DIN 1923.

Editura politică, București, 1983, 238 pp., 13,50 lei.

● Christian Bernadac — 186 DE TREPTE. MAUTHAUSEN (traducere de Paul B. Marian).

Editura politică, București, 1983, 304 pp., 16 lei; vezi Magazin istoric, nr. 2/1982.

● Vasile Alecsandri — OPERE. VOL IX (editie îngrijită, note și indici de Marta Anineanu).

Editura Minerva, București, 1982, 580 pp., 32 lei; corespondență dintre anii 1861 și 1870.

● Gabriel Cocora — PENTRU LIBERTATE ȘI UNITATE.

Editura Litera, București, 1983, 160 pp., 25 lei; studii, articole și documente de istorie buzoiană.

● REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART.

Editura Academiei, București, 1982, 104 pp., 50 lei; tomul XIX/1982 al Revistei române de istoria artei (serie artă plastică).

● Imreh István — VIAȚA COTIDIANĂ LA SECUL. 1750-1850 (în românește: Gelu Păteanu, prefață de Ștefan Ștefănescu).

Editura Kriterion, București, 1982, 471 pp., 20 lei; incursiuni în societatea seculască în fața ei de trecere de la feudalism la capitalism.

● UN SECOL DIN VIAȚA SATELOR MEHEDINTINE VOL. I (Intocmit de Nicolae Chipurici).

București, 1982, 472 pp.; catalogul a 1 529 documente din perioada 1800-1907.

● REVISTA DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ.

Anul XXXI, nr. 1, ianuarie-martie, 1983, București, 108 pp., 30 lei; studii, articole, note, documente inedite ale scriitorilor Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, G. Călinescu, Costache Negruzzi, Ion Marin Sadoveanu, Mircea Eliade (teza de doctorat). cronică edițiilor, în publicația Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu” din București, într-o nouă înfățișare publicistică.

IN SLUJBA ȚELULUI SUPREM: LICHIDAREA FASCISMULUI

(Urmare din p. 7)

și suveranității României¹. În ce privește Statele Unite, la 10 aprilie, generalul G. Marshall i-a făcut cunoscut secretarului de stat, C. Hull că: „Șefii de stat major sînt de părere ca guvernul nostru [american] să-și dea deplinul acord prevederilor militare ale propuselor condiții [și] a căror acceptare de către România ar însemna asumarea de către această țară a statutului de cobeligeranță cu aliații”. În cursul aceleiași luni (21 aprilie), ambasadorul britanic la Moscova, A. Clark-Kerr a solicitat opinia asupra „conduitei trupelor române pe frontul sovietic”, la care primul locțiitor al comisarului poporului pentru afaceri străine, A.I. Vișinski, a răspuns la 4 mai: „În rîndul unei considerabile părți a ofițerilor și soldaților armatei române războiul este nepopular și așteaptă încheierea lui cît mai curînd posibil. Prezența în țară a unei mari grupări de forțe germane și completa dependență economică și politică de Germania stînjinesc retragerea României din război. Numeroși ofițeri români prizonieri afirmă că mareșalul Antonescu își va fi promisînea făcută lui Hitler și va continua războiul de partea Germaniei pînă la capăt”.

La începutul verii 1944, situația României se agravase la maximum. Pertractările grupului Maniu, ale unor consilieri ai Palatului, cît și ale guvernului antonescian, în cursul „tatonărilor de pace” în care situau pe prim plan asigurarea unei prezențe a trupelor anglo-americane în țară, complicasau și mai mult condițiile pe care le avea de înfruntat România. La 12 august, ministrul român la Berlin semnala că unele organe ale Reichului la București „merg pînă la a preconiza punerea țării sub administrație germană”.

Duminică 20 august ora 6.10 a.m., a început ofensiva sovietică pe frontul de la Iași-Chișinău. Șeful de stat major al generalului Friesner avea să constate despre trupele române: „Era evident că în mod deliberat ele nu luptau, cu scopul de a scurta războiul”.

Înfelegerea imperativului istoric de a răsturna dictatura militar-fascistă și de a preveni catastrofa în care aceasta tirise țara, a determinat P.C.R. să fie catalizatorul unirii tuturor forțelor angrenate în pregătirea, desfășurarea și succesul insurecției române din august 1944, act istoric pentru destinele poporului român, prin începutul celui mai amplu și profund proces revoluționar din istoria țării noastre, pentru accelerarea victoriei coaliției antihitleriste în Europa².

¹ De menționat că în declarația Comisariatului poporului pentru afaceri străine de după 23 august 1944 se spune: „Ajutorul trupelor române dat armatei roșii pentru lichidarea trupelor germane este pentru România singurul mijloc de a pune capăt acțiunilor militare de teritoriu ei și de a încheia armistițiul cu coaliția aliaților”.

² Magazin istoric, nr. 1-6/1980.

1916 — MISIUNEA

COLONELULUI RUDEANU LA PARIS

La începutul anului 1916, după 18 luni de lupte fără precedent pînă atunci în istoria omenirii, confruntările militare pe Fronturile de est și vest dintre cele două tabere aflate în conflict indicau o situație nedecisă, iar perspectivele unui deznodămînt erau încă îndepărtate. Puterile Centrale continuau să păstreze inițiativa strategică, deși începuseră să resimtă dificultățile ridicate de confruntarea pe două fronturi și pe cele provenind din diminuarea resurselor umane și materiale. Pentru a grăbi victoria decisivă, blocul Puterilor Centrale a declanșat, în februarie 1916, o puternică ofensivă împotriva Verdunului, punctul principal de rezistență al Antantei pe Frontul de vest.

La rîndul lor, Aliașii cunoșteau și ei lipsa unei reale și eficiente coordonări a acțiunilor de război și făceau eforturi pentru a-și spori capacitatea de luptă prin atragerea de partea lor a unor noi forțe. Îndeeobi Franța, care ducea greul confruntării pe continent, se afla într-o situație delicată, atingînd limita resurselor de recrutare.

În aceste condiții, o eventuală participare a României — aflată în situația de neutralitate armată¹ — la război doîîndea, în calculele celor două tabere, o importanță deosebită. „Niciodată în istoria omenirii — va scrie feldmareșalul Paul von Hindenburg, comandantul suprem al armatei germane — un stat relativ mic, cum era atunci România, nu avusese de jucat la aceea epocă un rol atît de mare și de însemnat“.

Pentru guvernul român, la conducerea căruia se afla, din ianuarie 1914, Ion I.C. Brătianu, se punea cu acuitate problema eliberării teritoriilor românești aflate sub stăpînire străină și, o dată cu aceasta, întrebarea: cu cine mergem? și, mai ales, cînd? Primul-ministru și colaboratorii săi apropiați știau prea bine că pe umerii lor apăsa o imensă responsabilitate. Angajarea țării în singerosul conflict însemna, de fapt, a pune în joc însăși existența ei. Devenea tot mai clar că neutralitatea declarată în Consiliul de Coroană din 3 august 1914 nu putea fi menținută la infinit. Guvernul Brătianu a acționat de la început cu multă prudență, dar cu toată fermitatea în direcția apărării intereselor fundamentale ale României. Timp de doi ani, asumîndu-și riscuri și înfruntînd cu deosebită abilitate evenimentele, cabinetul român a fost preo-

pat de creșterea permanentă a capacității de apărare a țării, de sporirea valorii combative a armatei. România nu aștepta momentul cînd soarta războiului ar fi fost deja decisă pentru a lua parte la luptă, ci doar momentul cînd drepturile ei căpătau garantarea recunoașterii lor și întreaga ei pregătire politico-diplomatică, economică, psihologică și militară s-ar fi încheiat. Guvernul român cunoștea prea bine sentimentele poporului, năzuințele sale vitale spre desăvîrșirea unității naționale, „imperativ categoric — cum aprecia Nicolae Iorga — pe care-l simțea oricine avea ochii limpezi și larg deschisi înainte“. Exprîmînd opinia mișcării socialiste din România, referitoare la desăvîrșirea unității naționale, C. Dobrogeanu-Gherea scria încă din 1914: „Într-o țară care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub stăpînire străină, întregirea țării e o dorință comună a tuturor cetățenilor“.

Conștient că războiul era de lungă durată și o armată bine pregătită reprezenta instrumentul de luptă capabil să constituie suportul material al susținerii revendicărilor noastre naționale, guvernul român a acordat cea mai atentă grijă înzestrării și instruirii oștirii.

Un rol de primă importanță în efortul de a completa și îmbogăți înzestrarea armatei române l-a avut Comisia de aprovizionare cu muniții și material de război de la Paris, care a început să funcționeze din primele luni ale anului 1915 sub conducerea energică a colonelului Vasile Rudeanu (1870-1965).

Șeful acestei comisii se făcuse cunoscut printr-o solidă pregătire profesională și o înaltă ținută morală, verificate atît în țară cit și în străinătate, în timpul numeroaselor misiuni executate încă de la începutul secolului. Provenea dintr-o veche familie în care exista deja o frumoasă tradiție ostășească. Urmase gimnaziul „Cantemir-Vodă“ din Capitală, apoi încheiase strălucit — clasificat întîiul — „Școala fiilor de militari“ de la Craiova și „Școala de ofițeri“ — secția artilerie de la București (1889) și absolvise „Școala de artilerie și geniu“ din Bruxelles (1892). Grație culturii sale profesionale și generale — cunoștea mai multe limbi de circulație internațională —, ca și a unei munci asidue dublate de o voință fermă, Rudeanu a reușit să atingă, pe parcursul unei cariere de peste patru decenii, unele din cele mai înalte grade și funcții militare.

Ca urmare a experienței căpătate în timpul misiunilor destinate îmbunătățirii dotării ar-

¹ Magazin istoric, nr. 1/1976, 12/1978.

materi române, ca și a relațiilor stabilite de-a lungul anilor cu multe personalități militare și civile din diverse țări, colonelul (general din 1917) Rudeanu se dovedea omul indicat pentru a conduce dificila însărcinare încredințată de Brătianu. Și faptele probează că el a acționat în tot acest timp cu tenacitate pentru a convinge pe viitorii aliați de necesitatea sprijinirii României, nu numai în privința completării dotării militare, ci și în continuarea aprovizionării ei pe întreaga durată a războiului. Edificatoare în acest sens sînd rîndurile pe care i le scria Albert Thomas, cunoscutul om politic socialist francez, ministrul armamentelor și materialelor de război (1915-1917), la puțin timp după terminarea conflagrației mondiale: „Nu pot mai cu seamă să nu-mi amintesc arderea și tenacitatea cu care ați convins guvernul francez de sentimentele care legau România de Antantă și de Franța”.

Există o întreagă odisee a tratatelor și eforturilor guvernului român — între care se includ și cele ale lui V. Rudeanu — pentru a convinge guvernele Antantei să furnizeze cele necesare intrării României în război. Începînd cu luna mai 1916, pe măsură ce tratativele cu Antanta privind intrarea României în război ajungeau spre faza lor finală, activitatea comisiilor de la Paris a cunoscut o intensitate deosebită. Acest fapt rezultă limpede și din însemnările generalului Rudeanu, rămase pînă acum inedite, din care publicăm în acest număr al revistei cîteva fragmente despre eforturile pentru crearea liniei de aprovizionare a armatei române din porturile franceze (Brest, Bordeaux, Marsilia), prin Oceanul Înghețat de Nord, pînă la Arhanghelsk, și de aici, pe căile ferate ruse, la noi în țară, cale însumînd peste 10 500 km, în mare parte pe apă, deseori primejdulă de submarinele germane¹.

Dumitru PREDA

Întors la Paris [11 iunie 1916], am fost chemat de ministrul Lahovari², care îmi spusese că fusese în audiență la președintele Briand³ căruia îi vorbise și de greutățile ce eu întîmpinam cu trimiterea vapoarelor noastre încărcate cu muniții, cedate de Franța, la Arhanghelsk.

În după-amiaza aceiași zile primesc de la Briand o notă personală prin care acesta îi recomandă [lui Lahovari] să trimeată vasul „Bistrița” la Arhanghelsk, fără a mai aștepta alte aprobări. Ministrul Lahovari comunicase imediat președintelui [Ion I.C.] Brătianu ceea ce îi spusese președintele Briand.

Am cerut și eu audiență la președintele de consiliu Briand. Primit în audiență, am expus

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text; explicațiile din paranteze drepte ne aparțin.

² Alexandru Em. Lahovari (1855-1950), diplomat român, ministru al afacerilor străine (1892), ministru la Roma (1893-1899), Istanbul (1902-1906), Viena (1906-1908), Paris (1908-1917) și Roma (1917-1928). A avut un rol de prim ordin în tratativele dintre România și Franța, vizînd alăturarea țării noastre de Antantă.

³ Aristide Briand (1862-1932), om politic și diplomat francez; în repetate rânduri prim-ministru și ministru de externe.

*Am găsit Rudeanu
găsit în casa sa
la Paris, pe lângă cartea sa
cu o scrisoare*

Generalului Rudeanu, care a fost un prieten devotat al Franței în tot timpul războiului, cu prietenie, A. Briand

cele ce făcusem la Paris și Londra, după primirea adresei Marelui Cartier General al armatelor franceze din 9 iunie 1916. Președintele Briand mă roagă să-i las pentru cîteva zile adresele din 3 și 9 iunie 1916⁴ ale generalului șef Joffre⁵.

I le-am lăsat. Am adăugat: opunerea continuu, atît din partea guvernului rus cît și a celui englez, ca vasele noastre să plece la Arhanghelsk mi-a fost confirmată și de atitudinea neclară a atașatului naval rus la Londra, cu care am vorbit personal în după-amiaza zilei de 10 iunie. Mai grav era faptul că pe cînd se întîrzia pregătirea armatei noastre de război, trimiteîndu-ne, pentru stabilirea legăturilor noastre cu Apusul, prin Arhanghelsk, de la Ana la Kaiafa, propaganda dușmană țării noastre lucra și făcea să apară în presa franceză, îndeosebi în ziarul *L'Echo de Paris*, articole încredințate împotriva politicii duse de președintele Brătianu, pe care o prezentau ca nesincere.

Relativ tot la problema întîrzierii pregătirii armatei noastre de război am adăugat că atitudinea Rusiei și a Angliei avea pe semne la bază și teama ca România, intrînd în război alături de Antantă, putea, la încheierea păcii, stînjeni realizarea deplină a ambițiilor politice care conduseseră la încheierea tratatului secret de la începutul lui 1915 între guvernele rus și englez, grație iscusinței diplomatice a ministrului de externe rus [Sergei Dimitrievici] Sazonov.

În a doua jumătate a lunii trecute, cînd s-a aflat că guvernul francez se hotărîse să

⁴ Prin adresa de la 3 iunie 1916, generalul Joffre făcuse cunoscut că guvernul rus era de acord ca vasul „Bistrița” să plece la Arhanghelsk. Navele britanice urmau să asigure paza transportului. Se mai anunțase că guvernul rus consimțise să rezerve garniturile de tren respective pentru a transporta de la Arhanghelsk spre România 300 t material pe zi. Totodată, marina franceză fusese însărcinată să susțină ritmul intensificat al transporturilor românești spre Arhanghelsk. Prin adresa din 9 iunie se comunicase că Ministerul marinei franceze dăduse ordinele necesare pentru a se facilita încărcarea și plecarea a două din navele românești, „Iul” și „Bistrița” (un al treilea, „București”, urmînd să plece ceva mai tîrziu), de asemenea, se confirmase că Ministerul de război britanic continua pregătirile pentru asigurarea siguranței transporturilor românești.

⁵ Joseph-Jacques Césaire Joffre (1852-1931); mareșal al Franței; comandant al forțelor franceze din Nord și Nord-Est (1914-1915) și comandant suprem al armatelor franceze (1915-1916). S-a distins prin rolul principal în elaborarea strategiei și tacticii care a dus la victoria de pe Marna (septembrie 1914).

*A Monseigneur le Général Rudeanu, chef de la mission
française à l'Armée, au service de cette large et loyale collaboration
de nos légions à la seconde armée, que l'histoire ne se fâche.*

Albert Thomas

D-lui general Rudeanu, șeful misiunii militare române,
în amintirea îndelungatei și bune noastre colaborări și în
speranța unei victorii românești pentru unitatea patriei
sale, Albert Thomas

sprijine temeinic pregătirea armatei române de război, ceea ce avea să provoace intrarea imediată a României în acțiune alături de Antantă, guvernele rus și englez, de comun acord, s-au decis să anihileze hotărârea guvernului francez barind armatei române singura linie de aprovizionare admisibilă, linie care trecea prin Arhanghelsk. Pe de altă parte, pentru considerațiuni de bune relațiuni, guvernele rus și englez au deghizat bararea liniei de aprovizionare prin Arhanghelsk pentru armata română, invocând, ca s-o deschidă, necesitatea unui acord prealabil între guvernele rus și englez, acord care se discuta mereu, dar întârzia să se încheie.

Cu alte cuvinte, guvernele rus și englez căutau să împiedice guvernul francez să desfășoare cea mai rațională strategie, și anume să arunce cit mai grabnic asupra Puterilor Centrale o forță proaspătă, de peste o jumătate milion de români, ocupind o pozițiune geografică de o importanță strategică foarte mare și, [care] ca atare, putea contribui la accelerarea victoriei decisive și terminarea războiului. Mai mult, guvernele rus și englez, împiedicind guvernul francez să desfășoare strategia ce urmărea, îl îndepărtau de la imperativul conștiinței sale naționale, care îi cerea să curme cit mai grabnic valurile de sînge ce de luni de zile vărsa floarea națiunii franceze pe cîmpiile din fața Verdunului.

— Cum, zise președintele Briand, de aceea a intervenit chestiunea propunerii aprovizionării României din apusul european prin nordul Siberiei?

Am dat lămuririle cerute și am citit, traducind în limba franceză, concluziile formulate asupra acestei chestiuni de ministrul [Nicolae] Mișu, însărcinat de guvernul român să cerceteze propunerea ce i se făcuse la Londra, concluziuni pe care mi le comunicase și mie.

Figura președintelui Briand se întunecă și, după citeva secunde, glasul său sonor îmi zise răscăpat: Vă sfătuiesc să expediți vasul „Bistrița” la Arhanghelsk cu autorizarea guvernului francez.

Am răspuns: Vă mulțumesc din adîncul inimii, Excelență, dar fiindcă am primit de la președintele Brătianu instrucțiunile ca vasul „Bistrița” să nu plece pînă la noi dis-

pozițiuni, vă rog să-mi permiteți să-i cer aprobarea, care sînt sigur că nu va întârzia.

Înainte de a încheia, președintele Briand [care era în același timp și ministru de externe] îmi spuse că în ceea ce privește articolele apărute în unele ziare franceze, care atacă guvernul de la București, ele proveneau din două cauze: starea nervoasă prin care Franța trecea atunci și faptul că unele persoane oficiale române, venite mai înainte la Paris, afirmaseră categoric, sus și tare, că România avea să intre dintr-o zi într-altă în război, lucru care nu se întimplase. Presa nu cunoștea motivele pentru care nu intrase [și o] să dea ordine cenzurii, ca să nu mai lase să apară asemenea articole astuțioase [insidioase, perfide].

Audiența ținuse mai mult de o oră. Ieșind de la Ministerul de externe m-am dus la legătuina noastră ca să vorbesc ministrului Lahovari.

Nu l-am găsit, fiind tîrziu, aproape ora patru-prezece. Am plecat la domiciliul său, unde i-am comunicat tot ceea ce îmi spusese președintele Briand și hotărîrea mea de a cere președintelui Brătianu aprobarea ca să urmez sfatul președintelui Briand și să expediez vasul „Bistrița” la Arhanghelsk cu autorizarea guvernului francez.

Ministrul Lahovari mă făcu să înțeleg că această chestiune era foarte delicată și pentru a mă susține dorea să telegrafizeze el însuși președintelui Brătianu tot ceea ce îi spusese. Am fost de acord.

Peste mai puțin de patruzeci și opt de ore am primit de la ministrul Lahovari copia după răspunsul președintelui Brătianu... dată mai jos: „Colonelul Rudeanu poate să urmeze sfatul dat pentru «Bistrița» de guvernul francez dacă are un caracter precis, cu autorizarea de a-l invoca la nevoie dacă se va simți necesitate. Binevoiti a aminti colonelului Rudeanu să ne anunțe plecarea vasului «Bistrița» cu opt zile mai înainte”.

A doua zi, la amiază, m-am prezentat directorului politic din Ministerul de externe francez și i-am remis răspunsul președintelui Brătianu, pe care l-am rugat să-l prezinte președintelui Briand și să-mi comunice hotărîrea sa. M-a rugat să aștept. S-a dus la președintele Briand.

După circa un sfert de oră, directorul politic îmi înapoia răspunsul președintelui Brătianu, pe care președintele Briand îl citise. Îl autorizase să-mi comunice că nu avea nimic de obiectat. Vasul „Bistrița” [putea] să plece la Arhanghelsk cu autorizarea guvernului francez.

În seara aceleiași zile am primit de la ministrul Mișu o scrisoare prin care puteam crede că în curînd linia de aprovizionare a armatei române prin Arhanghelsk avea să fie aprobată și deschisă. Mă înșelam. Zilele treceau și nu primeam încheierea operațiunilor de asigurări, asigurări maritime și asigurări de război, pentru vasele „Jiul” și „Bistrița”.

La 3 iulie, adică după mai mult de două săptămîni de așteptare, am cerut audiență

la generalul șef Joffre. Primit, i-am expus cele de mai sus.

A doua zi, 4 iulie [1916], am primit de la generalul șef Joffre, adresa de mai jos: „Ca urmare la întreținerea noastră de la 3 iulie, am onoarea să vă precizez cele ce urmează:

1. Mi-ați cerut să expediez la Bordeaux pentru a fi imbarcate pe vasul „Bistrița” aeroplanе și sîrmă ghimpată. Am onoarea să fac cunoscut că ministrul de război vă trimite de urgență la Brest: 6 avioane Nieuport; 200 tone de sîrmă ghimpată. Acest material va fi încărcat pe unul din pacheturiile franceze și neîntîrziat va pleca din Brest la Arhanghelsk. Va ajunge astfel mai repede la destinație decît dacă va fi încărcat pe unul din vasele românești.

2. Domnul Brătianu a făcut cunoscut domnului Blondel [ministrul francez la București] că, după telegrama ce primise la 2 iulie, cele două vapoare românești care conțineau munițiile ce aștepta ar fi reținute la Bordeaux.

Or, din informațiile date de viceamiralul [Ferdinand Jean-Jacques] de Bon, ele sînt gata de plecare. Pe de altă parte, mi-ați afirmat că vaporul „Jiul” este în regulă și că mai erau încă unele formalități de îndeplinit pentru „Bistrița” privind asigurările, dar că sinteti dispus a o lăsa să plece fără a mai aștepta sfîrșitul formalităților. Ținînd socoteala de tot ceea ce precede, gîndesc că nu veți întîrzia să dați ordine ca „Jiul” și „Bistrița” să plece la Arhanghelsk.

V-aș fi obligat dacă mi-ați face cunoscut dispozițiunile ce veți lua.”

Am dat ordin ca cele două vapoare să plece la Arhanghelsk. Serviciul transporturilor mi-a obiectat că vasele noastre n-aveau încă încărcătura completă de cărbune socotită absolut necesară.

Pentru a nu întîrzia plecarea vapoarelor, m-am dus imediat la ministrul marinei și l-am rugat să dea ordin telegrafic la Bordeaux, ca să mi se elibereze cantitatea de cărbuni necesară vaselor noastre la depozitul de cărbuni al marinei franceze. A doua zi [6 iulie] am primit [de la cabinetul ministrului marinei] scrisoarea de mai jos: „Sînt fericit să vă informez că s-au dat ordine telegrafice la Bordeaux ca să se dea imediat bastimentelor încărcate pentru guvernul român cărbunii de care au nevoie. Binevoii a agreea, scumpul meu colonel, asigurarea sentimentelor mele cele mai cordiale”.

Vasul „Jiul” a plecat la Arhanghelsk în ziua de 9 iulie și a fost, astfel, după dorința mea, primul vas român cu nume oltenesc care a deschis linia de aprovizionare a armatei române prin Arhanghelsk. Vasul „Bistrița” a pornit la 12 iulie. Guvernele rus și englez nu s-au mai opus.

Am rugat pe generalul șef Joffre ca ofițerii francezi care compuneau comisia franceză de la Arhanghelsk să se ocupe cu debarcările și reîmbarcările în trenurile ruse a materialelor destinate armatelor noastre pînă la sosirea și instalarea unei comisiuni române la Arhanghelsk, pe care o cerusem. Am telegrafiat președintelui Brătianu și i-am anunțat ple-

*de general Rudanu
Sensibil la marșalul
J. Joffre 6 31 iulie 1917*

Generalului Rudanu, amintire de la mareșalul Joffre.

care a vaselor „Jiul” și „Bistrița” la Arhanghelsk. Generalul șef Joffre a aprobat și a dat ordinele necesare.

La 9 iulie, chemat de președintele Briand, acesta îmi spuse că a realizat acordul aliaților asupra revendicărilor noastre teritoriale¹, potrivit celor ce vorbisem altădată cu el, mă rugă să iau parte la conferința ce avea să aibă loc la Statul major francez pentru stabilirea unui plan de acțiune al armatei române în legătură cu armatele aliate de la Salonic².

Am răspuns că voi cere de îndată autorizarea președintelui nostru de Consiliu.

Am telegrafiat președintelui Brătianu: acordul aliaților în ce privește revendicările noastre teritoriale comunicat de Briand; realizarea legăturii noastre cu Apusul prin Arhanghelsk; asigurarea debitului de 300 tone zilnic, cu ajutorul vaselor franceze și engleze; necesitatea instalării unei misiuni române la Arhanghelsk; dorința, ce mereu apărea la președintele Briand și generalul șef Joffre, ca România să fie cit mai repede gata să intre în acțiune; cererea președintelui Briand să iau parte la o conferință ce urma să aibă loc la Statul major francez, asupra planurilor de acțiune a armatei noastre în legătură cu armatele aliate de la Salonic; părerea mea ca să aprobe cererea președintelui Briand, justificînd-o. După două zile, am primit de la președintele nostru de Consiliu aprobarea cerută, am comunicat-o generalului șef Joffre, pe care l-am rugat să aprobe ca misiunea militară franceză de la Arhanghelsk să se ocupe și de debarcările și imbarcările materialelor noastre pînă la sosirea în acel port a misiunii române pe care o cerusem președintelui Brătianu.

Generalul șef Joffre primi imediat. Astfel, către mijlocul lui iulie 1916, toate condițiunile puse de președintele nostru de Consiliu, pentru ca România să intre în război, erau îndeplinite.

Această îndeplinire nu avea o conjunctură artificială, speculativă, contingentă sau aleatorie, dar era o necesitate integrală, imperios impusă pentru ca să putem ajunge la înfrîntura neștirbită a idealului nostru național.

¹ Este vorba de recunoașterea dreptului României asupra teritoriilor locuite de români ce se aflau sub stăpînire Austro-Ungariei.

² Magazin istoric, nr. 6/1981.

„Din ordinul Excelenței Sale, generalul feldmareșal Mackensen, comandantul nostru șef, am onoarea a vă remite sabia ca semn de înaltă sa considerație militară! V-ați câștigat-o! Meritați a o păstra!”

Un fapt de arme mai puțin obișnuit în analele primului război mondial: un inamic își onorează adversarul, impresionat de vitejia și înaltele sale trăsături morale.

Inamicul — generalul german von Liebeskind. Adversarul său — colonelul român Ioan Tarnoschi.

INAMICUL ÎȘI ONOREAZĂ ADVERSARUL

DUMITRU PEDA

În august 1916, la chemarea patriei, nenumărați fii, dintre care mulți trecuți de anii primei tinereți, au îmbrăcat iarăși haina militară. Printre ei s-a aflat și colonelul Ioan Tarnoschi, luptător pe fronturile Războiului de independență. Atunci, în 1877-1878, avusese gradul de sergent adjutant. Luptase la Plevna și Belogradcic. Pentru faptele sale de arme fusese răsplătit cu „Virtutea militară” și ordinul „Steaua României”, fiind, totodată, înaintat în grad de ofițer (8 aprilie 1878). A parcurs treptele ierarhiei militare și, după 36 ani slujiți sub drapelul țării, trecuse în rezervă în 1910.

În vara anului 1916, avea 64 ani. Colonelul Ioan Tarnoschi a fost numit comandantul Brigăzii 40 infanterie, din cadrul Diviziei 9 române, care era angajată în luptele din Dobrogea.

La începutul lunii octombrie 1916, la comanda trupelor inamice care atacaseră Dobrogea se afla feldmareșalul August von Mackensen, cel care în august 1917 avea să sufere zdrobitoarea înfrângere de la Mărăști, Mărășești, Oituz.

La 16 octombrie 1916, trupele comandate de Mackensen au deschis un puternic bombardament de artilerie pe tot frontul dobrogean; pregătind o puternică ofensivă pe linia Constanța-Cernavodă. Atacul principal urma să fie declanșat pe direcția localității Topraisar.

S-au păstrat de la colonelul Ioan Tarnoschi câteva însemnări din zilele acelor lupte desfășurate în preajma unor sate care astăzi se află încorporate în comuna Topraisar din jud. Constanța. Astfel, în bătălia de la Pervelia (6 octombrie), inamicul a reușit să cîștige teren, brigada comandată de Tarnoschi retrăgându-se de pe poziție.

A doua zi, 7 octombrie, dușmanul a continuat ofensiva pe tot frontul. Dar trupele comandate de Tarnoschi au declanșat contra-

atacul în zona satului Musurat, pe culmea unui deal. Inamicul se retrage în dezordine. Contraatacul continuă pînă seara, după care românii se replează pe pozițiile de la sud de Musurat.

La 8 octombrie, inamicul, sprijinit de aviație, pornește din nou atacul. Primind ajutorul unei companii de vînători, trupele colonelului Tarnoschi trec iar la contraatac. Infanteria

dușmană, deși superioară numeric, se retrage. În acest timp, satul Topraisar cade în mina inamicului. Brigada colonelului Tarnoschi rezistă; mai mult, pentru a doua oară în aceeași zi, către orele 15, contraatacă spectaculos, cu drapelul desfășurat. Cîrind însă sub focul copleșitor al artileriei grele germane, se ordonă retragerea generală.

La 9 octombrie, în zori, coloanele inamice apar pe dealul Topraisar. Tarnoschi se află „cot la cot [cu ostașii săi] pe linia întîia a tranșelor”. În timp ce se deplasează de la o unitate la alta, un obuz asfixiant îl doboară.

Își pierde cunoștința. Cînd își revine, este... prizonier.

Adus la cartierul generalului von Liebeskind, comandantul operațiilor din acea zonă, acesta îl întreabă pentru ce, cu o zi mai înainte, Tarnoschi contraatacase de două ori, deși nu mai avea rezerve și trupele erau istovite. Tarnoschi îi răspunde că l-a silit la aceasta dorința de a împiedica trupele germane să rezece replierea trupelor române.

Generalul german trece apoi la telefon și raportează superiorilor săi situația. Din poziția lui Mackensen — care împreună cu mai mulți ofițeri din statul său major urmărise de pe o înălțime desfășurarea bătăliilor — generalul inamic îi restituie sabia ofițerului român. Prin vitejia sa și a ostașilor săi, colonelul român se impusese comandanților germani. Întors în țară, după o captivitate de 19 luni în Germania, a fost decorat cu ordinul „Mihai Viteazul”, clasa III, „pentru vitejia și priceperea cu care și-a condus brigada”.

Fotografia lui Tarnoschi din 1916

Dobrogea — străvechi pământ românesc

ÎN NUMELE DORINȚEI DE UNIRE

Dr. TUDOR MATEESCU,
Arhivele statului, București

Dobrogea a constituit, din punct de vedere geografic și istoric, parte integrantă a Daciei, îndreptându-și numele de Dacia pontică pe care i l-a atribuit, în urmă cu peste 50 ani, Simion Mehedinți.

Din cele mai vechi timpuri, aici a locuit aceeași populație, urmașă directă a daco-romanilor, care a cunoscut o existență neîntreruptă și o civilizație proprie, de o evidentă originalitate. Deși de-a lungul secolelor, vicisitudinile istoriei au marcat puternic existența românilor din Dobrogea, ei au rezistat pe pământul străbun, au creat bunuri materiale și spirituale, au întreținut totdeauna strânse legături cu frații lor de peste Dunăre, ridicându-se, de fiecare dată, deasupra vitregiei vremurilor.

Mulțimea de valahi

Mărturiile antichității atestă ca populație băstinașă în Dobrogea pe neamul geților, din aceeași familie cu cei din stinga Dunării. Între alți autori, Ovidiu, exilat pe aceste locuri, aduce importante consemnări despre felul de viață al geților, despre dragostea pentru locurile și așezările lor. Urmind procesului istoric pe care l-au cunoscut și locuitorii celorlalte provincii dacice în cadrul simbiozei daco-romane, și geții de pe teritoriul Dobrogei au căpătat trăsăturile și însușirile poporului, același în întreg spațiul carpato-danubiano-pontic, *românii*. Limba lor este aceeași — dialectul daco-roman, din nordul Dunării și nu cel macedo-român (din sudul Dunării). Mai tirziu, românii dobrogeni li s-a spus *dicieni*, denumire care exprimă doar o diferență regională în cadrul aceluiași po-

por, echivalentă cu cea de *munteni, moldoveni, olteni, bănașeni, maramureșeni* etc.

Continuitatea românilor în spațiul dobrogean este atestată de mărturii importante din mileniul întâi al erei noastre. Între altele, un fragment

Cavaler trac, relief în marmură din sec. II e.n., descoperit la Casimcea

ceramic descoperit în așezarea feudală timpurie de la Capidava, datind probabil din sec. X, poartă pe el înscris numele *Petre*¹, fiind socotit drept cea mai veche urmă scrisă de limbă română.

În anul 1086, potrivit informațiilor consemnate de scriitoarea bizantină Ana Comnena, în Dobrogea existau trei formații statale, numele unuia dintre conducătorii acestora amintind de vechea denumire a Isaciei — Sacea. Aceeași autoare menționează pe „un oarecare Pudilă, fruntaș al valahilor” la 1094, iar un alt cronicar bizantin, Ioan Kinnamos amintește de „o mare mulțime de vlahi” care în 1166 fuseseră încorporați în oastea împăratului Manuel Comnenul; aceștia veneau „dinspre finiturile de lângă Pontul zis Euxin”.

În sec. XII-XIV, concoțent cu procesul din celelalte țări române de constituire în

¹ Magazin istoric, nr. 10/1978.

state feudale de sine-stătătoare, și Dobrogea cunoaște o acțiune de centralizare, încheiată pe la mijlocul sec. XIV. Unul dintre conducătorii săi de seamă din această perioadă, Dobrotici¹, a dat și numele noii formațiuni statale Dobrogea.

Dobrotici a întreținut strânse relații cu Țara Românească. În 1369, regele Ungariei Ludovic I, care ocupase Vidinul și-l luase prizonier pe țarul bulgar Strașimir, îl eliberează pe acesta și-l restabilește în drepturi „sub chezașia voievodului Vlaicu și a lui Dobrotici”. Urmașul lui Dobrotici, Ivanco, moare într-o bătălie cu turcii osmanlii care, până la acea dată (1388-1389) cuceriseră o mare parte a Peninsulei Balcanice, ajungând la Dunăre. În acel moment de grea cumpănă, Mircea cel Bătrîn, domnul Țării Românești, integrează Dobrogea în ținuturile domniei sale, pămînturile dintre Dunăre și Marea Neagră intrînd în vatra firească din care făceau parte. Pe drept cuvînt, Mircea cel Bătrîn se intitula „mare voievod și domn... stăpînind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și spre părțile tătarești și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile pe toată Podunavia încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dirstorului”.

Ofensiva otomană este reluată în curînd. În 1417, sultanul Mehmed I întreprinde o mare expediție împotriva Țării Românești, luptele principale fiind purtate pe teritoriul Dobrogei. Cu toată împotrivirea dirză a ostașilor lui Mircea cel Bătrîn, a populației locale, pămînturile dintre Dunăre și Mare sînt cucerite de otomani. Timp de mai bine de patru secole, pînă în 1878, cînd în urma jertfelor ostașilor români în Războiul pentru independență, Dobrogea va reveni la patria mamă, otomanii își vor menține dominația asupra acestui pămînt românesc, dobrogenii fiind nevoiți — ca și alți români din

teritorii aflate sub dominație străină — să trăiască despărțiți de frații lor de care erau legați organic prin origine, limbă, cultură, credințe, obiceiuri și datini.

Sinteza românească

În pofida dominației otomane și a colonizărilor masive cu populații de altă origine etnică, în decursul sec. XV-XIX, românii dobrogeni, dicienii au desfășurat o bogată viață economică, socială, culturală, păstrînd permanent legăturile cu românii de dincolo de Dunăre. Ei și-au menținut străvechile ocupații — în primul rînd pe cele, de agricultori și pescari — fiind de fapt, dintre toți locuitorii Dobrogei, singurul grup etnic cu caracter rural-agricol.

Diverse mărturii ale cronicarilor, călătorilor, chiar și ale autorităților otomane, atestă faptul că, în majoritatea așezărilor dobrogene, românii constituiau populația preponderantă numeric. Astfel, cu prilejul cruciadei din 1444, oștile creștine — care se refugiau în urma înfrîngerii de la Varana — au fost ajutate de românii de la vadul Hirșovei să treacă în Țara Românească. La 1464, menționează cronicarul bizantin Ducas, la Lykostomo (probabil Chilia Veche) exista o populație românească atestată și în 1493, de *Cronica de la Nürnberg*².

Luptător dac pe o melopdă a Monumentului Triumfal de la Adamclisi

Documente otomane, în special condicile oficiale, denumite *mufassal defter*, din sec. XVI, îi menționează pe români ca trăind atît în așezări cu populație amestecată, cit și în „sate mari” (orașele sau țirguri) pe care le locuiau în exclusivitate. Sînt consemnate și numele capilor de familie — Radul, Iancu, Mihnea, Mircea, Ioan, Ioan Balaban Romănu, Iuga, Nedelcu, Ciocan Puțanu, Constantin Iorgan, Șerban Bogdan etc.

În timpul domniei sale, Mihail Viteazul a văzut în Dobrogea un important punct strategic pentru realizarea planurilor sale de independență și unire statală. După bătălia de la Guruslău (august 1601) viteazul domn și-a exprimat fațăș intenția de a aduce și Dobrogea în hotarele statului său.

În 1641, călătorul raguzan Pietro Diodato Baksici consemna prezența masivă a românilor indeosebi pe țărmul Mării și la Dunăre. Același călător îi menționa pe creștini la Babadag, oraș în care, în 1659, un episcop catolic, Filip Stanislavov, afla 2 000 ortodocși. Importante știri despre români ne-au rămas de la vestitul călător turc Evlyya Çelebi care, între altele, consemna faptul că la Dăieni, un „țîrg asemănător unui oraș mare”, locuiau „valahi și moldoveni”. La Hirșova, de asemenea, populația era alcătuită în primul rînd din „valahi și moldoveni”. La fel și la Isaccea. Un *defter*, (registru de impozite) din 1693-1694 referitor la districtul Carasu conține foarte multe nume curat românești pentru majoritatea satelor din această regiune. La 1700, un polonez, Rafael Leszczynski, aflat în solie, întîlnea la Măcin, Dăieni și Băltăgești o populație exclusiv românească.

În 1714, negustorul englez (de origine franceză) A. de la Motraye consemnează prezența românilor „moldoveni” la Mangalia. Maghiarul Kelemen Mikes constata, la 1738, că jumătate din populația Cernavodei („sat mare cu case frumoase”) era formată din români. Călătorul rus J. Chris-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 9/1967; 9/1982.

tian von Struve nota, la 1793, că Măcinul împreună cu tot ținutul înconjurător, pe o rază de 3-4 leghe [o leghe terestră = 4,44 km] era locuit de un număr mare de „moldoveni și valahi”.

De mare preț pentru știrile pe care le conțin despre românii din Dobrogea sînt, de asemenea, izvoarele cartografice din sec. XVIII. Ele consemnează pe tot cuprinsul Dobrogei, inclusiv în Delta, un mare număr de nume românești, desemnînd riuri, girle, ostroave, grinduri, lacuri, dealuri, văi, așezări umane. Printre numele de sate, amintim: Pecineaga, Chilia Veche, Băltaștii, Strachina, Dăieni, Satu Nou, Iglia, Somova, Parcheș, Rachel, Luncavița, Văcăreni, Tichilești, Greci, Cerna etc. etc.

Știri mai bogate despre românii din Dobrogea ne-au parvenit după 1800. Astfel ofițerul finlandez Gustav Adolf Ramsey afla „moldovenii” la Niculițel. Moltke, viitorul mareșal german, înregistra în 1835-1839 masiva prezență a „valahilor” și a „moldovenilor” pretutindeni în Dobrogea. Polonezul Mihail Czajkowski (Sadik Pașa), care a făcut cercetări temeinice în Dobrogea în 1841, consemna că numai la nord de linia Cernavoda-Constanța existau între 25 000-30 000 români.

Alte mărturii vorbesc despre viața culturală și religioasă a românilor care, în pofida persecuțiilor desfășurate de autoritățile otomane, și-au păstrat școlile și bisericile în limba română.

Știri despre o școală românească avem de la 1766 la Cernavoda. Ulterior, sînt înregistrate școli românești și în alte localități. Dascălii, de cele mai multe ori, erau aduși din țările române. Informații din sec. XVIII-XIX” se referă și la bisericile românilor din Dobrogea. În 1769, Grigore Ghica III făcea daniile bisericilor din Babadag și Cernavodă, hrisovul fiind întă-

rit, în 1793, de Alexandru Moruzi și Ioan Cărașea, în 1814. Același G.A. Ramsay este impresionat, la 1830, de „frumoasa biserică ortodoxă” din Niculițel.

După 1800, încep să se așeze în Dobrogea și unii păstori transilvăneni, așa numiții „mocani”, care ajung cu timpul să stea aici cîte 15-20 ani, alții chiar să se stabilească definitiv pe pămîntul dobrogean. Prezența lor constituie un mijloc de menținere, și pe această cale, a legăturilor cu frații de dincolo de Dunăre.

Evidențiind legăturile permanente care au existat dintotdeauna între românii dobrogeni și cei din celelalte țări române, acad. C.C. Giurescu nota: „Pe pămîntul Dobrogei s-a produs o adevărată sinteză etnică românească: aici s-au amestecat românii autohtoni — așa-ziișii dicieni — cu cei veniți de pe malul stîng al Dunării, atît din Țara Românească sau Muntenia cît și din Moldova și cu păstorii transilvăneni sau mocanii coboriți cu turmele”.

Amintirea răzbitoare a Daciei

Legăturile permanente dintre românii din Dobrogea și cei de dincolo de Dunăre au făcut

Monedă de argint din vremea lui Mircea cel Bătrîn aflată la Niculițel

ca evenimentele cele mai de seamă din istoria țărilor române să aibă răsunet și în rîndurile fraților dobrogeni. Așa s-a întîmplat și în timpul revoluției de la 1848.

Știrile despre revoluție, ca și ideile revoluționare, au pătruns în Dobrogea pe mai multe căi. Dintre acestea sînt de remarcat contactele directe, reciproce ale revoluționarilor din cele trei țări române cu românii dobrogeni. Este cunoscut faptul că, în primăvara anului 1848, mai mulți participanți la revoluția din Moldova au fost trecuți peste Dunăre, din porunca domnului Mihail Sturdza, și intermușiați la Măcin. Tot aici au fost aduși, în vară, alți revoluționari moldoveni și au fost ținuti pînă în luna septembrie 1848. Vestii despre revoluția română din Transilvania au ajuns în Dobrogea și prin intermediul mocanilor veniți cu oile aici, unii dintre ei chiar participanți la evenimentele revoluționare. Contacte directe au avut românii dobrogeni și cu revoluționarii din Țara Românească. Din însemnările învățătorului dobrogean Petrică Mihail rezultă că acesta s-a aflat, în iunie 1848, la București, deci chiar în toiul revoluției. Un alt român, din satul Ostrov, nota pe o carte veche despre evenimentele petrecute la București în zilele de 19 iunie și 13 septembrie 1848. La fel, pe filele unei cărți de cult de la Mănăstirea Cocosu s-a găsit o însemnare cu privire la acțiunile trupelor țariste de înăbușare a revoluției.

Ideile revoluționare au fost îmbrățișate de mulți români din Dobrogea. Reputatul agronom Ion Ionescu de la Brad, participant la revoluție, care, la 1850, a întreprins serioase cercetări asupra românilor dobrogeni, consemna faptul că, în casa preotului Iancu din Niculițel, care era și învățătorul școlii românești din sat,

(Continuare în p. 34)

Dr. JIVKO AVRĂMOVSKI

(director adjunct al Institutului de istorie contemporană din Belgrad)

Studiul istoriei — de neînlocuit pentru tinăra generație

— Cum priviți rolul românilor în istoria universală?

— Aș vrea să vorbesc despre perioada dintre cele două războaie mondiale, pe care o studiez. O perioadă în care, rolul României în istoria Europei de Sud-Est a fost foarte activ și constructiv, țara dv. afirmându-se în lupta pentru întărirea sistemului de securitate colectivă. Din acest punct de vedere, aprecierile despre activitatea diplomației românești, desigur în primul rînd a lui N. Titulescu, au trecut dincolo de granițele acestei regiuni. A fost remarcat rolul României în Liga Națiunilor și, prin aceasta, în cadrul întregii Europe, în lupta pentru raporturi egale între țările mici și mari, împotriva agresiunii și a politicii de forță. Aceasta a ieșit în mod deosebit în evidență în timpul agresiunii Italiei împotriva Etiopiei. Mulți ani ministrul român al afacerilor externe de atunci, Nicolae Titulescu, a jucat în diplomația europeană un rol care a întrecut cu mult dimensiunile țării pe care o reprezenta.

— Cum vedeți maniera în care istoriografia se adresează oamenilor?

— Popoarele noastre au fost întotdeauna interesate să-și cu-

noască trecutul istoric, dar creșterea acestui interes în ultimele decenii trebuie asociată cu creșterea nivelului general de cultură și educație și îmbunătățirea situației materiale, ca rezultat al revoluției și construcției socialiste. Toate acestea duc spre lărgirea orizontului științific și cointeresarea oamenilor obișnuiți pentru satisfacerea cerințelor lor spirituale.

Fiește, are o mare importanță modul cum este prezentată cititorului obișnuit istoria. Cred că istoriografia română a găsit cea mai bună metodă de a se apropia de cititori, din cele mai largi mase populare. De aceea a și obținut rezultate impresionante, pentru care trebuie să o felicităm.

Exemplul revistei *Magazin istoric* demonstrează cât se poate de bine marea însemnată a angajării cercetătorilor din domeniul științei istorice în interpretarea accesibilă a fiecărui eveniment istoric. În același timp, trebuie relevat că, deși sînt scrise într-o formă accesibilă, destinată maselor largi de cititori, aceste relatări istorice din revista *Magazin istoric* se sprijină ferm pe baze științifice. Astfel se oferă publicului o imagine a trecutului autentică, obiectivă, științific

fundamentată și într-o manieră deosebit de atractivă.

Prin studierea trecutului propriului popor, tinăra generație se identifică cu eroii naționali, cu luptătorii pentru libertate și cu aspirațiile maselor. În felul acesta, în ea se intruchipează generațiile trecute, devine parte constitutivă a națiunii și se înrolează în realizarea aspirațiilor poporului său. Pătrunzînd în trecutul poporului, tinăra generație își extrage forța așa cum copacul cu rădăcinile sale adînc înfipte în pămînt își extrage seva pentru a crește spre înălțimi. De aceea, istoria este de neînlocuit cînd vorbim despre educarea tinerei generații. O mare răspundere au în acest sens creatorii planurilor și programelor de învățămînt, autorii manualelor și profesorii, care, în strădaniile lor de a inspira sentimentele patriotice, trebuie să ofere în același timp tinerei generații o imagine obiectivă a istoriei altor popoare, pentru a o educa în spiritul prieteniei și al internaționalismului, pentru a o învăța să respecte și să aprecieze contribuția istorică și drepturile celorlalte popoare la libertate și independență.

C. P.

PLANSELE NOASTRE

Citeva din personajele figurative expuse în Muzeul militar central:

Planșa 1: căpetenie și luptător dac. **Planșa 2** (sus): oștean și curteni moldoveni din a doua jumătate a sec. XV. (jos): curtean transilvănean din sec. XV și arbaletier muntean din a doua jumătate a sec. XV. **Planșa 3** (sus): călăreț și pedestraș muntelui de la sfîrșitul sec. XVI și mercenar din oastea lui Mihai Viteazul; (jos): locotenent de infanterie din Țara Românească, soldat și sublocotenent de infanterie din Moldova (1830). **Planșa 4** (sus): mitraliери în acțiune în timpul bătăliei de la Mărășești; (jos): servanții unui tun antitanc utilizat de trupele române în războiul antihitlerist

Oșteni români de-a lungul veacurilor

INSTRUCTIVĂ

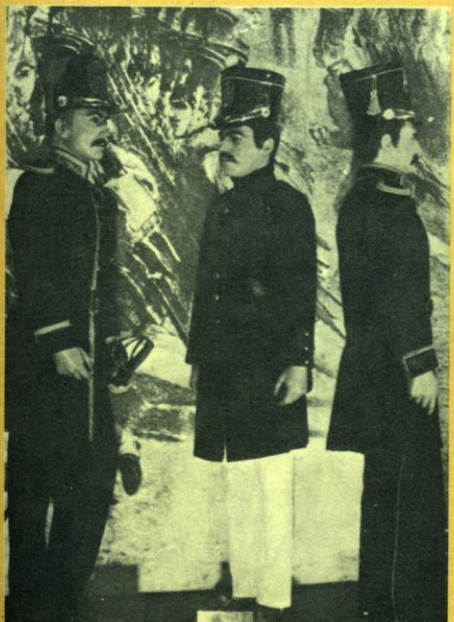
LECȚIE DE ISTORIE

Cum arăta o cămașă de zale dacică? În câte localități au fost identificate așezări fortificate geto-dacice? Oștenii marilor voievozi apărători ai independenței și neamului țării ce echipament militar aveau? Care erau uniformele oștirii la 1830? Dar în timpul războiului de independență? Ce tehnică de luptă a fost folosită de armată, de gărzile patriotice în zilele insurecției din august 1944 și ale războiului antihitlerist? Cum arată costumul purtat de primul cosmonaut român în zborul său printre stele?

Sînt cîteva doar dintre multele și extrem de diverse întrebări privind trecutul militar al poporului român care-și află răspuns în sălile Muzeului militar central, prestigioasă instituție de cultură a armatei care în acest an împlinește șase decenii de la înființare.

Din anul 1959, muzeul funcționează în clădirea fostei Școli militare de ofițeri de infanterie din strada Izvor, nr. 137. Între 15 august 1972 și 27 martie 1975, muzeul a fost reorganizat și modernizat în lumina orientărilor fundamentale privind istoria patriei și poporului român cuprinse în opera secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae

Ceașescu și în Programul partidului adoptat la Congresul XI al P.C.R.

Astăzi, Muzeul militar central prezintă vizitatorilor, în cadrul expoziției permanente cu o suprafață de peste 10 000 metri pătrați, o complexă sinteză a istoriei militare a românilor, parte integrantă din multimilenara istorie a locuitorilor străvechilor pământuri carpato-danubiano-pontice. Urmind firul epocilor, sălile muzeului evocă marile momente, personalități, fapte și evenimente care au marcat lungul drum de lupte și jertfe ale românilor pentru libertate, pentru apărarea pământurilor strămoșești, pentru triumful înaltelor deziderate revoluționare, pentru edificarea și apărarea societății socialiste pe pământul românesc. Bogatul material documentar aflat în patrimoniul muzeului — drapele, uniforme, arme, numismatică, decorații, picturi, sculpturi, lucrări de grafică, stampe, hărți, fotografii, manuscrise, scrisori etc. —, expus cu atenția deosebită acordată reconstituirii autentice a momentelor istorice evocate, reliefează prezența permanentă a armatei în destinele poporului român, rolul ei de apărătoare a cuceririlor poporului, a independenței, suveranității și integrității teritoriale a României socialiste.

Muzeul dispune, de asemenea, de o bogată colecție

de arme (peste 10 000 piese) și uniforme (peste 5 000) provenite din donații, achiziții, schimburi etc.

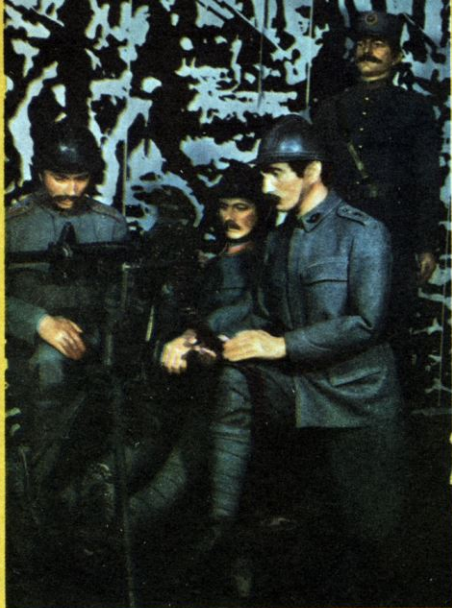
O realizare muzeistică în premieră pe țară o constituie suita celor 50 personaje figurative înfățișând, în mărime naturală, tipuri de ostași cu echipamentul și armamentul caracteristice diferitelor epoci, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre.

Personalul de specialitate al muzeului desfășoară o susținută activitate de cercetare științifică — de la campanii de investigații pe șantiere arheologice sau în arhive, pînă la întocmirea cataloagelor de expoziții — menită să contribuie la îmbogățirea istoricului armatei cu noi descoperiri. Au fost astfel cercetate de specialiștii muzeului necropolele și așezările geto-dacice de la Oțeșani, Alimpești, Polovragi, castrele romane Arutela, Copăcenii, Titești, Racovița, cetățile medievale de la Giurgiu, Păcuilul lui Soare, Nufărul și altele.

Muzeul militar central este membru al Asociației internaționale a muzeelor de arme și istorie militară, în cadrul căreia desfășoară o susținută activitate prin participări la congrese și reuniuni științifice internaționale, schimburi de experiență și legături cu instituții de profil din alte țări.

O vizită în sălile Muzeului militar central constituie, atât pentru vizitatorul avizat, cit și pentru marea public, o mereu atractivă, emoționantă și instructivă lecție de istorie.

Ioan LĂCUSTĂ

IN EXCLUSIVITATE PENTRU MAGAZIN ISTORIC

Prof. GLENN TORREY

„Poporul român —

o gazdă de neprețuit”

Profesorul american Glenn E. Torrey este nu numai un mare admirator al românilor, ci și un bun cunoscător al istoriei țării noastre, căreia i-a consacrat numeroase studii. Distinsul istoric este profesor de istorie la Colegiul Emporia din statul Kansas, unde pregătește, prin cursurile sale, noi istorici americani specializați în istoria țării noastre.

Am profitat de revenirea sa în București, într-o călătorie de documentare, pentru a-i adresa câteva întrebări:

— Ce anume v-a trezit interesul pentru istoria țării noastre?

— Îndrăznesc să cred că modul în care am început să mă preocup de istoria României poate prezenta interes pentru cititorii revistei *Magazin istoric*. În 1956, pe când eram stagiar și-mi pregăteam doctoratul la Universitatea Berkeley din California, am participat la un seminar condus de profesorul Charles Jelavich. Contribuția mea la acel seminar a fost întocmirea unui studiu pe tema *Politica Germaniei față de România între 1914-1915*.

În 1960, Statele Unite și România au semnat prima convenție postbelică de schimburi culturale; Departamentul de stat a cerut prof. Jelavich (a cărei soție, prof. Barbara Jelavich, este specia-

listă în istoria țării dv.) să recomande citiva tineri cercetători. Datorită studiului menționat, el și-a amintit de interesul meu pentru România și m-a recomandat Departamentului de stat. Și astfel, în septembrie 1961, am sosit, pentru prima oară, la București unde am rămas, lucrând în diverse arhive, până în mai 1962. Apoi, în septembrie 1966, m-am întors în România pentru încă nouă luni de cercetare, urmate de alte cinci în 1972, apoi în 1976 și, în sfârșit, în cursul acestui an. În afară de perioadele respective, am stat câteva săptămâni și la Suceava, în 1974, ca participant la Colocviul de istorie româno-american.

— Care este rezultatul cercetărilor dv. întreprinse în România?

— Posibilitatea de a efectua ample cercetări în arhivele românești a schimbat cursul carierei mele universitare. În preocupările mele, istoria Germaniei a cedat locul istoriei României. În afară de cercetarea arhivelor din țara dv., am vizitat Roma, Viena, Bonn, München, Paris, Londra și alte orașe europene, culegând de peste tot material documentar referitor la *România și părțile beligerante, 1914-1918*. Am scris și publicat aproximativ 15 studii despre acest subiect și plănuiesc să le adun pe toate într-o carte. Cursurile mele privesc istoria Europei la începutul sec. XX.

Deși este puțin probabil să țin un curs special despre civilizația României, pun un accent deosebit pe istoria țării dv. în cursurile generale pe care le predau și care tratează despre *Europa de Est, Primul război mondial, etc.*

Ca o dovadă că România se bucură de o pondere deosebită în cursurile mele este faptul că doi din foștii mei studenți, prof. Paul Michelson și soția sa, se află în România, pentru a doua oară. Prof. Michelson cercetează, printre altele, dezvoltarea politică și instituțională a României de la Cuza până la primul război mondial. El a scris un amplu studiu despre istoriografia română.

Studiul istoriei României, împreună cu cele cinci lungi vizite de cercetare, m-au făcut să mă apropiu și atasez de România și de poporul român mai mult decât de oricare altă dintre țările și dintre națiunile despre care predau. Țin mult la relațiile profesionale și de prietenie pe care le-am stabilit cu colegii români. Pentru mine, poporul român este o gazdă de neprețuit, cum rar mi-a fost dat să întîlnesc.

— Ce planuri de viitor aveți?

— Să termin mai întâi cercetarea și redactarea lucrării *Istoria României în perioada 1917-1918*. Al doilea proiect este legat de *Journalul* inedit al generalului Henri Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România în perioada 1916-1918. Acest *Journal* a devenit disponibil pentru cer-

cetare și sper, fie să editez
acea parte care se referă la
România, fie să scriu o mono-
grafie intitulată *Berthelot și
România*.

— Care sînt ecourile isto- riei României în America?

— În 1961, anul primei mele
vizite în țara dv., la nici o
universitate americană nu ex-
istau specialiști în limba și
istoria României. În 20 ani,
programul de schimburi cul-
turale româno-americane a im-
primat un alt curs acestei
stări de lucruri. Limba și lite-
ratura română pot fi studiate
astăzi la multe universități
americane și avem, acum, un
număr mare de specialiști în
istoria României. *The American
Society for Romanian Studies*
(Societatea de studii ro-
mânești din S.U.A.) numără
sute de membri și organizează
periodic conferințe și simpo-
zioane¹. Fac parte din consi-
liul ei de conducere. La vi-
torul simpozion al acestei so-
cietăți, care va avea loc în
octombrie a.c., sînt proiectate
mai multe expuneri despre
istoria României.

— Ce părere aveți despre o revistă de cultură isto- rică pentru publicul larg?

— Apreciez mult o revistă
de istorie cum este *Magazin
istoric*, care prezintă cercetările
și descoperirile specialiștilor
unui public foarte larg. Cred
că înțelegerea istoriei este esen-
țială pentru cineva care vrea
să-și formeze o viziune proprie
asupra lumii și vieții, precum
și a politicii naționale. Nu
cred că există om care să nu
învețe nimic din studiul isto-
riei. De asemenea, cred des-
pre cunoașterea istoriei că
este și interesantă și pasiona-
ntă. Regret mult că nu avem
o astfel de revistă, cu circula-
ție de masă, în S.U.A. Nu
aș putea spune de ce. Poate
tradițiile noastre, adesea di-
vergente, și relativ recenta
noastră istorie națională au
împiedicat, cel puțin pînă în
prezent, dezvoltarea unei pu-
ternice conștiințe sociale.

Ioana URSU

¹ *Magazin istoric*, nr. 1/1982.

ÎN NUMELE DORINȚEI DE UNIRE

(Urmare din p. 31)

se găsea un exemplar din „pro-
clamația revoluției Țării Ro-
mânești”. Semnificative sînt și
manifestările de solidaritate
cu revoluția ale unor români
dobrogeni. La 17 iunie 1848,
așa cum se arată într-un rap-
ort oficial, la unul dintre
pichetele de graniță ale Țării
Românești s-au prezentat doi
români dobrogeni care i-au
avertizat pe soldați să se
păzească în noaptea aceea,
deoarece „niște hoți turci” se
pregăteau să atace acel pichet.
Un fapt similar este consem-
nat și într-un raport, din acea-
easi lună, al administratoru-
lui județului Ialomița.

Pe pămîntul dobrogean au
găsit adăpost și găzduire fră-
țească mulți revoluționari din
țările române, după înfringe-
rea revoluției. Printre ei, nu-
meroși militari din armata
revoluției. Astfel, subofițerul
Petre Manolache a fost nevoit,
la 13 septembrie 1848, în urma
bătăliei din Dealul Spirii, să
plece de la București, reușind,
în cele din urmă, să treacă
Dunărea pe la Măcin. Soldatul
Dumitrașcu Stanciu, partici-
pant la tabăra organizată de
generalul Gheorghe Magheru
la Cîmpu lui Troian (Rîureni),
după desființarea taberei (28
septembrie 1848) a plecat la
Oltenița, de unde a trecut pe
ascuns peste Dunăre, cu ajuto-
rul unor pescari dobrogeni,
rude ale sale. La 1850, Ion
Ionescu de la Brad constată
că numărul revoluționarilor
din țările române refugiați în
Dobrogea se ridică la „cel pu-
țin cinci sau șase mii”.

Cercetările întreprinse de Ion
Ionescu de la Brad, la numai
doi ani după revoluție, au
avut, printre altele, și un scop
politic mărturisit. Într-o scri-
soare către Ion Ghica, el își
exprima dorința ca „duhul ce
au purces din București să
vie și să se sălășluiască aici
în Dobrogea, în inimă acelor ce,
auzind de purcederea lui, îl aș-
teaptă cu sete mare, pe care o
voi îndestula”. Ion Ionescu de
la Brad menționa faptul că
„ciorbăgiu” (primarul) satu-

lui Turcoaia îi arătase, fără a
fi provocat în vreun fel, do-
rința „de a vedea pe toți ro-
mânii uniți”, sintetizînd ast-
fel una dintre ideile de bază
ale revoluționarilor români de
pretutindeni. De asemenea,
mulți dintre mocanii aflați la
1850 în Dobrogea erau ani-
mați de idealurile revoluției.
Preotul Ioan Verzea, delegat
de mocani pentru recupera-
rea sumei de 8 000 galbeni care
fusesse luată în plus de către
autoritățile otomane pentru
pășunat, îi declara lui Ion Io-
nescu de la Brad că, dacă
reușea să obțină acești bani,
ar da jumătate din ei „pentru
cauza”.

La 10/22 iunie 1850, repu-
tatul agronom și revoluționar,
aflat atunci la Tulcea, îi scria
lui Ion Ghica că ziua aceea
reprezenta „aniversarea revolu-
ției noastre, pe care o conti-
nuăm în Dobrogea, ... unde
românia este atît de nume-
roasă și deșteptată”.

Totodată, în cercetările sale,
Ion Ionescu de la Brad con-
stata faptul că în părțile de
centru și nord ale Dobrogei
erau 71 sate românești, cu
peste 28 000 locuitori, „din
vechime locuind în Dobro-
gea”. Românii aveau nu nu-
mai preponderență numerică,
ci și „o preponderență poli-
tică tăcută”, deoarece limba
lor era cunoscută și de cele-
lalte grupuri etnice. „Cu tur-
cii și cu tătarii eu m-am înțe-
les în vorbă românește”, no-
tează I. Ionescu de la Brad.
El constată, totodată, că „nu
este sat în care să nu vezi în
miniatură Dacia și înfrățirea
tuturor românilor”.

Idealul scump al unirii
cu patria mamă se va realiza
la numai trei decenii de la re-
voluție, cînd, la 14/26 noiem-
brie 1878, autoritățile române
și-au făcut intrarea pe pămîntul
dobrogean. „Noi nu intrăm
în hotarele voastre ca niște cu-
ceritori — se arată în procla-
mația dată cu acest prilej
— dar, o știți și voi, mult sîng-
e românesc s-a vărsat pentru
dezrobirea popoarelor din
dreapta Dunării”.

Deși raporturile dintre A.D. Xenopol și N. Iorga au preocupat până acum mai mulți cercetători (I.E. Torouțiu, D. Berindei, B. Teodorescu), corespondența inedită păstrată la Academia R.S. România poate aduce, încă, elemente noi, demne de reamintat. Scrisorile întăresc concluziile deja formulate în lucrările apărute, dar, totodată aduc noi nuanțe și reliefează unele aspecte ale relațiilor personale dintre cei doi mari istorici.

Despărțiți prin vîrstă — A.D. Xenopol s-a născut în 1847, iar N. Iorga în 1871 — și temperament, apropiați însă prin dragostea de față, pasiunea pentru istorie și seriozitatea cercetării științifice, relațiile dintre ei s-au caracterizat printr-o stabilitate a sentimentelor reciproce de prețuire, dar și printr-o relativă sinuozitate a legăturilor personale. Student al lui A.D. Xenopol la Iași, N. Iorga

a fost sprijinit deseori, în momentele cele mai importante, de către fostul său profesor. În 1911, răspunzîndu-i la discursul de recepție în urma alegerii lui Iorga ca membru al Academiei române, fostul său profesor îl aprecia memoria fenomenală și se întreba „cu înminunare cum a putut un creier să conceapă atîtea lucrări și o mină să le scrie“.

Colaborarea dintre cei doi istorici, după 1909, s-a materializat în mai multe domenii. Mai puțin cunoscută este participarea lui A.D. Xenopol, începînd din 1910, la cursurile de vară organizate de către N. Iorga la Vălenii de Munte. În prelegerea intitulată Unitatea sufletului românesc, ținută în 1911, Xenopol constata că „sîntem un popor cu o unitate sufletească și totuși despărțit trupește“, afirmînd că „idealul spre care tindem... se zărește în negura viitorului“. Pentru a-i grăbi apro-

Pagini de corespondență inedită

PRIETENIA A. D. XENOPOL — N. IORGA

PETRE ȚURLEA

pielea, trebuiau strinse legăturile culturale dintre români. În 1914, istoricul ieșan intenționa să susțină la Văleni trei conferințe, dar intreruperea cursurilor din cauza izbucnirii războiului l-a împiedicat să-și îndeplinească dorința.

Relațiile dintre cei doi istorici au cunoscut o amplificare deosebită în timpul primului război mondial. Amândoi erau animați de credința fermă că sosise momentul mult-asteptatei desăvârșiri a unității naționale și pentru atingerea acestui ideal trebuiau mobilizate toate forțele, inclusiv cele ale oamenilor de știință.

În această perioadă a intervenit și boala lui Xenopol, care l-a imobilizat în ultimii săi șase ani de viață, timp în care fostul elev s-a aflat suferitește, moralmente și profesional lângă maestrul său, acordându-i sprijinul necesar. Iorga l-a suplinit la catedră pe Xenopol, fără să accepte onorariul, deși trebuia să se deplaseze la Iași. Coralăia, soția lui Xenopol, transmitea, la 18 august 1915, reacția celui bolnav: „Nu ai cum să-ți închipui bucuria maestrului [Xenopol] la citirea scrisoarei d[um]n[ei]tale. Îmbinarea acestor două mari figuri a[le] neamului, care încheagă trecutul, prezentul și viitorul e un fenomen de o frumuseță nepusă, care va servi de iconă generațiilor viitoare. Am vorbit lui Duca [ministru al cultelor și instrucțiunii publice]. A tresărit, spunînd: «Iorga e un suflet mare... Maestrul a scris lui Duca mulțumindu-i pentru bucuria ce a manifestat față de aceste frumoase gin-duri»¹.

Deși foarte ocupat cu multiplele activități pe care le desfășura, N. Iorga l-a cerut lui A.D. Xenopol să-l lase să continue suplینirea catedrei, pînă la completa însănătoșire:

„Scumpe Domnule Xenopol,

Aflu de hotărîrea d[um]nea[voastră] de a ținea încă și anul viitor cursul de Istoria Românilor de la Universitatea din Iași, căreia i-ați ridicat așa de mult prestigiul științific și care vă datorește atita recunoștință. Dați-mi voie să vă rog a vă cruța însă puterile, care revin, dar pe încetul. Mai mult decît oricine din generația d[um]nea[voastră] aveți dreptul la liniște. Știind prețuirea de care m-am învrednicit totdeauna din partea profesorului care a contribuit așa de mult la trezirea în sufletul meu a unei chemări ca istoric, mă ofer a vă ținea locul în tot cursul acestui an școlar, avînd ca răsplată mulțămirea ce v-aș putea face”.

Un alt gest semnificativ: N. Iorga s-a oferit să îngrijească pentru tipar noua ediție a *Istoriei românilor* de A.D. Xenopol, în legătură cu care îi scria Coralăia Xenopol, la 20 ianuarie 1916:

„Mă grăbesc a răspunde scrisorii d[um]nea[voastră].

Nu mai obligațiile impovărat de multe m-au împiedicat de a răspunde îndată amabilei d[um]nea[voastre] invitații: am vinerea trei și uneori patru ore de lecții și expuneri la Academie; se mai adaugă și Camera care a fost, data aceasta, de mare interes. Dacă, duminică, vorbesc la comemorarea Unirii, mi-aș face o deosebită plăcere să fiu la amiază la d[um]nea[voastră].

La Iași am fost încă opt zile. S-au făcut pînă acum aproape cincizeci de lecții.

În ce privește cartea, d[om]n[ul] Xenopol însuși are cuvîntul. Cred că volumele apărute s-ar putea pune în vinzare. Pentru rest, atîrnă dacă d[om]nia] sa are manuscrisul gata. În acest caz, și dacă așa nu s-ar reface [atît] de iute cum dorim, s-ar putea face corectura de cineva pe care l-aș căuta eu, fiind însumi [interesat]. Dar tot la Stelea: se cere o unitate tipografică și mijloace mari: tipografia mea însă are, după chemările supt steag [mobilizări], abia cinci lucrători.

Mă gîndesc la un Institut de istorie. Biblioteca amîndurora [a lui Iorga și Xenopol] s-ar putea întîlni acolo. Pe a mea nici n-o mai țin cu mine: ea se strică și se pierde la Ligă [Liga Culturală]. Aici e loc strîmt, și nu voiam să țin cărțile numai pentru mine”.

Impresionat de gesturile fostului său elev, profesorul ieșan îi scria: „Să dea Dumnezeu ca mulțumirile ce trebuie să-ți aduc, să ți le aducă tie și la ai tăi, urmașii noștri. E frumos și măreț ceasul! Alexandru Xenopol întinzînd mina adolescentului genial care a fost să fie Neculai Iorga, cînd pășea spre răsărit. N. Iorga făcînd aceeași mișcare față de A.D. Xenopol, cînd pășea spre asfințit. Să trăiești împreună cu toți ai tăi îți spunem toți ai noștri”.

În 1917, în urma intervențiilor lui N. Iorga, Ministerul cultelor și instrucțiunii publice îi va acorda lui Xenopol un ajutor de 2 000 lei. Cereri pentru astfel de intervenții erau adesea adresate lui Iorga de către Coralăia Xenopol, fapt care-i îndreptățește afirmația din 1919: „Nimeni pe lume, afară de copiii mei, nu cunoaște nevoile mele și nimănui nu i le-ași fi spus decît lui Neculai Iorga”.

Deși imobilizat de boală, istoricul ieșan și-a făcut o imagine corectă asupra rolului pe care fostul său elev îl avea în acel moment de mare însemnătate pentru destinele naționale. În ultimele luni înainte de intrarea României în război, îi scria filozofului francez Emile Boutroux (1845-1921), raportor, în 1899, la Academia de științe morale și politice din Paris, asupra lucrării lui A.D. Xenopol *Les Principes fondamentaux de l'histoire*: „În lupta aceasta grea... un mare om a servit ca trăsură de unire. Acest om este Nicolae Iorga, un om adorat de poporul întreg, istoricul prezentului și al viitorului. El este cel ce potolește și aprinde inimile tuturor românilor în momentele acestea grele”.

Și alte mari personalități din domeniul cultural ca și din cel politic s-au exprimat despre

¹ Scrisorile comentate în acest articol se găsesc la Biblioteca Academiei R.S.R., Corespondență N. Iorga.

N. Iorga în termeni la fel de elogiși. În memoriile sale, I. Gh. Duca scrie că, în toamna anului 1916, Iorga „a știut să exprime ceea ce era în conștiința fiecăruia, să aprindă flacăra care lîncezea în toate sufletele, să redeștepte, prin evocarea gloriei trecutului, speranțele naționale cu o intensitate mișcătoare... În acele clipe, Iorga a reușit să intru-peze gîndul și simțirea unui întreg neam crunt lovit de soartă”.

Prietenia și solidaritatea intelectuală dintre cei doi istorici nu excludea, însă, existența unor păreri diferite privind evoluția războiului, importanța care trebuia acordată unor evenimente sau interpretarea poziției marilor puteri față de țara noastră. În legătură cu acest din urmă aspect, N. Iorga îi scria la 5 decembrie 1916:

„Scumpe domnule Xenopol,

Mulțumesc pentru bunele rînduri către mine, pe care le-ai scris cu un gînd așa de hotărît și cu o mină așa de sigură. Scrisoarea d[um]itale către d[omnul] Boutroux e admirabilă prin puternica logică a expunerii și prin delicatețe sentimentului. Eu nu mă învoiesc însă cu concluziile ei. Rusia se apără pe ea apărîndu-ne, și vremea desmembrării de state pe sfîșierea tratatelor a trecut după ferma mea credință... În noi înșine vom găsi ce ni trebuie pentru a trăi o adevărată viață, pe care pînă acum n-am avut-o. Nu văd nici în negru, nici în albastru; văd... în sus!”

Relațiile prietenești dintre cei doi mari istorici sînt subliniate și în corespondența pe care aceștia o purtau cu diferite personalități franceze: în afară de Em. Boutroux, geograful Em. de Martonne (1873-1955), istoricul Ch. Bémont (1848-1939). La 16 februarie 1916, Coralia Xenopol scria lui N. Iorga: „Nu ai dori mata că maestru[l] să trimeată frumoasa d[um]itale lucrare ce am primit astăzi [*Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*] d[omnului] Boutroux, ca să o prezinte Institutului Franței? Cred că ar face un foarte mare efect în Franța”. La care, peste două zile, Iorga răspundea: „Mulțumesc pentru gîndul d[umneae]voastră amabil. Dar știu eu dacă în astfel de momente Franța se poate gîndi la noi?...”

La moartea lui A.D. Xenopol, în februarie 1920, Academia română, avînd în vedere legăturile foarte strînse dintre cei doi istorici, l-a desemnat pe N. Iorga să țină discursul funebru. Textul acestuia, păstrat în manuscris la Academie (vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1980) subliniază nu numai prețuirea de către N. Iorga a celui dispărut, dar și a valorii operei sale pentru istoriografia română. La 27 februarie 1920, tot N. Iorga va prezenta personalitatea istoricului ieșan în Parlamentul țării, iar la 5 martie același an, într-o ședință a Academiei.

Contemporanii acestei mari prietenii nu au putut să nu o remarce. Tocmai de aceea, în septembrie 1920, cînd Asociația „Astra” și-a propus să prezinte în publicația sa personalitățile marcante ale culturii românești care încetaseră din viață, l-a rugat pe N. Iorga să scrie despre A.D. Xenopol.

Deosebit de semnificativă pentru prietenia dintre cei doi mari istorici români este și ultima scrisoare pe care o prezentăm, trimisă de Coralia Xenopol lui N. Iorga, la 8 decembrie 1920:

„Iubite Domnule Iorga,

S-a hotărît pe mine o întrevvedere în chestia operelor maestrului meu drag. Te rog spune-mi unde te pot vedea astăzi, cît de dimineață sau cît de tîrziu. Vreau să luăm împreună hotărîrile necesare privitor la bibliotecă și editare. Pînă astăzi nu am vorbit nimic în chestia aceasta.

Iubitul meu maestru, cunoscînd firea d[um]itale dezinteresată prin neprimirea bibliotecii cînd acum doi ani voia să-ți lase un semn al mulțumirii lui, pentru înlocuirea ce l-ai făcut-o la Universitate, nu numai neprimind nimic de la el, ci cheltuind din pungă ca să [sprijini] dascălul neamului tău și prietenul încercat. Această neprimire ai făcut-o cu o scrisoare înălțătoare pe care o voi publica-o în memoriile lui. Moartea generalului Grigorescu și convingerea ce eșea din scrisoarea d[um]itale că nu vei primi [biblioteca] și doritor ca să nu cadă în mîini nepricepute opera vieții lui, m-a lăsat pe mine legatara lui, știind că-l voi iubi și venera după moarte cum l-am iubit și în viață — slujind cuvîntul lui.

Contradicțiile pe care le scornesc oamenii nu pot exista între Xenopol și Iorga, căci ei aparțin vecinicii iar nu vremurilor și simțirilor trecătoare. Cînd după cîțiva ani de la desfacerea alcătuirilor truștești, oamenii vor lua în cercetare operele voastre, vor da fiecăruia locul cuvenit, căci ei vor pricepe fără indoială ceea ce au făcut pentru neamul lor Al. Xenopol și N. Iorga. Voiam să vin deunăzi să-ți spun, pășește pe calea ce ți-ai creat. Ființele rămin, puzderiile se risepesc și ești fințâ.

Mă grăbesc să plec zilele acestea la Paris.

Cu alese închinări

Riria Al. Xenopol”.

(Biblioteca lui Xenopol, după oferta pentru Universitatea din Cluj, a fost donată Primăriei orașului Arad).

Cei doi mari istorici s-au prețuit și stimat reciproc, s-au sprijinit în momentele grele ale vieții lor și, cu toate deosebirile, uneori majore, în concepțiile lor, legăturile dintre ei reprezintă și ele un exemplu de felul cum și-au închinat viața și munca țării și poporului cărora le aparțin.

Vechi pravile românești

CU DOUĂ SECOLE MAI DEVREME

IOAN RIZESCU

În general, cînd se vorbește despre primele legiuri din țările române se menționează cele două pravile tipărite în vremea lui Matei Basarab¹ și *Cartea românească de învățătură*, editată în aceeași vreme în Moldova lui Vasile Lupu. Acestea sînt — este drept — cele mai cunoscute și au fost răspindite într-un mare număr de exemplare pe întreg cuprinsul pămîntului locuit de români.

În realitate, preocuparea pentru cuprinderea normelor juridice într-un *corpus* scris este mult mai veche, devansînd cu cel puțin două secole apariția *Pravilelor* din sec. XVII. Astfel, cum reiese din *Descrierea Moldovei*, a lui Dimitrie Cantemir, cea mai veche reunire a legilor într-un cod scris ar data din vremea lui Alexandru cel Bun (1400-1432)², care, spune învățatul principe, „a primit de la împărații bizantini... legile grecești *ton basilikon* cuprinse în *Codicele basilicalelor*, și din cărțile acelea întinse a scos ceea ce alcătuiește acum pravila din Moldova”. Informația lui Cantemir a fost preluată tale-qual, în anafora (raportul către domn) boierilor din 1814 și de alcătuitoarii *Codului Callimach*, în 1817. Totuși este greu de admis ca Moldova să fi preluat, în sec. XV, niște norme care nu mai erau aplicate în Imperiul bizantin încă din sec. XIV. Mai probabil este că au fost receptate și aplicate alte legiuri bizantine și anume *Sintagma* lui *Matei Vlastaris*, culegere de legi de largă circulație în acea vreme, care a stat la baza primelor pravile slavone din țara noastră, slavona fiind și în literatura juridică limba oficială a timpului. În 1452, grămaticul Dragomir din Tîrgoviște a alcătuit în această limbă o pravilă pentru domnul Țării Românești Vladislav II. În Moldova, în 1474, Ghervasie de la Neamț, a copiat o pravilă pentru Ștefan cel Mare, iar grămaticul Damian de la Iași, a realizat o alta, în 1495, pentru același domn. Alte pravile, compilate după legiuri bizantine, au fost realizate în 1512 (de către copiii mănăstirii Bisericiani) și în 1557, de către cei de la mănăstirea Neamțului.

Fiind alcătuite în limba slavonă — necunoscută de popor și, citeodată, nici de către cei ce erau chemați să le aplice — aceste pravile erau, din această pricină, puțin funcționale. Pe de altă parte, aplicarea dreptului nescris (așa-numita „lege a țării” sau „obiceiul pămîntului”) era de natură să creeze, la rîndul său, nedumeriri, căci nu o dată pentru același delict, se prevedeau, în regiuni diferite, pedepse diferite. De aceea, încă de timpuriu, cu mult înaintea apariției monumentelor legislative din sec. XVII, s-a ivit necesitatea traducerii sau alcătuirii unor norme juridice întinse în limba română. Primul pas l-a constituit traducerea unor termeni juridici, ilustrative fiind în acest sens, *Glosele Bogdan*. Este vorba de un manuscris al *Sintagmei* lui *Matei Vlastares* descoperit în 1890 de Ion Bogdan, cu prilejul Congresului VIII de arheologie din Rusia. Manuscrisul are no-

¹⁻² *Magazin istoric*, nr. 9/1982; 1/1982.

tați pe margine nu mai puțin de 432 termeni juridici traduși în românește. În prezent se găsește la Biblioteca „V.I.Lenin” din Moscova.

Cea mai veche *pravilă*, în limba română, a fost tipărită de diaconul Coresi (1560-1562); s-au păstrat din ea doar 24 pagini din cele aproximativ 56. Textul a fost descoperit de către Andrei Birseanu, în 1921, în cadrul expoziției organizate anual la Sighet de „Asociațiunea pentru cultura poporului român” din Maramureș. Pravila era legată laolaltă cu alte texte, într-un codice adus la expoziție de către un preot din Ieud. Ea cuprinde norme de drept canonic dar și de drept civil și penal (pedepse pentru cine pune apă în vin, în lapte, pentru cine fură cereale sau alte bunuri etc.). Unele precepte vizau morala războiului. „Iară un voinic, el va ieși la război, deci se vor împinge cu alt voinic, deci va birui unul pre celălalt, deci va fugi... și va cădea și va zice: «Fii-mi frate... nu mă ucide», iar el va fi nemilostiv și-l va ucide”; cel ce făptuia o asemenea faptă (omorirea prizonierilor de război) urma să fie pedepsit.

Alte vechi legiuri românești au rămas în manuscris: *Pravila ritorului Lucaci* (1581), fragmentul de *Pravilă* scris de Toader din Ripa de Jos (1510), depistat de Al. Rosetti în Arhivele Bistriței și publicat în revista *Grai și suflet* (1924), *Codex Neogoeanus* (1620) — numit așa după numele celui care l-a descoperit, profesorul Gh. Neagoe — copiat de popa Ioan din Sînpetru, lângă Brașov, *Pravila de ispravă* [adică de îndreptare] *oamenilor* (în sec. XVII), descoperită de Ioan Bogdan și, în sfârșit, fragmentul din sec. XVI, găsit în 1915 de Gh. Ghibănescu și publicat în revista *Utriciarul* lui Teodor Codrescu (1915), manuscris azi pierdut, din păcate.

Dintre acestea, cea mai importantă este *Pravila ritorului Lucaci*, ea reprezentând cel mai vechi manuscris juridic românesc cunoscut pînă azi și, totodată, cel mai vechi text literar din Moldova. Despre autorul acestei pravile se cunosc puține date. Se știe că era un român născut în satul Costești, jud. Botoșani, la confluența pîrului Ciuhur cu Prutul; își făcuse studiile în Polonia. Pe fila 8 (verso) a manuscrisului se află notat: *Lucaci ritor și șholic*. În evul mediu, *ritor* însemna profesor de retorică și logică. Nu se poate spune precis dacă Lucaci predă aceste obiecte sau altele la celebra școală de la Putna¹, care din sec. XVIII a constituit un real far de lumină pentru viața culturală a Moldovei. În orice caz, titlul de *șholic* ne indică un om învățat, un savant pentru vremea lui.

În *pravilă* sînt prevăzute pedepse pentru furt, pentru falsificarea vinului, pentru crime etc. O mare parte dintre normele cuprinse în text sînt consacrate familiei, stabilindu-se, între altele, gradele de rudenie atît în legătură cu posibilitățile de căsătorie, cît și de moștenire.

Un interesant principiu se referă la raportul dintre gravitatea unei infracțiuni și pedeapsă. Autorul compară acest raport cu încălțătura unei corăbii, care „de este umplută peste măsură [deci dacă se dă o pedeapsă prea mare] ea se afundă, iar de-i deșartă, ea gioacă și gioacă, și de e în vreme implută binîșor pînă unde-i iaste ei măsura; ce să-i vie lui înțelepciunea și adevără credință”. Tot o comparație folosește autorul și pentru stabilirea gradelor de rudenie, a spițelor genealogice: „Cum e scara de suie pre spițe și pogoară iară pre spițe, așa sînt și rudeniile”.

„Ritorul” Lucaci a încercat să transpună în haină românească nu numai terminologia juridică, ci chiar și nume proprii străine. Astfel, împăratul bizantin *Manuil Porfirogenetul* este redat printr-un nume românesc *Manuil Mohorițescu*. Cum a ajuns ritorul Lucaci la aceste nume? Se știe că *Porfirogenet* înseamnă „născut în porfiră” (purpură). Purpura are o culoare roșietică-închisă, ca și planta numită *mohor*. De aici s-a format verbul *a mohoriți*, „a înroși” și *Mohorițescu*!

Aceste pravile au fost printre primele încercări de codificare într-o limbă națională din Europa acelor vremuri, moment deosebit de grăitor pentru afirmarea culturii noastre și prezența ei în circuitul istoriei continentului.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1982.

august
1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Un grup de 24 cercetași turci, studenți și elevi ai colegiului Galata Serai, au sosit în țară cu vaporul Dacia. Cercetașii au rămas două zile la Eforie, iar ieri au sosit la București, unde au fost primiți de președintele societății „Amicii Turciei”. Oaspeții au depus o coroană la mormântul Eroului necunoscut. Au vizitat apoi Muzeul militar, Parcul Carol, Muzeul de vinătoare, Muzeul Simu, ca și alte obiective. (1 august)

● După cum scrie Universul, „populația Capitalei este azi — împreună cu acea flotantă, scotită zilnic la 50-60 000 înși — de aproape 850 000 locuitori. Asta înseamnă că fața de situația dinainte de război, populația s-a întrit”. (2 august)

● Monitorul comunal al Municipiului București publică următoarea Decizie a primarului sectorului I Galben: „Avind în vedere că d. Ion Trăsculescu, student la Școala superioară de documentare și științe administrative, figurează ca măturător la Serviciul Salubrității. Avind în vedere că susnumitul n-a făcut cunoscut că este student la data anafării, el pentru a nu cere ajutorul s-a mulțumit să fie chiar măturător numai pentru a avea ce mînea și a-și putea cumpăra cursurile necesare. Avind în vedere că pentru noi acest act este de natură să ni-l înfățișeze ca un element de muncă ce trebuie ajutat, Noi, G. Aslan, primarul sectorului I Galben, decidem: Ion Trăsculescu se angajează în mod provizoriu în postul de impiegat suplimentar la Serviciul administrativ”. (4 august)

● Mihail Sebastian, într-un interviu publicat în Facla: „Dacă am scris vehement despre cărți și scriitori,

Deosebit de călduroasă și luna august 1933, cînd sînt „44 grade pe străzile Capitalei”, cum scrie *Dimineața*. „Ziua de 11 august 1933 se înscrie ca o zi record în datele meteorologiei românești”¹.

Apoi la 24 august același ziar notează: „Ieri a fost cea mai fierbinte zi de la război. Valul de căldură a ridicat temperaturile maxime în sudul țării la cele mai înalte valori înregistrate în Europa. Fiecare zi aduce surprize, dar de astă dată natura ne dă impresia a nu mai respecta nici măcar criteriile geografice. Nu e nici o exagerare să afirmăm că România a avut ieri clima deșerturilor tropicale. Termometrul expus într-un balcon în plin soare a înregistrat 61 grade. Zăpușeala s-a menținut și noaptea, la ora 21 termometrul staționînd la 30 grade”.

Ce fac bucureștenii în astfel de zile? Cei cărora le dă mina — cum se spune — pleacă spre locuri mai răcoase. Nu numai pentru cei deosebit de înstăriți, dar și pentru lumea mijlocie a devenit o chestiune de *bon-ton* să-și petreacă vacanța undeva afară din Capitală. „A rămîne în București — scrie Tudor Arghezi într-un articol apărut în revista *Realitatea ilustrată* din 3 august — se învățase toată lumea din mijlocia socială să fie o rușine. Suferințele începeau de cu primăvara”, pentru că luxul de a te odihni într-una din stațiunile aflate la munte sau la mare „împlica efortarea zilnică de-a stringe într-o pușculiță prisosurile lamentabile ale unui buget de mizerie”, la care se adăuga și „un împrumut sezon”

Ca și în luna precedentă, ziarele scriu pe larg despre confruntările dintre partidele politice. „Politica nu șomează”, subliniază *Adevărul* într-un articol apărut în numărul din 2 august. „Vacanța și căldurile nu au reușit să oprească, în anul acesta, ca în alți ani, activitatea politică. Aproape în toate duminicile au loc întruniri în mai toate orașele din țară, iar duminica trecută, Partidul Liberal a ținut la Ghergani, în splendidul parc al d-lui N. Ghica, o mare întrunire”. A luat cuvîntul, precizează *Adevărul*, I.G. Duca, șeful Partidului Liberal, care „mai întîia a făcut o șarjă à fond contra guvernului național țărănesc”. Între altele, vorbitorul „a anunțat că guvernul actual agonizează, și că pentru Partidul Liberal a sosit momentul ca să-și asume răspunderea guvernării. E, dacă nu ne înșelăm, pentru întîia dată că din tonul unei cuvîntări a d-lui Duca respiră convingerea că, după plecarea actualului guvern, venirea Partidului Liberal la cîrmă este sigură”.

Cu o zi mai înainte, același ziar scria într-o notă cu titlul *I.G. Duca revendică puterea*: „Cu ocazia unei întîniri la Tirgoviște”, în cuvîntul său, șeful P.N.L. a spus că „regimul național-țărănesc

¹ Pentru a usura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, scrierea din original.

Ella Sidoli, din București, ne scrie: Citește cu multă plăcere revista dv. Soțul meu, Giorgio Franzini Sidoli a condus ciroul cu acest nume — înființat în 1874, primul circ stabil întemeiat pe teritoriul României. În 1884 a fost construit un local pe cheiul Dîmboviței, în apropiere de podul Mihai Vodă, care avea o capacitate de 3500 locuri. În 1933 acest local a fost demolat, din cauză că ciroul devenise nerentabil. Am văzut că scrieți despre Bucureștii acum 50 ani și vă trimit și eu o fotografie din colecția rămasă de la soțul meu și care reprezintă intrarea Circului Sidoli, așa cum arăta în 1933.

își trăiește ultimele clipe, iar țara așteaptă acum salvarea ei de la P.N.L. Național-țărăniștii pier prin nepriceperea lor de a rezolva marile probleme la ordinea zilei”.

Pe tărîmul disputelor politice, cei mai activi sînt — cum se vede — liberalii. Guvernarea destul de lungă — cu unele intermitențe și cu schimbarea unor echipe guvernamentale — a P.N.T. i-a făcut să-și piardă răbdarea și să treacă la asaltul luării cu orice preț a puterii. Relevînd acest fapt, *Lupta* din 27 și, respectiv, 30 august scrie că „în trecut, cînd în fruntea liberalilor se afla Ionel Brătianu”, în momentul în care acesta „se plictisea în opoziție, găsea un pretext pentru a invoca un pericol iminent pe care numai Partidul Liberal l-ar fi putut înlătura. Și Ionel Brătianu aducea, în adevăr, Partidul Liberal la putere.” Remarcînd că liberalii încearcă să folosească și acum aceeași metodă și pornind de la un articol apărut în ziarul Partidului Liberal *Viitorul*, cu titlul *Istoria se repetă*, *Lupta* conchide: „Evident, istoria se repetă, căci liberalii au rămas, în ceea ce privește metodele și moravurile utilizate în luptele politice, la tradiția lui Ionel Brătianu”. Dar secretul succesului îi aparținea lui Ionel Brătianu și nu, cum dă de înțeles ziarul citat, și lui I.G. Duca.

La rîndul său, scrie același ziar *Lupta*, oficiosul P.N.T., *Dreptate*, de părere că „tare pe încrederea țării și a Coroanei, guvernul nu se poate impresiona de larma nerăbdătorilor, cărora le putem atrage atenția, spre regretul lor, desigur, că au început să se anunțe cam prea des invitații la o masă, care nici nu s-a întins încă”. Și *Lupta* comentează cu sarcasm: „Să ne dea voe oficiosul să-i spunem că nu e exact că „masa nu s-a întins încă”. E întînsă, ba încă de mult, dar cei care stau la masă și mîncă sînt cei din tabăra guvernamentală, nu cei din opoziție. Și asta îi doare pe opoziționiști, că se prelungește cam mult ospățul actualilor guvernamentali și sînt șanse să nu mai rămîie decît oase pentru mesenii de mîine!”

Ca de obicei, alte ziare se amuză pe seama unor disensiuni ce există în sinul partidului de guvernămînt. Sub titlul *Tandrete*, *Adevărul* din 3 august scrie: „D-nii Madgearu [ministru de finanțe în cadrul guvernului țărănist] și Mihalache [vicepreședinte al P.N.T.] au sosit în Capitală — unul la prînz și altul seara — venind de la Sinaia, unde au avut o convorbire. Se pare că această convorbire a fost atît de tandră, încît cei doi convorbitori n-au putut călători nu în același vagon, dar nici măcar în același tren!”

Între 21-27 august are loc la Varșovia cel de-al VII-lea Congres internațional de științe istorice. Participă 29 țări. Din România este prezentă o delegație, în frunte cu N. Iorga, salutat — cum relevă ziarele — cu multă considerație în țara gazdă. De exemplu *Universul* informează că „presa poloneză se ocupă pe larg de

Cronică măruntă

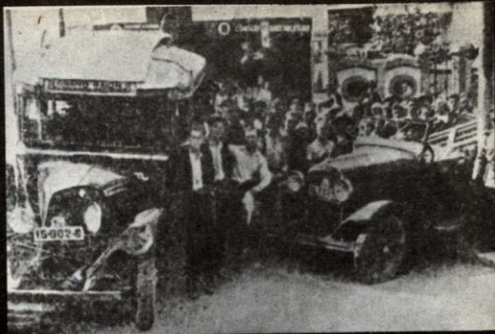
dacă am fost categoric în judecările și poate în erorile mele, dacă m-am luptat violent cu anumite glorii pe care le cred false, și dacă am apărut cu intoleranță altele pe care le cred autentice, nu a fost nici din spirit de frondă, nici din gust de polemică, ci pur și simplu pentru că am socotit că e preferabil să subliniez excesiv un adevăr, decît să las să subziste o confuzie. Nu există confuzii inocente. Toate sînt corupătoare”.

● Europa în zbor, de M. Negru. Cel dintîi zbor important făcut de un avion român cu un echipaj românesc în jurul Europei este descris de inițiator cu verva pe care l-o cunoaștem, alcătulînd cea mai interesantă descriere în acest gen. (7 august)

● Ieri dimineață a plecat din Constanța o escadrilă de zece hidroavioane, care execută primul zăd al hidroaviei române. Escadrila a urmat cursul Dunării în zbor pînă la Turnu Severin unde a sosit încă în cursul dimineții. Astăzi pornește spre Galați, de unde se va înapoia la Constanța. (8 august)

● Arcul de Triumf, care a intrat în renovare, continuă să se bucure de atenția presei bucureștene. Iată un scurt istoric al său, publicat în *Dimineața*: „Arcul de Triumf a fost construit în 1922, în mai puțin de două luni, cu prilejul serbarilor de încoronare de la Alba Iulia din 16 octombrie 1922. Luni 16 octombrie, regele Ferdinand și regina Maria au sosit în Capitală, trecînd pe sub acest Arc de Triumf. Fundațiile și structura sînt din beton armat. De asemenea sînt solid lucrate scările interioare monumentale, ce duc la terasa de sus. Pe dinafară, totul s-a construit în 1922 numai

august
1933

Urmări
ale
beției...
vitezei

Cronică măruntă

provizoriu, deoarece nu era timp să se facă ceva definitiv. Soțul, pe o înălțime de patru metri, este lucrat în granit și platră. Acum se vor ridica blocauri pînă sus.

Dimensiunile totale ale monumentului sînt: 30 metri înălțime, 26 lățime și 10 adîncime. Pe fațadele Arcului de Triumf se pot vedea: un luptător dac, un legionar roman, un plășet al lui Ștefan cel Mare, un arcaș al lui Mircea, un ostaș al lui Mihail Viteazul, un pandur al lui Tudor Vladimirescu, un dorobant al regelui Carol I, un viteaz al regelui Ferdinand I'.

● Știți de cînd s-a inventat penița? Ilustrațiunea română afirmă că „penițele de oțel, așa cum le întrebunțăm noi azi, au apărut abia la sfîrșitul vechiului XVII în Franța. Într-un mormînt ce s-a crezut că este al filozofului antic Aristotel, s-a găsit o bucată de metal tăiat în formă de pană de gîscă. În mormintele romane, descoperite în 1876 pe teritoriul englez, s-au găsit, de asemenea, penițe de bronz. John Byron [1788-1824] scria unui cunoscut că și-a putut procura o peniță de oțel, dar că i-a fost cu neputință să mai găsească una. O peniță rămasă printre obiectele poului Churchill [1781-1764] s-a vîndut cu cinci lire sterline. Dintr-un document din arhiva orașului Birmingham se vede că, prin 1802, penițele de oțel se vîndeau cu 30 schillingi duzina. Erau confecționate cu mîna de către specialiști și nu cu mașina ca în zilele noastre. De abia mai tirziu, prin fabricarea mecanică și reducerea prețurilor, penița a devenit accesibilă marelui public”. (9 august)

● Un tînăr și foarte talentat poet, d. Eugen Jebeleanu, tipărise anul trecut un volum de tălmăcirii din Rainer

sosirea savantului român la Varșovia. *Express Poranny* publică un articol despre activitatea științifică a d-lui profesor Iorga. În prima ședință a congresului, care se va ține mîine, d. profesor Iorga va face o comunicare despre dezvoltarea ideii de naționalitate în Europa Centrală’.

Într-adevăr, în ședința inaugurală au fost prezentate trei comunicări, aparținînd cunoscutului istoric francez Charles Diehl, istoricului polonez Stanislaw Kutrzeba și lui N. Iorga. prezența istoricului român printre primii trei vorbitori demonstrînd recunoșterea și respectul cu care era înconjurat.

O cuprinzătoare informație în legătură cu congresul internațional al istoricilor găsim în *Dimineața* din 11 august, care informează despre componența delegației române, despre temele ce vor fi dezbătute, ca și despre cele 15 secțiuni.

Între evenimentele acestei luni, pe care le întîlnim consemnate în paginile presei timpului, se înscrie și Congresul general al sindicatelor muncitorilor din porturi și transporturi din România, convocat de Uniune la Constanța, în zilele de 27-29 august. La congres participă — cum citim în ziarul *Dimineața* — delegați reprezentînd sindicate cu un total de 10 458 muncitori din porturi și transporturi.

În rezoluția adoptată se subliniază că situația muncitorilor din aceste sectoare de muncă „rămăși fără de lucru din cauza crizei generale se înrăutățește pe zi ce trece, iar numărul celor fără lucru este în creștere. Ajutorarea acestor șomeri a fost cu totul insuficientă și lăsată la voia întîmplării.”

Congresul adoptă și „o rezoluție împotriva barbariilor hitleriste”, în care se arată că „muncitorimea din porturile și transporturile României se află hotărît alături de proletariatul internațional pacifist și atrage atenția întregii opinii publice din țara noastră asupra primejdiei noului război mondial pe care îl pregătește regimul hitlerist din Germania și cere tuturor cetățenilor să înlăture metodele acestui regim, aderînd, *totodată, la un boicot moral și material al mărfurilor germane*, care — alături de lupta proletariatului german lovit — va putea contribui la dărîmarea acestui regim care înseamnă o pagină de rușine în istoria civilizației moderne.” Congresul salută manifestarea de înaltă solidaritate internațională a proletariatului gălățean, care, refuzînd descărcarea unui vas german ce arborase un drapel hitlerist, a dat o pildă vie că se găsește alături de muncitorimea germană oprîmăta.

La Paris iese de sub tipar *Dicționarul diplomatic* (2 volume), apărut sub egida Academiei diplomatice internaționale. *Dimineața* din 11 august publică o relatare a festivității ce a avut loc în capitala Franței cu prilejul apariției acestei lucrări, la elaborarea căreia, cum scrie ziarul, au colaborat 27 șefi de state, 49 miniștri

Celebra
artistă
Elvira Popescu
pe aeroportul
de la Deauville

Un precursor
al televizorului

de afaceri străine, 512 ambasadori și miniștri reprezentând 73 țări. „Statutul diverselor țări a fost expus de cei mai eminenți reprezentanți ai lor, ca d-nii Roosevelt și Hughes, Hymans și Pouillet, Stressemann și Rheinbaben, etc. etc. Între membrii biroului Academiei diplomatice internaționale care au îngrijit apariția dicționarului se află și ministrul afacerilor externe român Nicolae Titulescu, vice-președinte al Academiei diplomatice internaționale, președinte al celor de-a XII-a și a XIII-a sesiuni ale Societății Națiunilor“.

Si fiindcă ne-am referit la Titulescu să citim și ce scrie *Adevărul* din 13 august, care reproduce un articol din ultimul număr al revistei pariziene *Le Mois* consacrat diplomatului român: „Silueta d-sale înaltă și puțin încovoiată este tot atât de celebră la București, la Geneva, la Paris, la Londra, la Roma și la Berlin. Dacă termenul «european» ar avea nevoie de o ilustrație de mîna întii, d. Titulescu ar fi cel mai indicat să o ofere. D-sale i se cuvine, cu drept cuvînt, titlul de «ctitor» al Europei noi, pe care contele Sforza l-a dat adevăraților realizatori ai epocii de după război. Ceea ce impresionează în demersurile d-lui Titulescu e căldura convingerii d-sale. Rar s-a putut vedea, în adunările internaționale, un orator mai captivant, cu argumente mai igienioase și cu o tenacitate atât de bine susținută de o documentare perfectă și capabilă să convingă și să obțină adeziunea oricui. D. Titulescu e un diplomat desăvîrșit: d-sa are limpezime de spirit, o judecată sigură și o remarcabilă abilitate a manevrelor tuturor «culoarelor» europene, a cabinetelor tuturor cancelariilor. Pe lingă asta, d-sa mai are acel curaj moral, simplu și liniștit al omului care a cercetat toate problemele și nu a reținut dintr-însele decît cîteva idei forte, cîteva idei-centrale, ceea ce, cu un cuvînt foarte potrivit, un amic al d-sale numea «idei-baricade»“.

Lupta din 13 august publică cîteva extrase din declarațiile lui Petre Andrei¹, subsecretar de stat la Ministerul instrucțiunii publice, în care se arată, între altele, că „partidele extremiste de dreapta sînt un pericol pentru țară, ele bazîndu-se pe ură. Or, se știe că nimic nu s-a putut clădi pe temelia dușmăniei. Extremismul de dreapta este un fel de nebunie, care a apucat mai ales pe niște băețandri neformați și fără nici un fel de experiență. Acești tineri ar trebui să-și facă datoria față de ei și pe urmă să se agațe de treburile țării. Să se știe că poporul român, care a suferit veacuri de-a rîndul de pe urma oprimărilor nu va tolera ca populația evreiască să fie asuprită. Ca o chezărie a celor ce spun este faptul că guvernul actual a dat destule dovezi că știe să apere țara de pericole ori de unde ar veni ele.“

Cronică măruntă

Maria Rilke. Cartea d-sale, după o serie de tragi-comice peripeții cu editorul, a rămas pînă azi în becurile editurii respective, fără să vadă lumina vitrinelor. Ne pare rău că pînă acum nu s-a vădit incidentul dintre tîmăcelor și editor pentru a fi puse în circulație cele mai bune versiuni românești din opera lui Rilke. (13 august)

● Au fost sancționați pentru contravențiunile menționate în dreptul flecăruia conducătorii de vehicule mai jos menționați: Constantin Ion, șofer, cu palărie la volan; Secărea Vasile, șofer, a încercat circulația; Chelaru N., șofer, a trecut gol prin loc nepermis; Coșci M., birjar, fără livree; Leon Mădic, biciclist, a circulat fără număr; Eftimie Toma, șofer, a circulat pe stînga; Ștefăniș V., șofer, n-a oprit la stop. (16 august)

● D-ra Elena Văcărescu, marea noastră poetă și scriitoare, se află de peste o lună de zile la moșia sa din com. Văcărești de lingă Tîrgoviste. În ziua de 16 august, a intrat la un ceai, în castelul familiei, un număr de 50-60 intelectuali, risipiți în toată țara, originari din comuna Văcărești. Scriitoarea s-a întîlnit aproape două ore cu invitații. (19 august)

● Din cauză că primăria Capitalei a întîrziat formalitățile, solemnitatea punerii primelor cărămizi la locuțele pe care le clădește Ministerul muncii pentru muncitorii la Vatra luminoasă a fost amînată pentru săptămîna viitoare. (20 august)

● Academia superioară de ecritorie și modă, str. Lipscani nr. 18, anunță deschiderea tuturor cursurilor. Nu ezitați.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1967.

**Coperta
revistei
Realitatea ilustrată**

Cronică mărunță

● Eclipsa (parțială de Soare) anunțată s-a produs azi la ora 5 și 25 și a fost văzută la București în cele mai bune condițiuni. Întunecimea ținu o oră și patruzeci de minute. Deși eclipsa s-a produs la o oră atât de timpurie, o mulțime de lume a urmărit fazele ei, cu sticle afumate, pe străzi, pe balconne și chiar pe acoperișurile caselor. (22 august)

● Marele nuvelist D.D. Pătrăscu, din vechea generație a lui Sadoveanu, Ibrăileanu, C. Stere, publică rare de tot. Un motiv pentru care D.D. Pătrăscu apare atât de rar pe piața literară este — probabil — munca titanică la care s-a înhamat de 13 ani pentru a scrie o enciclopedie pentru copiii români și tinerelor viștiare o serie de manuale didactice în bransa istorică, fără egal. Cărtile de istorie ale lui D.D. Pătrăscu sunt scrise cu talentul nuvelistului, cu grija magnifică pentru stil, a oamenilor care scriu la Caragiale, cu stăruința dascălilor, cu înțelegerea timpului liber de 12 ani al omului solitar. (24 august)

● Pe arena „Venus” se joacă astăzi, după-amiază, un turneu de fotbal sistem „fulger” pentru cupa pusă în competiție de d. Constantin Tănase. Ordinea meciurilor a fost astfel stabilită: ora 4: Arbitrii — Cărbuș; ora 4.30: Ziariștii sportivi — Boxeurii; ora 5: Cărbuș — Boxeurii; ora 5.30: Ziariștii sportivi — Cărbuș; ora 6: Arbitrii — Boxeurii; ora 6.30: Ziariștii sportivi — Cărbuș. (25 august)

● În memoria marilor artiști cari au ilustrat altă dată scena românească, pentru ca numele făuritorilor Teatrului Național să fie treaz în conștiința noulor generații de

Acest august 1933, după cum relevă presa vremii, este și o lună de aniversări. *Universul* din 31 august, de exemplu, scrie, sub semnătura generalului C. Dragu, despre luptele de la Grivița din 27-30 august 1877 și despre luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz, din august 1917: „În luptele de la Grivița, tinăra oaste a neamului românesc s-a năpustit la atac cu un dispreț de moarte și avînt ce-au uimit lumea întreagă, făcînd să reinvieze vitejia și gloria străbună. Iar, după 40 ani, tot în luna august, ostașii Armatei a II-a au ridicat vitejia și gloria străbună la înălțimea sublimului”.

Aceiași ziar, cu data de 7 august, relatează că, „în anul 1920, localitatea istorică Mărășești a fost citată pe ordin de zi al armatei franceze și decorată de președintele republicii, Paul Deschanel, cu Crucea de război.

Iată citațiunea la ordinea armatei franceze:

Orașul Mărășești (România), nobilă localitate, martoră a zilelor de grea cumpănă și a luptelor glorioase din 1917, în momentul cînd armata română, luptînd împotriva trupelor germane superioare ca număr, printr-o rezistență îndrăzită, a oprit o ofensivă care, după speranța inamicului, trebuia să fie decisivă, și a silit pe inamic, după pierderi grele, să renunțe la luptă.

Mareșalul Joffre a predat, în 1920, primarului comunei Mărășești, «Crucea de război», prețios omagiu al Franței aliate pentru eroismul și sacrificiile luptătorilor din 1917”.

In această lună se împlinesc și „125 ani de la nașterea marelui patriot Simion Bărnuțiu”. *Dimineața* din 9 august scrie că „la Bocea română, comuna natală a lui Simion Bărnuțiu, în județul Sălaj, are loc comemorarea a 125 ani de la nașterea marelui român ardelean, unde a participat și Iuliu Maniu, nepotul marelui dispărut. În cuvântul său, I. Maniu a arătat că este fericit să poată sărbători, în aceeași zi, două evenimente mari pe tărîmul culturii: 125 ani de la nașterea lui Bărnuțiu și înființarea bibliotecilor populare din Sălaj. Nu trebuie să uităm, spune d-sa, că o nație nu este formată numai din cei ce trăiesc, ci și din morți ca și din viitoarele generații. Noi cei din viață sîntem puntea între trecut și viitor și deci e de datoria noastră să consolidăm această punte. Simion Bărnuțiu a fost marele geniu al neamului nostru. Ce s-ar fi ales însă de ideile lui dacă nu ar fi fost mulțimea luptătorilor care să se sacrifice pentru realizarea lor?”.

La 17 august — după dezbateri care au durat 150 zile — se dă verdictul în procesul afacerii „Skoda”, acuzatul Bruno Seletzki fiind condamnat, cum ne informează *Facla* din 18 august la cinci ani închisoare corecțională, cu drept de recurs. Pentru

¹ *Magazin istoric*, nr. 3/1983.

Antrenamentele
campionului
mondial
de box
Carnera

Primii pași
pe strălăile
Parisului
al prințului
moștenitor
al Marocului
Hasan

implicațiile acestei afaceri, „cea mai răsunătoare ce a interesat după război opinia publică”, cum scrie *Adevărul* din 5 august, ca și pentru atmosfera în care s-a judecat procesul, este semnificativ și următorul comentariu pe care-l găsim în același ziar: „Mai e nevoie să amintim fantasticul vacarm de câteva luni, necruțătoarele pasiuni traduse în Parlament prin polemici acide și duelări îndrăgite? E nevoie să insistăm asupra substratului și caracterului afacerii, asupra capetelor de acuzare și persoanelor amestecate, când, de luni de zile, nu-i întrunire politică, nu-i prilej să nu se repete obsedant, tot ce se știe și tot ce s-a afirmat? Mare rezistență trebuie să aibă comisarul regal, izbutind să ție piept avalanșei de cereri de a asista la dezbateri. S-au refuzat sute de solicitări de permise, a fost blocată la poarta Consiliului de război toată curiozitatea publicului, ahtiat după un spectacol «tare» întrevăzut palpitant, presărat cu surprize, cu destăinuiuri superlative ca interes. Nu s-a îngăduit decât accesul martoilor și presei. E un proces — termenul trebuie luat figurativ — judecat într-o intimitate severă, cadru poate cei subliniază mai ferm structura și conținutul. Chiar apărarea e redusă la un efectiv strict”.

Aflat la Karlovy-Vary pentru tratament, subsecretarul de stat la industrie și comerț, Grigore Gafencu, dă un interviu ziarului ceh *Karlsbader Tagblatt*, în care considerațiile omului politic se împletesc cu considerațiile ziaristului experimentat, Gafencu, fiind, cum se știe, și director al ziarului *Argus*: „La noi în România jurnalistică s-a transformat în mod fundamental în ultimul deceniu, tot atât cit și presa din restul Europei. Cercul de probleme al presei s-a lărgit în mod nebănuit și, după părerea mea, este hotărâtor ca să i se înlesnească această lărgire pentru ca ea să poată servi omenirii”.

Ziarele consacră articole și evocări cu prilejul încetării din viață, la 11 august, a filologului și istoricului Al. Philippide. Între altele sînt publicate extrase din cuvîntarea lui Mihai Sadoveanu, în numele Academiei române, la înmormîntarea celui dispărut: „Profesorul nostru neobosit, prietenul original și brusc, așa de delicat totuși, cărturarul plin de iscusință, cugetător și cercetător îndrăzneț, polemist redevabil, Al. Philippide ne-a instruit, ne-a mîngîiat și ne-a răsplătit pe noi ieșenii de multe suferinți și jigniri. Vechii voievozi și boieri au slăvit pe Dumnezeu clădind biserică. Philippide a clădit dintr-un material mai durabil titluri de nobleță pentru acest popor. E un cititor pe care se cuvine să-l punem alături de cei mai generoși ai neamului nostru”.

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URȘU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

actori, direcțiunea Teatrului Național a hotărît botezarea cabinelor, atît a celor noi cît și a celor vechi. Numele lui Matei Millo, Grigore Manolescu, Eufrosina Popescu, Frosa Sarandy, Aristița Romanescu, Petre Lelcu și ale multor alora vor figura de azi înainte pe frontispiciul cabinelor Teatrului Național. Portretele lor vor fi așezate în cabinile respective. Cîteva cabine vor rămîne nebotezate... În așteptare. Cele două mari foyere de repetiții au fost denumite: Foyerul Alexandru Davila, în amintirea directorului care a atras publicul românesc spre Teatrul Național și Foyerul Pompiliu Eliade, în amintirea directorului care a dotat prima scenă românească cu un repertoriu demn de înalta sa misiune, (27 august)

● Ministrul de finanțe, V. Madgearu, în cursul unor inspecții în Ardeal, „a fost în vizită și la d. Iuliu Maniu. Se vede că fostul președinte de Consiliu a rămas în urmă cu impozitele”, comentează *Adevărul*, (30 august)

● „La banchetul dat în cinstea ministrului muncii, D.R. Ioanînescu, în dreapta sărbătoritului, fostul ministru liberal N. Chirculescu, iar ceva mai departe d-nii J. Zaharof, directorul Universității, și C. Gongopol, directorul oficiosului (național-tărănesc) Dreptatea. D. Chirculescu își deapănă discursul domol și în un moment dat spune:

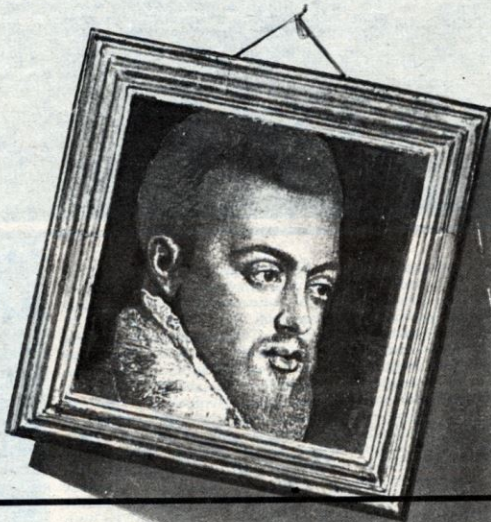
— D.R. Ioanînescu și cu mine ne-am dezbrăcat de ambiții personale, ne-am dezbrăcat de sectarismul de partid, ne-am dezbrăcat de... ne-am dezbrăcat de...”

Surprins și șocat, d. Zaharof se pleacă spre urechea d-lui Gongopol și remarcă:

— Nu-i știam pe Chirculescu nudist”. (Facia, 31 august)

Catolic fanatic, despot mărginit și rapace, jucînd un rol profund negativ în istoria țării sale și a Europei, regele Spaniei Filip II (1556-1598) a reținut atenția multor istorici. Evocări ale domniei și epocii monarhului spaniol au apărut în câteva rînduri și în revista noastră (nr. 5/1968, 7/1973, 11/1975). În

paginile ce urmează — pe care le reproducem din revista *L'histoire* —, Geoffrey Parker, de la Universitatea Saint Andrews din Scoția, autor al unor lucrări consacrate Spaniei din epoca modernă, cit și al unei monografii închinată lui Filip II, ne oferă un portret revelator al suveranului spaniol.

Disparația unor imperii

FILIP II SAU ÎNCEPUTUL DECLINULUI

GEOFFREY PARKER

În cursul primăverii și verii anului 1579, Filip II al Spaniei, suveran a aproape unei optimi din univers, se retrăgea mereu în rugăciune, se spovedea, primea cuminecătura: era pradă celui mai grav caz de conștiință din lunga sa existență.

În imagine: Filip II.

Afacerea Escovedo

În cele din urmă, în iulie, în vreme ce boabe de grîndină de dimensiunile unor ouă de porumbel izbeau în ferestrele palatului său, el hotărî să-l întemnițeze pe principalul său secretar de stat, Antonio Perez.

Cîteva luni mai tîrziu, Perez a fost eliberat. A rămas doar consemnat la domiciliu, timp de cinci ani, neaducîndu-i-se oficial nici o învinuire. Arestat pentru a doua oară, în februarie 1584, fostul secretar, supus în cele din urmă la cazne în februarie 1590, a mărturisit că în 1578 organizase asasi-

narea lui Juan de Escovedo, secretar al consiliului finanțelor și secretar particular al lui don Juan de Spania, învingătorul otomanilor în vestita bătălie de la Lepanto (1571)¹. La 1 iulie 1590, Perez a fost condamnat la moarte.

Afacerea rămâne obscură. Cu siguranță că Filip II și-a dat de la bun început consimțământul ca Escovedo să fie ucis. De aceea, regele însuși s-a opus timp de un an tuturor demersurilor pe care familia lui Escovedo le-a întreprins pentru a obține deschiderea unei anchete. Dar de ce, după doi ani de protecție, regele a decis ca fostul său secretar de stat să fie condamnat. Autorizind uciderea lui Escovedo, Filip II nu făcuse altceva decât să-și exercite dreptul necontestat de a suprima orice supus socotit de el prea primejdios pentru a fi lăsat în viață, drept de care se folosea și în cazul baronului Montigny, trimis în misiune de către nobilimea Olandei și sugrumat în taină în castelul de la Simancas, în 1570, precum și în acela al prințului de Orania, omorât în 1584 de către un acolit al lui Filip II, pentru 25 000 suzi. Misterul n-a fost însă dezlețat și poate că nu va fi nicicând.

Pentru istorici, adevărata importanță a afacerii Escovedo constă în urmările sale asupra reputației lui Filip II. În 1584, unul dintre cei implicați, mai curajos, mărturisește, în mod public, participarea sa la crimă alături de Perez, obligându-l pe rege să dispună arestarea și condamnarea acestuia din urmă. Dar, în 1590, Perez evadează din închisoare și se refugiază mai întâi în Anglia și după aceea în Franța, unde publică o serie de texte polemice, care urmăreau discreditarea lui Filip II. Primul și cel mai izbutit dintre ele este lucrarea intitulată *Relaciones*, apărută la Pau, în sud-vestul Franței, în 1591, și apoi, într-o ediție cu adăugiri, la Paris, în 1598. Această culegere de documente și comentarii privind afacerea Escovedo relevă un portret convingător al unui Filip II, vinovat, tiran meschin, vindicativ și cam mărginit. Considerate autentice, ace-

ste documente sînt la scurt timp reluate în alte studii despre rege și epoca sa. Astfel, încă din 1595, tânărul diplomat, călător și poet englez Henry Wotton, inspirindu-se pe larg din lucrarea lui Perez, consacră un eseu „culpabilității” lui Filip II în afacerea Escovedo.

Știm astăzi că Perez a născocit cel puțin o parte din documentele sale. Acum 50 ani, Gregorio Marañon publică în anexa unei magistrale biografii a lui Perez textul original al unui memorandum adresat de rege secretarului său, pus față în față cu versiunea publicată de acesta din urmă, din care rezultă în mod clar că mai multe pasaje fuseseră modificate, devenind compromițătoare. Ca sursă istorică, *Relaciones* au fost total discreditate. Din păcate însă pentru reputația lui Filip II n-a fost de ajuns să fie dezmințite insinuirile lansate de Perez; au existat și alți detractori, începând cu Wilhelm de Orania, liderul Provinciilor Unite, care în 1584 va fi asasinat de un bandit. În *Apologia*, publicată în 1581, text de o rară violență, care neagă însăși legitimitatea puterii regelui Spaniei, între alte atacuri împotriva lui Filip II, Wilhelm de Orania îl învinuiește de incest, de depravare și de uciderea fiului său cel mare. Numeroase alte acuzații au urmat după moartea suveranului, ca în *L'Anatomia de l'Espanna*, scrisă de un refugiat portughez, Jose de Texeira, care îl acuză, de exemplu, pe Filip II de ipocrizie monumentală, de perfidie, de incompetență și de depravare.

Toate aceste și multe altele au fost reluate și sistematizate de către unii autori de mai târziu, în cea mai mare parte protestanți, ale căror opinii au contribuit la crearea prejudecăților noastre. Deosebit de important în această privință a fost istoricul american John Lothrop Motley, a cărui foarte lăudată lucrare, *The Rise of the Dutch Republic* (Apariția republicii olandeze), publicată în 1856 și adeseori reeditată, prezintă, cu complicitatea lui Perez, un portret excepțional de viu al regelui Spaniei, pe care îl înfățișează ca fiind însăși încarnarea răului, „dușman al creș-

tinătății”, o ființă „de o stricăciune și duplicitate” aproape supraomenești, neavînd „nici o singură virtute”, și pe care numai imposibilitatea unui om „de a atinge perfecțiune, fie ea și în rău”, l-a împiedicat să aibă toate viciile. Făcînd apel la o mulțime de amănunte surprinzătoare și adeseori groțesti, cartea lui Motley este o superbă descriere a tiraniei în acțiune. Ea denaturează însă grosolan documentele pe care le folosește.

În consecință, dacă vrem să înțelegem cu adevărat personalitatea politică a lui Filip II, trebuie să ne îndreptăm spre alte surse, exploatate prea puțin de istorici.

Actele personale ale lui Filip II constituie tot atitea documente. S-au păstrat peste 10 000 note olografe, adresate principalilor săi miniștri, corespondența lui personală. Ea ne dezvăluie deseale sale accese de furie și de spaimă, felul buimăcitor de a sări de la un subiect la altul, de la grădărit la cucernicie, trecînd prin suferința provocată de hemoroidă și considerațiile despre vreme. Altă imagine a monarhului se conturează din scrisorile adresate fiicelor sale, în anii 1581 și 1582, scrisori care ne introduc în miezul vieții sale intime. Regele pare a fi un om „de bine”: afectuos cu copiii săi, înzestrat cu simțul umorului, îndrăgostit de natură. La rîndul lor, măturile celor din anturajul său ne fac să înțelegem de ce monarhul avea slugi atît de credincioase, încît călugărul Jose de Siguenza nota în 1606, la sfîrșitul chinuitoarei agonii a regelui, care avusese loc cu opt ani în urmă: „Noi, cei care am fost prezenți, am vărsat multe lacrimi la moartea sa, dar ele erau încă prea puțin față de pierderea pe care o suferisem. Și numeroși sînt cei ai căror ochi încă simțeau umezi și care nu vor înceta să-l plîngă pînă în ultima zi a vieții lor”.

În românește de
Anca LĂZĂREANU

(Va urma)

¹ Magazin istoric, nr. 5/1967.

O STATUIE PENTRU MATA HARI

Revista noastră a mai avut prilejul să scrie despre Mata Hari¹. Numele ei s-a bucurat de celebritate în perioada interbelică, inspirând numeroase lucrări documentare sau de ficțiune și chiar un film interpretat de Greta Garbo. În anii de după cel de-al doilea război mondial, i s-a acordat din nou o oarecare atenție, în general pentru a se contrazice ceea ce se afirmase despre ea mai înainte, și i s-a consacrat un alt film, jucat, de data aceasta, de actrița franceză Jeanne Moreau.

Născută în 1876, la Leeuwarden (provincia Frisia), în extremitatea de nord-vest a Olandei, Margaretha Geertruida Zelle s-a căsătorit, la 18 ani, cu căpitanul Rudolph MacLeod, ofițer de obârșie scoțiană în armata colonială neerlandeză. Petrecând opt ani pe insula Java, a învățat câteva dansuri exotice și a adoptat pseudonimul Mata Hari, despre care pretindea că înseamnă „ochiul zilei”. Înapoiată în patrie în 1902, Margaretha a divorțat și a plecat la Paris, pentru a-și valorifica talentele „artistice”. După un debut destul de obscur în cabarete de mina a treia, ea a reușit să obțină un angajament la marile teatre de varietăți, „Olympia” și apoi, printr-un ciudat concurs de împrejurări, chiar la Scala din Milano.

Dându-se drept copilul natural al unei soții de maharajah indian, Mata Hari a reputat succese mai curind monedone, reușind să pătrundă în „lumea bună” din capitalele Franței și Italiei. Sub pretextul că erau „păgine și orientale”, dansurile îi permiteau o vestimentație foarte sumară, ceea ce era de natură să atragă o anumită categorie de spectatori. Din rîndurile acestora, se recrutau numeroși amatori de „reprezentări particulare”, care aveau loc la un domiciliu sau altul.

Conform evaluărilor Biroulul 2 — serviciul de informații și contra-informații al armatei franceze —, Mata Hari a fost recrutată de spionajul german încă din 1907. Izbucnirea primului război mondial i-ar fi oferit, potrivit aceleiași surse, noi și mari posibilități de a sustrage date militare importante de la ofițerii francezi și britanici pe care li cuceră cu farmece sale. Arestată, judecată și condamnată la moarte, a fost executată prin împușcare, la 15 octombrie 1917, în localitatea Vincennes. Pînă în ultima clipă, Mata Hari a crezut că plutonul va trage cu gloanțe oarbe, crușindu-l-se astfel viața.

În prima etapă a faimei sale postume, biografiile marelui aventurieri

Mata Hari în vremea ei de glorie...

au pus în centrul atenției lor problema dacă Margaretha spionase din interes sau din dragoste (pentru un ofițer german). După cel de-al doilea război mondial, centrul de interes s-a deplasat, o serie de autori punîndu-și întrebarea dacă Mata Hari se ocupase în general cu spionajul. Unii autori sînt înclinați să răspundă negativ și să o considere drept tap ispășitor pentru eșecul unor ofensive aliate, mai ales a celei ordonate de generalul Robert Nivelle: timp de cinci zile (16-20 aprilie 1917), 1 200 000 soldați francezi au atacat zadarnic pe un front de nici 70 km, în provincia Champagne, pierzînd în total 120 000 morți, răniți și dispăruți. La 15 mai, Nivelle a fost destituit din postul de comandant-șef al armatei terestre. Dar, după cît susțin istoricii amintii, autoritățile franceze au simțit nevoia să arunce răspunderen înutilului masacrului pe umerii unor așa-zisi agenți germani, printre care, la loc de frunte, s-a situat Mata Hari.

Acestor opinii i s-au raliat o parte dintre locuitorii orașului Leeuwarden. În 1976, cu prilejul împlinirii unui secol de la nașterea Margarethei Zelle, ei i-au ridicat o statuie de bronz pe una din arterele centrale, Kortmakersplein. Trebuia să fie un prim pas spre reabilitarea completă a cetățenilor lor, intrată în mitologia războiului secret. La dezvelirea monumentului, s-a anunțat că se va deschide foarte curînd și un muzeu

„Mata Hari”, în casa ce pe Grote Kerkestiaat, unde viitoarea dansatoare văzuse lumina zilei.

Au trecut de atunci șapte ani și muzeul tot nu s-a deschis. Unii dintre edilii orașului s-au pronunțat în favoarea lui, fie și numai pentru a da localității un plus de atractivitate turistică. Majoritatea consiliului municipal a votat însă contra, argumentînd că, în cel mai bun caz, Mata Hari a fost nu o eroină, ci o victimă, și că statuia ce i-a fost ridicată este suficientă pentru a-i păstra amintirea.

...și așa cum o înfățișează statuia din Leeuwarden

¹ Magazin istoric, nr. 9/1967.

UN MARTOR INCOMOD (III)

De la bun început, titularul noului departament, al Producției aeronautice, numit la 12 mai 1940, a intrat în conflict cu Ministerul aerului. Acolo, domnea încă din plin falmoasa teză antebelică: „Bombardierul va răzbi pretutindeni”. De aceea, singura ripostă care se credea posibilă la bombardamentele efectuate de inamic era contrabombardarea Ger-

maniei. Plecând de la asemenea premise, accentul se punea pe construirea unui număr mare de bombardiere. În plus, „experții” acestui minister considerau că, oricât de defectuoase ar fi fost, vechile planuri trebuiau respectate, căci orice modificare a lor ar fi dus la o dezechilibrare a producției și ar fi lăsat și mai slab R.A.F.-ul.

Canibalii avioanelor

Un singur general din Royal Air Force avea o altă părere: Sir Hugh Doring, comandantul-șef al aviației de vânătoare și viitor erou principal al Bătăliei Angliei¹. El era convins (și evenimentele aveau să-l confirme) că o aviație de vânătoare puternică va putea stăvili asaltul bombardierelor cu zvastică. „Greu de închipuit doi oameni mai opuși din punct de vedere temperamental, remarcă Taylor. Doring era pe atît de tăcut și rezervat pe cît Beaverbrook era de exuberant și vorbăreț. Dar între ei s-a stabilit numaidecît o strînsă legătură de opinii, ca și de afecțiune... Cînd terminau de discutat, Beaverbrook se ridica de pe scaun, îl însoțea pe Doring pe treptele celor două etaje, pînă la intrarea principală a ministerului, și-l conducea la mașină. Nimănui, în afară de Churchill, nu-i mai arăta el atîta deferență”.

Întreaga istoriografie britanică este de acord că înțelegerea și colaborarea dintre Beaverbrook și Doring au jucat un rol esențial în cîștigarea înclăștării aeriene des-

lășurate deasupra Angliei, în vara și toamna lui 1940. După ce nu a crezut în războiul cu Hitler, după ce i s-a opus pe cit a putut, Beaverbrook s-a aruncat cu trup și suflet în lupta pentru victorie, atunci cînd, în sfîrșit, a înțeles cît de gravă era primejdia.

„Într-o ambianță care nu-i era familiară — cea a cîrmuitorilor de țară —, el a rămas ceea ce fusese totdeauna, subliniază biograful său. Nu și-a condus ministerul așa cum ar fi făcut-o un politician cu experiență, ci așa cum își conducea zărele... A lucrat cu fiecare om în parte, nu cu comitete sau consilii fără personalitate și fără răspundere. Fierște, exista o comisie a ministerului, dar nu a știut niciodată cine anume făcea parte dintr-însa. O convoca de cîte ori era nevoie, dar nu pentru a discuta în plen. Ca și la *Sunday Express*, de pildă, fiecare membru raporta asupra problemelor sale cele mai urgente și Beaverbrook împărțea, în dreapta și în stînga, ordinele necesare pentru învingerea dificultăților”. Să adăugăm că, în fiecare seară, de-a lungul Bătăliei Angliei, el îl chema la telefon pe colonelul Park, comandantul Grupului 11 de vânătoare, care ducea greul luptei, îl întreba

de cîte avioane Spitfire și Hurricane va avea nevoie a doua zi și i le livra în noaptea următoare.

Beaverbrook a recurs la metode care au zguduit din temelii legendarul tradiționalism al producției de război din Marea Britanie. El a desființat pur și simplu stocurile, mai ales cele de motoare de avion, dîndu-le spre folosire imediată. Reparațiile, rămase în urmă pînă atunci, nu numai că s-au accelerat considerabil, dar și-au schimbat și natura, transformîndu-se în așa-numitele „canibalizări”: se scoteau piesele bune din două sau trei avioane avariate, pentru a se face unul capabil să zboare. Procedul contrazicea de asemenea conservatorismul militarilor și a provocat multe reacții indignate, dar s-a dovedit extrem de eficient și Churchill nu a acordat nici o atenție torentului de reclamații împotriva năstrușnicului ministru. Dealtfel, după părerea lui Taylor, unul din motivele pentru care Churchill îl luase în guvern era și convingerea că „Beaverbrook nu se va lăsa intimidat de colegii săi și nu-i va păsa dacă îi jignește într-un fel sau altul”.

La Ministerul producției aeronautice, ca și în redacțiile patronate de Beaverbrook, ci-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1968.

ne nu își făcea datoria era dat afară fără nici un menajament, indiferent de rangul lui social. Așa a pățit lordul Nuffield, care dirija (prost) o fabrică de piese pentru fuzelaje și care a aflat, cu trei săptămâni întârziere, că fusese concediat. Cu o aroganță tipic aristocratică, lordul a dat năvală în biroul lui Beaverbrook și l-a amenințat că, dacă nu-l va reintegra în post, va avea grijă să obțină demiterea lui. Ministrul i-a răspuns, placid, că nimic nu i-ar face mai multă plăcere, Nuffield s-a dus la Churchill, căruia i-a amintit că donase sume enorme la fondul electoral al Partidului Conservator și i-a cerut în schimb sancționarea lui Beaverbrook. Primul-ministru i-a ripostat scurt: „Nimeni nu se amestecă în producția aeronautică. Nici măcar eu“.

„Beaverbrook lucrase toată viața șapte zile pe săptămână și acum cerea și celorlalți să facă la fel, scrie Taylor. Unul din colaboratorii săi, G.M. Thompson, după o muncă neîntreruptă de trei luni, a cite 12-15 ore pe zi, inclusiv duminicile, și-a permis să-și ia o dimineață liberă. La întoarcere, a găsit un bilețel de la Beaverbrook: «Dacă mai lipsește așa, Thompson o să se trezească într-o zi cu Hitler aici». Un alt subaltern, generalul de aviație Sir Wil-

fred Freeman, se pregătea să plece cu avionul pentru a inspecta două uzine, când i s-a anunțat că avionul său nu are permisiunea să decoleze. «De ce?» a întrebat Freeman. I s-a răspuns că bombardierele inamice se îndreaptă spre aerodromul pe care se afla el. Generalul a răsuflat ușurat: «Slavă Domnului! Credeam că m-a chemat Beaverbrook la telefon». Nu toate chemările lui erau de natură să sperie. Ori de câte ori un director de fabrică, fie ea cît de modestă, își atingeau sau depășea planul de producție, ministrul îi telefona: «Bravo! Vă felicit din tot sufletul... Și aștept și mai mult de la Dv., săptămîna viitoare“.

Henry Ford refuză

Insistențele sale pentru o muncă fără preget drept condiție a victoriei l-au adus în conflict cu Sir Horace Wilson. Unul dintre cei mai fervenți admiratori ai lui Hitler și eminența cenușie a lui Neville Chamberlain, pe care îl indemnase la noi și noi concesii față de Reich, Wilson îl însoțise pe fostul prim-ministru în călătoriile făcute de acesta, în septembrie 1938, la reședința Führerului de la Bad Godesberg. Acum, în toiuul Bătăliei Angliei, el nu a

găsit ceva mai bun (să fi fost un ecou întirziat al conciliatorismului?) decît să-i propună lui Churchill ca funcționarii publici să capete o zi liberă din patru — cu alte cuvinte, mai mult decît dublul repausului săptămînal. Pe drept cuvînt revoltat, Beaverbrook a protestat în scris, cu obișnuitul lui sarcasm:

„Dacă acordăm funcționarilor o zi liberă din patru, de ce n-am acordat-o și muncitorilor din fabrici — au și ei cel puțin același drept la odihnă. Singurul avantaj va fi că vom produce mai puține avioane. În plus, dacă adoptăm recomandările lui Sir Hora-

... se recuperează metale de la bombardierele Luftwaftei prăbușite pe teritoriul Angliei...

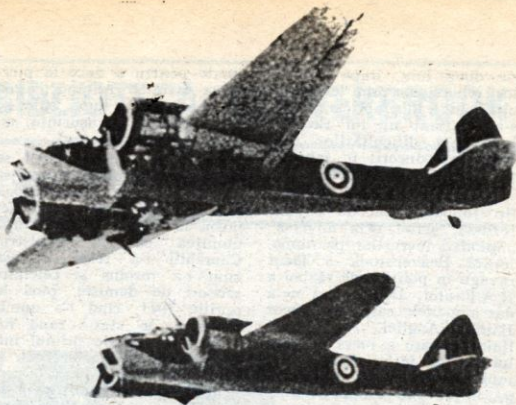
Odată cu instalarea lui ca ministru al producției aeronautice, Beaverbrook ia măsuri energice pentru intensificarea construcției de avioane: se colectează aluminiu, în orice formă ar fi el...

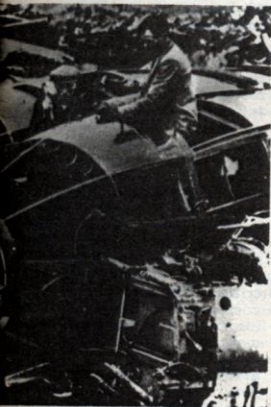
ce, el va avea prilejul să se întîlnească din nou cu Hitler — aici în Anglia. Dar, de data aceasta, probabil că Führerul îl va trata mai puțin politicos decît la Bad Godesberg“.

În aceeași ordine de idei, Beaverbrook a introdus o inovație și în materie de înecare a lucrului pe timpul raidurilor aeriene. Conform regulamentului antebelic, de îndată ce bombardierele inamice treceau peste litoralul britanic, munca se oprea practic în toată țara și lumea cobora în adăposturi. Ministerul producției aeronautice a cerut ca fabricile și uzinele de sub tutelă să-și continue activi-

tatea, pînă în clipa cînd erau atacate direct, iar ca propriul său departament să lucreze chiar și în timpul bombardamentelor asupra Londrei. Dînd exemplu personal, el a rămas în biroul său indiferent de ora din zi sau din noapte la care avea loc raidul și indiferent de violența acestuia. „Pentru a se comporta așa, i-a trebuit un enorm efort de voință, remarcă Taylor. Spre deosebire de fiul lui cel mare, Max, care lupta ca pilot de vînătoare, spre deosebire chiar de Churchill, Beaverbrook nu era curajos din fire. Șuieratul și explozia fiecărei bombe îl umpleau de spaimă. Dar

... totul pentru întărirea R.A.F.-ului

— s-au fabricat 2 729 avioane, din care 638 de vînătoare, și s-au reparat 47. De la 1 mai la 31 august 1940, adică tot în patru luni, ministrul lui Beaverbrook a dat 4 576 avioane, din care 1 875 de vînătoare, și a reparat 1 872. În primele opt luni de război, s-au redat în funcțiune 703 avioane, în următoarele opt luni — 5 275. Raportînd lui Churchill cîteva dintre aceste rezultate, Beaverbrook își încheia scrisoarea citînd primul vers dintr-un celebru *spiritual* al negrilor americani: „Ni-meni nu știe prin ce necazuri am trecut”. Primul-ministru adnota pe margine: „Ba da — eu!”

În ciuda succeselor înregistrate, Aitken nu s-a mulțumit cu rodul industriei britanice și a impulsionat, de-a lungul întregului an 1940, cumpărarea de avioane în Statele Unite, trimițînd acolo un reprezentant propriu, în afara comisiei oficiale de achiziții. Pe atunci, S.U.A. erau încă un stat neutru, lucru de care profitau din plin simpatizanții lui Hitler, care se camuflau sub paravanul izolaționismului. Unul dintre cei mai influenți era Henry Ford, proprietarul marilor uzine cu același nume. El a refuzat oferta britanică de a fabrica, sub licență, motoare Rolls-Royce Merlin, sub motiv că „nu vrea să furnizeze arme nici unei țări beligerante”. Atunci Beaverbrook s-a adresat companiei Packard, cu care a încheiat — după expresia re-

prezentantului firmei Rolls-Royce, — „cea mai mare, cea mai bună și cea mai avantajoasă tranzacție realizată vreodată de Anglia”. După părerea lui Taylor, meritele lui Beaverbrook nu se opresc aici: „El a fost cel dintîi care a instilat în industria americană sentimentul că trebuie sporită repede producția... Lui i se datorește, în parte, faptul că Statele Unite au putut trece atît de prompt, la sfîrșitul lui 1941, de la producția de pace la cea de război. În felul acesta, Beaverbrook a adus o contribuție nu numai la victoria Angliei, ci și la cea a Statelor Unite”.

Istoricul britanic se ocupă pe larg și de criticele ce i s-au adus personajului său, atît în timpul războiului, cît și ulterior. Pe unele le admite — ca, de exemplu, că a exagerat cerînd muncitorilor să lucreze prea multe ore pe zi, șapte zile pe săptămînă, ceea ce a dus, pe termen lung, la o diminuare a productivității și la o scădere a calității. Alte reproșuri i se par însă lipsite de temei, cum ar fi cel că Beaverbrook ar fi neglijat cu desăvîrșire fabricarea de bombardiere. În realitate, el a dat prioritate, în vara lui 1940, avioanelor de vînătoare (Spitfire și Hurricane), dar s-a preocupat și de construirea a nu mai puțin de trei tipuri de bombardiere (Wellington, Whitley și Hampden). Producția de alte bombardiere — mai ales cele grele și de lungă distanță — nu s-a oprit decît pe o perioadă

simțul datoriei precumpănea. În plus, avea impresia că, în felul acesta, îl sfidează pe Hitler și — cine știe? — că își mai răsculpără din păcatele conciliatorismului”.

Nu i-au trebuit decît puține săptămîni pentru a face din construcția de avioane un minister în toată puterea cuvîntului, ceea ce fusese și intenția lui Churchill cînd îl numise. Sub îndrumarea sa, această esențială ramură a industriei britanice de război a făcut, incontestabil, progrese spectaculoase. Cîteva cifre comparative sînt concludente. De la 1 ianuarie la 30 aprilie 1940 — pe cînd Chamberlain era prim-ministru, iar producția aeronautică era o direcție în Ministerul aerului

de două luni, după care a fost reluată din plin. Cărețele ulterioare în fabricarea lor s-au datorat nu lui Beaverbrook, ci dificultăților inerente introducerii în fabricație a unor noi modele.

Generalul de aviație Sir Philip Joubert, citat de Taylor, rezumă, astfel teza adversă: „Spunând lucrurilor pe nume, lordul Beaverbrook a făcut ravagii în politica de război a R.A.F.-ului. Desigur, el ne-a dat avioanele care au câștigat Bătălia Angliei. În schimb, linia pe care a mers în vara lui 1940 a întărit cu multe luni victoria noastră definitivă în văzduh asupra Germaniei”. Acuzație la care istoricul britanic răspunde: a) încă din 1942, aliații occidentali dețineau superioritatea aeriană asupra Reichului; b) contribuția Angliei la această superioritate a scăzut continuu în comparație cu cea a S.U.A.; c) „victoria în văzduh” nu a putut aduce cu sine victoria absolută, așa-numitele bombardamente strategice dovădund-se insuficiente și trebuind să fie completate, ca în orice război, de câștigarea unor bătălii pe uscat și de ocuparea teritoriului inamic.

Ultima clipă de glorie

Taylor invocă numeroase contradovezi în sprijinul lui Beaverbrook. Acesta a vrut să pună la dispoziția trupelor din Africa de Nord bombardiere în picaj de care era urgentă nevoie, dar Royal Air Force s-a opus construirii lor. Aceiași generali au tratat cu dispreț motorul cu reacție, pe care Beaverbrook a vrut să-l fabrice în serie încă din 1941. Tot mulțumită lui, R.A.F.-ul a căpătat bombe de mare calibru, inclusiv cele de 10 tone. „E cu neputință de dat un răspuns precis la ipotetica întrebare: ce s-ar fi întâmplat dacă nu Beaverbrook s-ar fi ocupat de producția aeronautică”, scrie Taylor. Două lucruri par probabile: s-ar fi construit mai puține avioane și s-ar fi pus un accent mai mic pe fabricarea de avioane de vânătoare. Aceste două elemente ar fi fost sufi-

ciente pentru a duce la pierderea Bătăliei Angliei”. Ceea ce ar fi avut, după cum se poate deduce cu ușurință, un efect fatal pentru țară.

Iritat de criticele ce i se aduceau și de pedicile ce i se puneau în cale, Beaverbrook și-a înaintat prima oară demisia la numai o lună după numirea sa ca ministru. Churchill i-a respins-o, așa cum i-a respins și celelalte scrisori de demisie, până în aprilie 1941, când l-a numit ministru de stat — rang inventat special de primul ministru pentru Beaverbrook și care ascundea de fapt o prezență în guvern, dar lipsită de portofoliu. Această „ținere pe tușă” nu a durat însă mult. După ce a respins cîteva departamente ce i s-au oferit, el a devenit ministru al aprovizionării în iunie 1941, la cîteva zile după atacul nazist împotriva Uniunii Sovietice.

În această fază a războiului, Beaverbrook a provocat o nouă și mare surpriză celor care credeau că-l cunosc. Încă din primele săptămîni ale agresiunii antisovietice, el a militat cu tenacitate și eficiență nu numai ca U.R.S.S. să capete tot ajutorul de care avea nevoie în arme, muniții, tancuri, camioane etc., ci și pentru deschiderea cit mai grabnică a unui al doilea front în Europa. În septembrie 1941, el a plecat la Moscova, în fruntea unei delegații, avînd lungi și fructuoase discuții cu I.V. Stalin. La înapoiere, el a înaintat un memoriu Cabinetului de război britanic, în care aducea argumente puternice pentru o debarcare imediată a englezilor în nordul Franței. Toate stăruințele lui au fost inutile, căci guvernul de la Londra a adoptat, după cum se știe, o altă strategie.

După ce l-a însoțit pe Churchill în două călătorii ale sale în Statele Unite, Beaverbrook a atins o nouă culme a puterii politice, dar pentru un interval extrem de scurt, atît de scurt încît constituia un adevărat record în materie. La începutul lui februarie 1942, el a preluat Ministerul producției de război. Înainte ca luna să se sfîrșească, a demisionat din

cauza fundamentalelor neînțelegeri pe care le avea cu colegii săi și din cauză că, de data aceasta, Churchill nu l-a mai sprijinit.

De atunci încolo, posturile pe care le-a primit, inclusiv cel de lord al Sigiliului privat, nu i-au mai adus nici o autoritate efectivă. El a reintrat în rolul pe care-l avusese și mai înainte — de sfetnic particular și de om al culiselor. După capitularea Germaniei hitleriste, și-a reluat activitatea în fruntea ziarelor și publicațiilor sale, a scris cîteva volume de memorialistică și a făcut numeroase donații cu caracter filantropic. În 1962, i s-a diagnosticat un cancer al vezicii urinare, de pe urma căruia a și murit doi ani mai tîrziu.

Așa cum am văzut, Beaverbrook a subestimat multă vreme pericolul nazist, crezînd (sau vrînd să creadă) că Hitler nu va ataca și că, în orice caz, Anglia nu va avea de suferit de pe urma lui. Dar războiul a avut loc și, dîncolo de satisfacțiile și amărăciunile politice, el a însemnat pentru Beaverbrook o grea încercare personală. Fiul său mai mare, Max, as al aviației de vînațoare, a participat la faza cea mai critică a Bătăliei Angliei, provocînd tatălui lungi nopți de insomnie și coșmaruri. Fiul mai mic, Peter, a luptat în infanterie și, în două rînduri, a fost trecut din greșeală pe lista morților (avea să se înnece în 1947, într-un fiord suedez). Sora lor, Janet, căsătorită cu Drago Montagu, fiul lordului Sandwich, și-a pierdut soful, căzut pe frontul nord-african în 1942.

Ajunși la capătul lungii biografii semnate de A.J.P. Taylor, putem sau nu să fim de acord cu judecățile sale de valoare sau cu aprecierile lui la adresa lui Beaverbrook. Putem de pildă, să nu-l împărtășim admirația și simpatia cu care-l înconjoară și să invocăm numeroase argumente împotriva lui. Dar nu putem să nu recunoaștem că pînă și aceste argumente „contra” tot Taylor ni le-a furnizat. După cum Max Aitken, lord Beaverbrook, a furnizat istoriei politice britanice un martor incomod.

EPILOG LA BIBLIOTECA BEAVERBROOK

CRISTIAN POPIȘTEANU

Sînt un istoric de modă veche — cu aceste cuvinte își începea A.J.P. Taylor în urmă cu zece ani, răspunsurile la întrebările ce i le adresam. Recunosc că, printr-un astfel de răspuns, el pune întreaga noastră convingere sub semnul unei autoironii greu de suportat chiar pe pămînt britanic. A-ți da ție însuși o asemenea definiție însemna a te face că nu observi nemurările dispute provocate cu bună știință de cărțile tale. Ajuns astăzi la 77 ani și la a 31-a lucrare (multe dintre ele în repetate ediții), Alan Taylor a stîrnit o imensitate de controverse prin punctele sale de vedere, cînd cu totul neașteptate, cînd ultraconformiste. Așa cum este cazul și cu biografia pe care revista noastră a prezentat-o în numerele 6, 7, 8 din acest an. Taylor savura încă discuțiile în jurul acestei cărți, atunci cînd m-a primit chiar la sediul bibliotecii și fundației Beaverbrook, din St. Bride Street, în spatele celebrei străzi a presei londoneze, Fleet Street.

Rugat să-mi precizeze care trebuie să fie calitățile unui istoric, A.J.P. Taylor mi-a spus: Cu excepția talentului personal și a culturii de care are nevoie, el ar trebui să știe că atunci cînd scrie istorie, faptele trebuie să fie semnificative și sigur verificate, structura expunerii sale bine sistematizată și simplă, argumentația logică și, în plus, să facă economie de cuvinte.

A.J.P. Taylor este probabil istoricul care a intuit cel mai devreme rolul televiziunii în viața societății contemporane. El îmi spunea: Imediat după sfîrșitul ultimului război mondial, am înțeles că istoria a căpătat șansa să iasă din cercurile inițiaților. Această șansă i-a dat-o televiziunea. Lucrez pentru televiziune din 1951 — am început într-o echipă cu Michael Foot să facem „Actualitățile” și o consider pînă azi cea mai bună parte a muncii mele. De foarte curînd, duminică 12 iunie 1983, cînd Juliet

Gardiner, redactorea-șefă a revistei *History Today* l-a intervievat pe A.J.P.T. despre felul cum percepe astăzi, la apariția memoriilor sale, trecutul, istoricul britanic Paul Johnson comenta în următoarele cuvinte impactul prezentei sale asupra televiziunii din Marea Britanie: Dacă el mi-a fost un bun tutor în studiul istoriei, el s-a dovedit un și mai bun conferențiar iar datorită televiziunii, cunoștințele sale, entuziasmul său și arta sa de invitat de povestitor l-au făcut familiar milioanele de telespectatori, dintre care bănuiesc că o covârșitoare majoritate nu cumpăraseră pînă atunci în viața lor o carte de istorie.

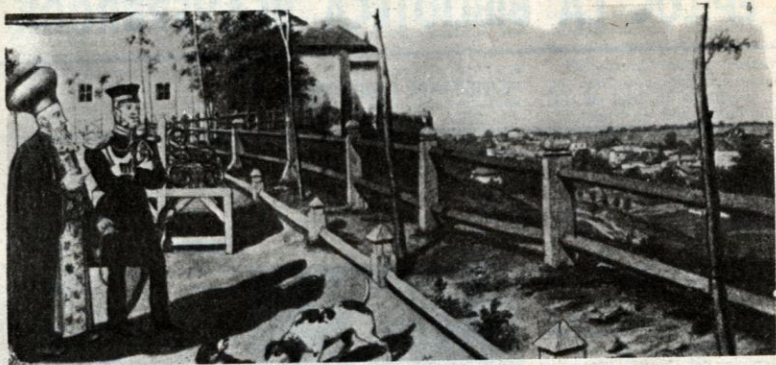
Numerosi autori subscriu la ideea că A.J.P. Taylor a adus multe servicii răspîndirii istoriei în rândurile publicului

din țara sa și deplîng faptul că pînă la 77 ani nu i s-a decernat nici un titlu de onoare.

Pentru a înțelege cum și-a scris A.J.P. Taylor cărțile, cu multe puncte de vedere cu care alți istorici nu se împacă, voi cita ce mi-a spus el despre cei care critică explicațiile economice din cărțile sale: Nu sînt economist, după cum nu sînt general, dar pot relata bătălii și cred că pot să descriu aceste stranii crize economice, după cum pot afirma, fără să fiu geograf, că sfîrșitul europocentrismului l-a adus primul război mondial.

Discutînd despre cel de-al doilea război mondial, el evidențiază mereu oportunismul politicii hitleriste, clădit și hrănit de conciliații pe care A.J.P. Taylor nu-i menajează. După cum nu omite să evoce, cu mîndrie, că în lupta împotriva hitlerismului poporul englez a fost înrolat din prima și pînă în ultima zi a războiului.

Asemenea eroului său din paginile anterioare, A.J.P. Taylor rămîne, la rîndul său, o personalitate controversată, dar de primă mîrmă a istoriografiei britanice din secolul nostru.

1845: UN MEDIC FRANCEZ ÎN ȚARA LOCUITĂ ODINIOARĂ DE DACI

DUMITRU HÎNCU

Deși inițial nu avusese de gând să zăbovescă în România mai mult de câteva luni, doctorul J.M. Caillat¹, „fost intern al spitalelor din Paris și cavalier al Legiunii de Onoare”, cum semna, a rămas pe meleagurile noastre trei ani. A venit în 1845 să-și refacă sănătatea, dar plăcându-l ținuturile românești și dornic de a-și lărgi investigațiile în aceste locuri, și-a prelungit șederea cu mult peste ceea ce intenționase.

În răstimpul celor trei ani, doctorul francez a străbătut plaiurile „Valahiei mari și mici”, (adică Muntenia și Oltenia), cele ale Moldovei, inclusiv malul Dunării „de la Cerna pînă la Prut”. „Moldova, preciza el, îmi este mai puțin cunoscută, încît cele ce vor urma se vor referi, în special, la cea dintîi dintre cele două provincii”.

În timpul cît s-a aflat la noi, oaspetele francez n-a fost mereu pe drumuri. Între două expediții, el și-a exercitat profesiunea

în capitala Țării Românești, unde a și obținut dreptul de liberă practică, în urma unui examen la care a fost supus și a cărui desfășurare ne-a relatat-o astfel: „La București există o comisie medicală, «commissia doctorei chéaska», care are îndatorirea să cerceteze diplomele medicilor nou veniți și nimeni nu are dreptul să practice în țară fără un certificat eliberat de ea. Pentru a-l obține, trebuie dat un examen clinic. După ce mi-au cercetat minuțios diploma, membrii comisiei m-au condus la doi bolnavi de la Spitalul Colței; unul avea reumatism, celălalt o pneumonie în partea dreaptă, pe care am recunoscut-o ușor, fără a pune întrebări bolnavului, ceea ce, mi se pare, a făcut destulă cinste, în cugetul acelor domni, principiiilor Școlii din Paris. Și chiar în aceeași zi am dobîndit autorizația cerută, favoare deosebită, întrucît acești medici examinatori au, se zice, obiceiul de a amîna cu cel puțin șase luni, pe motiv de «neîndestulătoare cunoștințe», pe orice medic care se prezintă pentru a se stabili la București, chiar dacă el posedă o diplomă obținută în Anglia sau în Franța”.

¹ Prima semnalare (1970) despre doctorul J.M. Caillat și despre lucrarea acestuia aparține dr. Gh. Brătescu. În imagine: Bucureștii la începutul sec. XIX. Desen de N. Barabă

Astfel atestat, doctorul Caillat a început să practice în Țara Românească, unde la sfârșitul anului 1847 — ultimul dintre cei trei petrecuți de el la noi — erau în total 45 medici, 11 chirurși și 20 subchirurși, având și unii și alții aceleași drepturi, cu deosebirea că subchirurșii nu aveau voie să prescrie tratamente, ci numai să le aplice pe cele recomandate de colegii lor autorizați s-o facă. Tot mulțumită doctorului Caillat mai aflăm că la București existau în această perioadă doi medici homeopați, iar la Craiova un doctor care făcea atât medicină homeopatică, cât și alopatică, după cum i-o cereau bolnavii săi. Răptul ni se pare cu totul remarcabil, dacă ne gândim că primele tratamente homeopatice au fost aplicate de S. Hanemann (1755-1843).

În timpul cit s-a aflat în țările române, dr. Caillat a procedat și la o amplă și amănunțită cercetare asupra stării de sănătate a populației, a sistemului de organizare a serviciului medical, a maladiilor mai frecvente, a remediilor utilizate în popor și de medicii locali. Rezultatul observațiilor, precum și considerațiile sale asupra celor constatate le-a expus într-o carte scrisă la solicitarea publicației franceze *Union Médicale*, un jurnal „al intereselor științifice și practice, morale și profesionale”, editat de corpul medical francez. *Union Médicale* apărea de trei ori pe săptămână: marți, joi și sâmbătă și se autorecomanda a fi „deopotrivă un jurnal și o carte; un jurnal prin rapiditatea și actualitatea articolelor sale; o carte prin importanța și valoarea lucrărilor, care au drept autori majoritatea celebrităților medicale contemporane”. Lucrarea doctorului Caillat, intitulată *Voyage médical dans les provinces danubiennes*, a apărut în 1854, într-o colecție de specialitate, publicată sub egida revistei amintite și avea drept scop să prezinte mai detaliat colegilor francezi informații despre care autorul pomenise,

probabil, între timp și care atrăseseră atenția.

Redactorul ~~se~~ al revistei a ținut dealtfel să sublinieze la apariția cărții: „Nu încapem nici o îndoială că cititorii noștri ne vor mulțumi pentru faptul că am editat remarcabila lucrare pe care domnul doctor Caillat a avut bunăvoința de a o scrie pentru *Union Médicale* și ni se vor alătura pentru a-l invita pe savantul nostru confrate să nu-și limiteze aici prețioasele sale informații”.

Lucrarea doctorului Caillat este incontestabil de utilă pentru istoria medicinei românești și, în genere, pentru istoria Capitalei, întrucât ne furnizează o sumă de informații, unele puțin cunoscute, despre organizarea serviciului medical din Țara Românească. La București, de pildă, fiecare dintre cele cinci „culori” (care mai târziu aveau să formeze sectoarele Capitalei) își avea medicul ei, îndatorat să dea zilnic două ore de consultații gratuite, să vaccineze copiii sărmani, iar o dată pe săptămână să inspecteze piețele pentru a veghea la calitatea alimentelor desfăcute. La fiecare două săptămâni, cei cinci medici, care compuneau așa-numita Comisie generală, se întrunea sub președinția unuia dintre ei, căruia îi venea rândul prin rotație, spre a întocmi un raport asupra cazurilor de boală depistate și a propune măsurile ce se impuneau. O dată pe lună, Comisia generală inspecta, în plen și inopinat, spitalele bucureștene, iar o dată pe an controla farmaciile din oraș. Bucureștii aveau pe atunci trei spitale civile: Colțea, Filantropia, Brincovenesc — cu cite 60-80 paturi fiecare, un azil pentru copii găsiți și o maternitate. În împrejurimile orașului, la Pantelimon și Mărcuța, ne mai informează dr. Caillat, mai erau două spitale.

Alături de medicii din spitale, mai erau cei de district, medicii temnițelor, ai ocnelor și carantinelor (două mai importante la Giurgiu și Brăila,

și alte șase, de a doua mână, la Turnu Severin, Cerneți, Calafat, Zimnicea, Oltenița și Călărași). În această ultimă ordine de idei, nu este poate lipsit de interes să amintim și ce relatează medicul francez despre durata carantinei. Astfel, pentru oameni ea era de patru zile în vremuri normale, de opt zile cînd ciurma bîntuia dincolo de Munții Balcani, și de 16 zile cînd flagelul trecea dincoace de acest măriș muntos. Pentru mărșuri nu era prevăzută carantină în cazul icrelor negre, al untdelemnului, lămlilor etc.; în schimb, pentru stofe și țesături ea era de 16 zile, pentru articolele din piele de 24 zile, iar pentru baloturile de lînă și bumbac chiar de 42 zile.

În sfârșit, mai exista un medic inspector al serviciului sanitar al armatei și trei medici de regimente, atașați pe lingă spitalele ostășești din București, Craiova și Brăila. Alte spitale ostășești, cum erau cele din Giurgiu, Călărași și Turnu Severin, erau deservite de medicii carantinelor din respectivele orașe.

Spre a întregi imaginea asistenței medicale din vremea cînd dr. Caillat ne-a vizitat meleagurile, mai adăugăm — slujindu-ne tot de spusele lui — că la București existau douăzeci de farmacii, dar că în tot restul țării abia dacă mai erau zece. Medicii, în genere, erau plătiți de stat, dar aveau dreptul ca, în afara îndatoririlor lor oficiale, să practice și pe cont propriu. Medicii nu se deplasau decît cu trăsura; mesul pe jos i-ar fi dezonorat atât în fața propriilor ochi, cit și în aceia ai concetățenilor lor. Ca atare, se scotea că un medic care se respecta avea neapărată nevoie de cel puțin patru cai: doi pentru vizitele de dimineață și alți doi pentru cele de după-amiază și din timpul nopții.

Medicul francez a mai consemnat, de pildă, că în perioada premergătoare revoluției de

la 1848, populația Valahiei se ridica la „aproape două milioane”, iar aceea a Bucureștilor la 85 000 locuitori. Capitala țării, a cărei întindere „o egalează pe aceea a Parisului” cum afirma medicul francez era împărțită în cinci „culori” și 86 „parohii sau mahalale”, grupate și cel mai adesea, chiar numite după cea mai importantă biserică din cuprinsul lor. În mijlocul orașului se afla „cartierul negustoresc”, numit de oaspete — „Lipskanie”. De aici porneau spre cele patru puncte cardinale tot atâtea ulițe principale; dar nota dominantă, distinctivă, a urbei era dată de nenumeratele curți și grădini întinse, cu belșug de plop, nuci, cireși și, mai cu seamă, salcimi, printre care casele, vopsite în culori vii, confereau cetății lui Bucur „un aspect cu totul particular”. Alte orașe importante ale țării, își informa dr. Caillat cititorii francezi, erau Craiova, „capitala Valahiei Mici”, Giurgiu, cel mai apropiat port la Dunăre în raport cu Bucureștii, Brăila „cel mai mare port al Țării Românești”, Pitești, Ploiești, Râmnicul, Buzăul, Tg. Jiu și Tirgoviste. Mai toate aceste orașe, în parte pavate, se întindeau pe mari suprafețe, încât largimea piețelor și a străzilor permiteau un „acces lenescios al aerului și luminii”.

Limba vorbită în Valahia, țară „locuită odinioară de daci” — preciza Caillat — este „limba romană din Dacia”. Țăranii munteni — oameni în general bine clădiți, cu părul negru sau castaniu, care le cădea în plepe pe umeri — purtau o îmbrăcăminte ce o amintea „pe aceea a dacilor, așa cum este ea reprezentată pe Columna lui Traian de la Roma”. Femeile de la țară i s-au părut oaspetelui fran-

Geografie și demografie

O comparație între suprafața Bucureștilor și cea a Parisului — așa cum o sugerează călătorul francez — este cit se poate de interesantă. Desigur, în sens strict, întinderea Bucureștilor nu era mai mare decât a capitalei Franței. Dar, afirmația sa nu este nici foarte departe de adevăr. Iată, de altfel, ce spun cifrele: conform ediției din 1963 a dicționarului Grand Larousse encyclopédique (vol. 8, p. 171) Parisul, însumând comunele suburbane — 221 la număr — (deci marea arie metropolitană) ocupă 1 500 km². Parisul propriu-zis însă, împreună cu pădurile Boulogne și Vincennes are o suprafață de numai 10 500 ha (105 km²). Mai mult de jumătate din Paris — se precizează în continuare — a fost construit și reconstruit între 1860 și 1914, când s-a procedat la o amplă sistematizare a orașului.

O altă enciclopedie, Larousse du XX-é siècle (vol. V, p. 379) aduce însă precizări la cifrele de mai sus. Conform datelor furnizate, Parisul ocupa 86 km², delimitați de un perimetru de fortificații (ulterior dărâmate) în lungime de 36 km. Este vorba de fortificațiile existente încă la 1870 în vremea războiului franco-prusian.

Bucureștii, la sfârșitul sec. XIX ocupau — date furnizate de Enciclopedia română, din 1898 — 28,174 km² după zona veche și 55 km² după zona nouă (4,238 km² edificii și curți, 4,130 km² sădări și pometați, 3,002 km² terenuri agricole, 12,118 km² vii, 2,892 km² terenuri virane și 2,516 km² străzi și piețe publice ș.a.m.d.). Dar iată ce spune în această privință Dicționarul geografic al României — 1895 — (vol. I, p. 690): „Dacă vom compara Bucureștii cu capitala Franței, vom vedea că Parisul, cu o suprafață de 7 802 hectare, are aproape 2 milioane de locuitori, pe când capitala României cu 5 000 hectare posedă o populație de 232 000 locuitori (recensământul din anul 1894) ceea ce revine la 130 mp de locuitor, pe când în Viena, de fiecare locuitor nu e decât 36 mp, la Paris 35 și la Budapesta, 65. Deci rezultă că pe actuala suprafață a Bucureștilor ar putea locui mai bine de un milion de locuitori”.

Gh. DAVID

cez „îndeobște frumoase, cu pielea albă și foarte mlădii, ceea ce trebuie atribuit fără îndoială obiceiului de a purta poverile pe cap”.

Vestimentația boierilor bătrini mai amintea încă de Orient, cu deosebirea însă, remarca medicul francez, că, în loc de turban, ei arborau calpacul „de forma unei pere răsturnate cu virful în jos”. Această imensă căciulă îl îngrozea, pur și simplu, pe dr. Caillat, intrucit, „prin greutatea lui, acest obiect de îmbrăcăminte favorizează congestiile și apoplexiile și trebuie că exercită o mare înfriurire asupra întăririi oaselor”.

Cealalți boieri și mai toată tinerimea adoptaseră însă moda europeană, făcând chiar „o mare risipă de timp și de bani pentru toaleta lor”.

Obişnuit, evident, cu anotimpuri mai blinde, clima Țării Românești a părut doctorului Caillat „a cunoaște gerurile Moscovei și căldurile Greciei”, deși ea nu pare să se fi deosebit prea mult față de cea de astăzi, dacă e să ne călăuzim după un tabel „de observații făcute la Colegiul Sfintului Sava”, citat chiar de medic. Din tabelul menționat rezultă astfel că, de-a lungul unui an, în Capitală au fost înregistrate: 208 zile frumoase, 49 cu cer acoperit, 38 cu nori răzleți, 30 cu ploaie, 18 cu vânturi puternice, 9 cu zăpadă, 8 cu furtuni și 5 cu ceață.

Observațiile doctorului francez asupra stărilor de lucruri din Țara Românească completează imaginea pe care ne-au lăsat-o mulți alți străini ce ne-au vizitat în acea epocă. Publicate într-o limbă de circulație internațională, ele au contribuit la o mai bună cunoaștere a românilor și a țării lor de către opinia publică europeană.

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (VII)

Am văzut, în paginile publicate în numărul trecut din lucrarea lui Gordon W. Prange, în zori, dormeam, că primul ministru al Japoniei, prințul Konoye, propusese o întâlnire cu președintele Roosevelt. La 2 octombrie 1941, secretarul Departamentului de stat, Cordell Hull (care împlinea în acea zi 70 ani) l-a convocat pe ambasadorul Nomura, cărui i-a formulat, ca răspuns, o „declarație verbală”. În esență, teza americană suna așa: „Deși s-ar părea că Japonia este de acord cu Statele Unite asupra principiilor, ea are o concepție diferită în ceea ce privește aplicarea lor. În consecință, S.U.A. își exprimă îndoieli față de oportunitatea unei întâlniri între cei doi șefi de stat”.

Era exact ceea ce așteptau militaristii de la Tokio. La 6 octombrie, înaltul comandament al armatei de uscat nipone a ținut o ședință la care, după ce a analizat răspunsul american,

Vîntul de est,

vîntul de nord,

vîntul de vest

GORDON W. PRANGE

a ajuns la următoarele trei concluzii: războiul e inevitabil; forțele japoneze nu se vor retrage de pe nici unul din teritoriile pe care se află în clipa de față; Ministerul de externe poate continua negocierile, dacă crede de cuviință, pînă la data maximă de 15 octombrie. A doua zi, Marele Stat Major al marinei militare s-a declarat de acord cu aceste hotărîri.

La 12 octombrie, a venit rîndul celui mai înalt dregător japonez să-și serbeze ziua de naștere: prințul Konoye împlinea 50 ani. La reședința sa particulară de la Agikubo, au venit ministrul de externe, Toyoda, ministrul de război, generalul Tojo, ministrul marinei militare, amiralul Oikawa, și președintele Comitetului de planificare, comandorul Suzuki. Felicitările adresate primului ministru nu au luat însă decît puține minute. Întrevederea era consacrată războiului care bătea la ușă.

Fără multe menajamente pentru proaspătul cincantenar, generalul și amiralul l-au somat pe Konoye fie să-și asume răspunderea de a declanșa ostilitățile, fie să demisioneze. Prințul a ales cea de-a doua soluție și, la 16 octombrie, a înaintat împăratului demisia întregului guvern. A doua zi, împăratul l-a însărcinat pe generalul Hideki Tojo cu formarea noului cabinet. La baza acestei numiri stătea ideea că, din moment ce comandanții armatei doreau războiul, tot ei trebuiau să poarte răspunderea politică pentru declanșarea sa.

La început, schimbarea de cabinet de la Tokio a alarmat Washingtonul. De îndată ce a primit vestea, Roosevelt a conferit timp de două ore cu Hull, Stimson și Knox, secretarii Departamentului de stat, războiului și, respectiv, marinei militare, generalul Marshall, șeful de stat major al armatei de uscat, și amiralul Stark, șeful operațiilor navale. Concluzia unanimă a fost că noul guvern va fi mult mai antiamerican decât cel al lui Konoye. În același timp însă, majoritatea experților au anticipat un atac nipon mai curând împotriva Uniunii Sovietice decât a Statelor Unite. Astfel, serviciul de infanterie al armatei terestre imagina cinci scenarii, în ordinea probabilității, agresivitatea antisovietică ocupând primul loc, iar cea împotriva S.U.A. ultimul.

Totuși, Stark a transmis la Pearl Harbor o serie de directive, privind măsurile de precauție care trebuiau luate. Kimmel s-a conformat imediat instrucțiunilor primite, trimițând în patrulare avioane și submarine și ordonându-le să riposteze dacă vor fi atacate. Starea de alarmă nu a durat însă mult și, la 20 octombrie, Departamentul de război a informat pe comandanții din Hawaii printr-o cablogramă: „Tensiunea dintre Statele Unite și Japonia rămâne puternică, dar nu — repetăm, nu — se întrevide nici o schimbare iminentă în politica externă a guvernului de la Tokio”. După cât se pare, în ciuda succeselor obținute de Magic, americanii nu știau nimic despre uriașe amenințări pe care o reprezentau noile curasate nipone Yamato și Musashi, fiecare de peste 60 000 tone, fiecare având la bord nouă tunuri de cite 18,2 toli. Aceste două nave întreceau cu mult pe cele mai puternice și mai moderne unități ale flotei militare americane.

În a doua jumătate a lunii octombrie, amiralul Yamamoto, părțile și neobositul promotor al planului de atac prin surprindere al bazei de la Pearl Harbor, a obținut, în sfârșit, aprobarea definitivă a proiectului său din partea Marelui Stat Major naval. Pentru a reperta acest succes, Yamamoto a trebuit să-și șantajeze superiorii, amenințându-i cu demisia. Manevra i-a reușit dincolo de orice așteptări: speriate la gândul că flota niponă va pierde pe cel mai prestigios dintre amirali săi, autoritățile de la Tokio l-au acordat lui Yamamoto un număr dublu de portavioane — șase —, față de cel prevăzut în planul inițial. Curând după aceea Marele Stat Major al armatei terestre a fost pus la curent cu proiectul și, bineînțeles, nu a avut nimic de obiectat. „Operația Hawaii” a fost încorporată în schema generală a ofensivei spre „regiunile sudice”.

Tot în acea perioadă — sfârșitul lui octombrie — grație unei ingenioase stratageme, japonezii au reușit să efectueze poate cele mai rodnice recunoașteri aflate ale rutei, cit și ale obiectivului lor. După multe insistențe, ei au obținut din partea americanilor permisiunea ca trei pacheboturi să efectueze cite o ultimă cursă pînă în Statele Unite. Pretextul era evacuarea civililor japonezi, surprinși de evenimentele pe continentul nord-american și în arhipelagul Hawaii. De la Yokohama au plecat spre Honolulu, Seattle și San Francisco (ultimele două cu escală tot la Honolulu) trei vase de pasageri — Tatura Maru, Nitta Maru și Taiyo Maru. La bordul lor, s-au imbarcat, deghizați în membri ai echipajului, numeroși observatori ai marinei militare și agenți ai serviciului nipon de spionaj. Pe tot parcursul, ei au studiat diversele aspecte care prezentau importanță pentru „Operația Hawaii”, începînd cu condițiile meteorologice și hidrologice ale traseului și sfîrșind cu distanțele pînă la care ajungeau patrurile navale și aeriene ale Statelor Unite. La Honolulu, agenții de la Tokio au luat contact cu spionii locali, stringînd noi și prețioase date despre instalațiile de acolo. În mod inexplicabil, autoritățile americane nu au fost capabile nu numai să împiedice aceste acțiuni subversive, dar nici măcar să le detecteze.

De exemplu, nimănui nu i-a bătut la ochi că „marinarii” de pe Taiyo Maru au cumpărat, de la dughenele cu suveniruri din Honolulu, una și aceeași ilustrată, în citeva sute de exemplare: era imaginea panoramică a bazei de la Pearl Harbor. Peste cinci săptămîni, copilele mărite și divizate în careuri ale ilustratei au fost distribuite piloților care aveau să atace baza. Fiecăruia i se repartizase un anume careu, unde trebuia lovită o anume navă.

De asemenea, spionajul nipon a primit răspuns la toate întrebările puse agenților săi din Hawaii, inclusiv cea privind ziua cea mai potrivită pentru operație: duminică, deoarece în rădă se afla un număr maxim de nave.

Mal puțin norocoși au fost japonezii cu omul căruia i-au încredințat misiunea de a continua activitatea de spionaj după izbucnirea ostilităților. Ce-l drept Bernhard Otto Julius Kühn se înscrisese în partidul nazist încă din 1930, înainte de a emigra în S.U.A. Negustor falit în citeva rînduri și aventurier de duzină, el se opoșise în Hawaii, sperînd să trăiască din expediente. Recrutat din 1936 în serviciul de informații nipon, Kühn primise, pînă acum, cite 2 000 dolari pe an pentru... a nu face nimic, în așteptarea momentului cînd va fi util. Momentul sosisse. Unul dintre agenții de pe Taiyo Maru l-a transmis un plic cu 14 000 dolari și sarcina de a furniza informații către Tokio, după ce consulatul avea să fie închis. Kühn, care sperase că va trăi veșnic pe spinarea japonezilor, fără nici o bătaie de cap, a fost cuprins de panică. Asta nu l-a împiedicat să accepte banii. În schimb, de cum a încercat să adune citeva date utile niponilor, a fost arestat de F.B.I. și s-a grăbit să mărturisească totul.

Pînă la sfîrșitul lunii octombrie, navele și avioanele japoneze prevăzute pentru „Operația Hawaii” au făcut o instrucție intensivă. Piloții

indeosebi s-au pregătit atît pentru raiduri de la mare înălțime, cît și pentru bombardamente în picaj. Totodată, arsenalele nipone au trecut la fabricarea unor torpile de apă mică, potrivite pentru nivelul existent în rada de la Pearl Harbor. Între timp, Yamamoto ajunsese la concluzia că data cea mai indicată pentru atac era ziua de 8 decembrie (7 decembrie în arhipelagul Hawaii).

La 5 noiembrie, s-a promulgat „Ordinul naval” nr. 1, care glăsuia:

„... Marele Stat Major ordonează lui Yamamoto, comandant-șef al flotei combinate:

1) Urmind să intre în război cu Statele Unite, Marea Britanie și Olanda la începutul lunii decembrie, pentru autoapărare și autoconservare, Imperiul s-a hotărît să-și desăvîrșească pregătirile de luptă.

2) Comandantul-șef al flotei combinate va duce la capăt pregătirile operative necesare.

3) Detaliile vor fi precizate sub îndrumarea Marelui Stat Major naval”.

Aceste detalii au figurat în ordinul operativ nr. 1 al flotei combinate. Preparat sub supravegherea directă a lui Yamamoto, acest document avea peste o sută de pagini și reprezenta, de fapt, un plan strategic de dimensiuni uriașe, anticipînd atît cucerirea nollor teritorii, cît și apărarea lor de eventuala contraofensivă a Aliatilor. Din cuprinsul planului, rețeaua nemărginitele ambiții ale Japoniei, care își propunea să atace în toate direcțiile, pe întreaga întindere

a Oceanului Pacific. Se lua în considerare pînă și pătrunderea în regiunile maritime ale Uniunii Sovietice.

În sfîrșit, un ordin special se referea direct la „Operația Hawaii”:

„1) Gruparea operativă va lansa un atac prin surprindere, la începutul războiului, asupra flotei americane din Pacific (despre care se presupune că va fi în apele hawaiiene) și o va distruge.

2) Gruparea operativă va ocupa dinainte pozițiile de plecare în vederea acțiunii.

3) În principiu, data de executare a acțiunii este fixată pentru ziua de 8 decembrie 1941”.

Yamamoto a continuat să superviseze exercițiile din ce în ce mai frecvente ale piloților de vînătoare și bombardament, ca și celelalte manevre pregătitoare ale atacului. Începînd de la 13 noiembrie, portavioanele, submarineele și celelalte nave care aparțineau grupării operative s-au pus în mișcare, plecînd de la bazele lor. Japonezii au izbutit să camufleze atît de bine aceste deplasări de forțe, încît serviciile de informații ale marinei americane nu au prins nimic de veste și au transmis, zile de-a rîndul, mesaje semnalînd că „flota niponă rămîne inactivă”.

Dar asupra acestui moment vom reveni pe larg în numărul viitor. Deocamdată, să ne întoarcem la lucrarea În zori, dormeam, de Gordon W. Prange, din care publicăm în continuare alte fragmente.

Un ambasador traversează Pacificul

Pe planul negocierilor diplomatice purtate cu Washington, Tokio făcuse, în septembrie și la începutul lui octombrie, așa-numitele propuneri A și B. Sub un foarte subțire înveliș „amabil”, ele ascundeau vizibila intenție a guvernului japonez de a impune Statelor Unite o capitulare pe toată linia: acceptarea prezenței trupelor nipone în China „pe o perioadă de minimum 25 ani”; recunoașterea „intereselor prioritare ale Japoniei” în Asia de Sud-Est, Indiile Olandeze și Filipine; ocuparea în continuare a Indochinei Franceze; reluarea livrărilor de petrol de către S.U.A. etc. etc.

În repetate rânduri, ambasadorul Nomura atrăsese atenția noului său șef, ministrul de externe Shigenori Togo, că astfel de pretenții sînt inacceptabile pentru americani. Togo îi respinsese însă toate argumentele, cu o brutalitate din ce în ce mai mare. În cele din urmă, ministrul de externe a dat curs unei cereri mai

vechi a lui Nomura și l-a anunțat că i-l va trimite „ca sprijin, sfătuitor și secundant” pe Saburo Kurusu.

Diplomat experimentat, Kurusu fusese ambasador la Berlin și era cel care semnase pactul tripartit cu Germania nazistă și Italia fascistă. Însurat cu o americană și vorbind perfect engleza, era un om fără prea mari convingeri personale: deși îl admira pe Hitler și vroia o alianță cit mai strînsă cu cel de-al treilea Reich, ar fi fost gata oricînd să cadă la înțelegere cu americanii. Cu o singură condiție: ca șefii lui să-i ordone. Or, lui Togo nici nu-i trecea prin minte să ajungă la vreun acord.

În schimb, nimeni dintre cei care dețineau puterea la Washington nu dorea să ajungă la un conflict cu Japonia. La 5 noiembrie 1941, Marshall și Stark i-au trimis lui Roosevelt o analiză redactată în comun, care afirma, printre altele: „În clipa de față, flota Statelor Unite din Pacific este inferioară celei nipone și nu poate întreprinde o ofensivă de proporții în partea de vest a oceanului... Războiul cu Japonia trebuie evitat, în timp

ce ne concentrăm forțele în Extremul Orient, pînă ce Japonia nu ne va ataca sau pînă ce ea nu va amenința direct teritoriul de o foarte mare importanță pentru securitatea noastră”. Cei doi șefi de stat major nu recomandau acțiuni militare împotriva Japoniei decît în anumite condiții, prima fiind „un act de agresiune fățișă împotriva unui teritoriu al S.U.A., al Marii Britanii sau al Indiilor Olandeze”.

De aceea, Departamentul de stat a salutat cu bunăvoință anunțul sosirii lui Kurusu și i-a facilitat cit mai mult călătoria. Astfel, hidroavionul american care decola de la Hong Kong în direcția San Francisco și care ar fi trebuit să plece la 5 noiembrie a fost reținut pînă la 7 noiembrie, pentru a permite diplomatului nipon să se urce la bordul lui. E interesant de remarcat că secretarul Departamentului de stat, Cordell Hull, nu își făcea totuși iluzii în această privință. Decriptorii din sistemul Magic îi furnizau textele traduse ale mesajelor expediate de Tokio, care dovedeau că intențiile niponilor erau de parte de a fi pașnice. În aceeași zi de 7 noiembrie, în care

Prințul Konoye, cel care își serbase se-necincințenarul... a fost înlocuit, în octom-brie 1941, cu generalul Hideki Tojo

În p. 57: pregătiri intense ale avia-ției militare

Kurusu pornea spre S.U.A., Hull îi declara lui Roosevelt că „relațiile cu Japonia au intrat într-o pasă extrem de critică și trebuie să ne aștep-tăm la un atac din partea ei, oricând și oriunde”.

Era un pronostic de o impres-ionantă luciditate, făcut exact cu o lună înainte de lovitura de la Pearl Harbor. Din nefer-ricire, Kimmel nu a avut nimic de beneficiat de pe urma aceste-i lucidități. Tot la 7 noiem-brie, Stark îl anunța „cu re-gret” pe comandantul flotei din Pacific că nu-i poate pune la dispoziție nici distrugă-toarele solicitate, nici cele două noi cuirasate, *North Carolina* și *Washington*.

Kurusu arăta exact așa cum își imaginează americanii un japonez tipic: mic de statură, zvelt, cu ochi reticenți, mascați de inevitabili ochelari, cu mustață și niște sprin-cene oblice, care păreau să-i imprime o expresie de veșnică mirare. Ce-o fi sperat Tokio să obțină prin trimiterarea lui, în afară de camuflarea proiectelor de agresiune? Cit anume știa el însuși despre aceste proiecte? Greu de răspuns.

Avionul care-l ducea spre Statele Unite a făcut o escală pe insula Midway, unde a trebuit să rămână două zile, pentru reparații, apoi a ajuns la Honolulu. Aici, onorurile de gazdă le-a făcut Bicknell¹,

¹ Colonelul George W. Bicknell era șeful adjunct al Secției de informații (G-2) a trupelor terestre aflate în arhipelag.

care l-a condus spre Hotelul „Royal Hawaiian”. Kurusu a remarcat că ruta aleasă de colonel era una ocolită, evi-tind trecerea prin dreptul bazei navale. La un moment dat, el l-a întrebat pe american:

— Dacă vom avea neferici-rea ca războiul să izbucnească între țările noastre, care cre-deți că va fi atitudinea japo-nezilor de aici, din Hawaii?

Uitindu-se în jos spre mă-runtul diplomat, ca un blind Saint-Bernard pus să pă-zească un pekinez, Bicknell a ripostat:

— Domnule ambasador, era exact întrebarea pe care voiam eu să v-o pun dumneavoastră!

După o scurtă tăcere, Bick-nell a întrebat, la rindul lui, pe un ton grav:

— Domnule ambasador, cre-deți că veți putea face ceva la Washington pentru a cruța Japonia și Statele Unite de prăpădul unui război?

Pe un ton la fel de solemn, Kurusu a răspuns:

Nagato, nava-amiral a lui Yama-moto

— Sincer vorbind, nu știu, dar sper din toată inima să pot!

Vasul fantomă

În ziua de 17 noiembrie, Nomura l-a prezentat pe Kurusu lui Hull. Secretarul De-partamentului de stat a re-simțit imediat o profundă anti-patie pentru diplomatul nip-on. Bineînțeles, el nu a lăsat ca sentimentele să-i dicteze conduita și a avut o lungă și politicoasă conversație cu noul venit, apoi l-a condus la Casa Albă. Acolo, președintele Ro-sevelt l-a întreținut vreme de o oră și un sfert, fără însă a se discuta nimic concret.

A doua zi, Hull, Nomura și Kurusu s-au întâlnit din nou. Americanul a subliniat că era greu să se ajungă la o înțelegere între Statele Unite și Japonia, atita vreme cit

aceasta din urmă avea legături atât de strânse cu cel de-al treilea Reich. Hull a sugerat chiar că, dacă va ieși învingă-tor, Hitler va trage pe sfoară și Japonia. Kurusu a răspuns că pactul tripartit nu poate fi abrogat, dar că se poate face ceva „care să-l pună în umbră”. Pînă la urmă, Nomura a oferit posibilitatea de a se restabili situația de dinainte de pă-

trunderea japonezilor în Indo-china și de adoptarea de re-presalii economice din partea Statelor Unite. Deși sceptic, Hull a făgăduit că va trans-mite propunerea englezilor și olandezilor. După cit se pare, el aprecia acest *modus vivendi* drept o șansă — mică, dar reală — ca Japonia să renunțe la militarismul ei agresiv și să se situeze pe poziții mai rezonabile.

Dar guvernul de la Tokio nu era dispus să păstreze pa-cea cu S.U.A. decit dacă Washingtonul accepta, simul-tan, toate condițiile nipone. În plus, Togo nu putea să-l sufere pe Nomura, din cauza încercărilor acestuia de a face o diplomație creatoare. Za-darnic au trimis Nomura și Kurusu o telegramă, în seara de 18 noiembrie, în care vor-beau cu entuziasm despre noul *modus vivendi*. Încă înainte ca textul lor să plece de la Wa-

shington, ministrul de externe nipon a expediat lui Nomura instrucțiuni cu privire la repatrierea acelor japonezi care nu se imbarcaseră pe cele trei pacheturi de la sfârșitul lunii octombrie. Acum urma ca un nou vas, *Tatuta Maru*, să plece la începutul lui decembrie. Ceea ce Togo nu a spus celor doi diplomați ai săi era că toată povestea se reducea la o înșelătorie. Conform planurilor comandantilor militari de la Tokio, *Tatuta Maru* trebuia să navigheze doar două-trei zile, apoi să se întoarcă la Yokohama. Singurul rost al acestei pseudocălătorii era să-i convingă pe americani că japonezii nu vor declanșa ostilități în prima decadă a lunii decembrie.

În aceeași zi de 18 noiembrie, Consulatul nipon din Honolulu a primit o telegramă cifrată, care îi cerea ultimele informații despre navele ancorate în rada Pearl Harbor

3) Relații Japonia — Marea Britanie: NISHI-NO KAZE HARE (Vint de vest și timp senin).

Semnalul va fi introdus la mijlocul și sfârșitul emisiunii, în chip de previziune meteorologică și fiecare frază va fi repetată. La recepționarea avertismentului, distrugeți toate codurile, materialele secrete etc.“.

„Telegrama vinturilor“ a provocat o mare agitație la Departamentul de stat și în sinul tuturor serviciilor americane de contraspionaj. De ce s-a iscat această alarmă este unul din misterele „cazului Pearl Harbor“. La urma urmelor, nimeni la Washington nu avea nevoie de un mesaj din partea Ministerului de externe nipon pentru a afla că relațiile diplomatice cu Statele Unite erau „în primejdie de a fi rupte“. La fel de enigmatic rămâne faptul că mult mai mică senzație au stîrnit solicitările tot mai insistente de informații, adresate de același Minister de externe Consulatului nipon de la Honolulu.

Pînă în ziua de astăzi nu se știe precis dacă guvernul ja-

ponez a folosit sau nu faimoasele formule în cadrul buletinelor de știri transmise prin radio. În ciuda unor mărturii care par să confirme utilizarea lor, este destul de improbabil ca lucrurile să se fi petrecut așa. Canalele de comunicații normale între Tokio și Washington au rămas deschise pînă după atacul de la Pearl Harbor, așa că, de fapt, necesitatea de a se transmite prin radio vești despre vinturile de est, de nord și de vest nu s-a ivit niciodată.

Autoritățile americane ar fi procedat mult mai bine dacă ar fi acordat atenția cuvenită unor cablograme cu caracter incomparabil mai alarmant. Așa a fost cea expediată din Tokio la Honolulu în ziua de 20 noiembrie: „Strict secret. Culegeți date cit mai cuprinzătoare despre bazele navale și... din zona militară a arhipelagului“. O defecțiune de transmisie făcea îninteligibil unul dintre cuvinte, dar oricine putea să-l ghicească: „aeriene“. Din păcate, nici mesajul în ansamblul lui, nici cuvîntul lipsă nu au trezit neliniștea celor ce l-au citit în Statele Unite sau pe insula Oahu.

Casa Albă, 17 noiembrie 1941: Nomura (stînga), Cordell Hull (centru) și Kurusu sau imposibilitatea înțelegerii

și în golful Mamala. Magie nu a decipat și tradus acest mesaj decit la 5 decembrie.

În schimb, mult mai prompt a fost descifrată celebra „telegramă a vinturilor“, cum a rămas ea cunoscută în istorie și pe care Nomura a primit-o de la Togo la 28 noiembrie. Partea sa principală suna astfel:

„În caz de urgență (primejdie de rupere a relațiilor noastre diplomatice) și de blocare a mijloacelor de comunicare internaționale, în cursul buletinului de știri zilnic, transmis în limba japoneză de posturile noastre pe unde scurte, se vor intercala următoarele avertismente:

1) În eventualitatea ruperii relațiilor japo-americe: HIGASHI NO KAZEAME (Ploaie adusă de vîntul de est).

2) Relații Japonia — Uniunea Sovietică: KITANO-KAZE KUMORI (Vînt de nord și timp noros).

— Cititorii noștri ne pot scrie pe adresa indicată, fie la Căsuța poștală nr. 1-702, București.
— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necetec că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne adresează — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

— Cititorii care doresc să primească răspuns în scris la întrebările adresate redacției sînt rugați să includă în scrisorile lor un plic timbrat, pe care să-și scrie adresa completă.

PREMIANȚI

Din partea Ministerului educației și învățămîntului, Direcția științe sociale, activități educative și sportive, sub semnătura tovarășului director Marin Iliescu, primim:

La încheierea Olimpiadelor naționale de Istoria României, desfășurate la Tirgoviste în perioada 18-23 aprilie 1983, Comisia centrală de organizare a acordat ca premii lucrări social-istorice oferite de redacția Magazin istoric, următorilor elevi:

1. Grapă Denisa, clasa a VIII-a, Școala generală nr. 10, Focșani, jud. Vrancea.

2. Marcan Ghizela, clasa a IX-a, Liceul de filologie-istorie, Oradea, jud. Bihor.

3. State Radu, clasa a X-a, Liceul de matematică-fizică, Zalău, jud. Sălaj.

4. Manea Nadia, clasa a XI-a, Liceul industrial Pucioasa, jud. Dimbovița.

5. Irimia Mihaela, clasa a XII-a, Liceul pedagogic, Suceava.

Abonamentul pe un an la revista Magazin istoric a fost acordat elevilor Gonțan Gabriela, clasa a IX-a, Liceul de filologie-istorie din Craiova.

Pentru sprijinul acordat la această ediție, ca și la celelalte, vă rugăm să primiți cele mai călduroase mulțumiri.

La rîndul nostru, adresăm călduroase felicitări tuturor elevilor premiați precum și tuturor participanților la ediția 1983 a Olimpiadelor naționale de Istoria României.

CARTIERUL MAZEPA — DE UNDE ȘI DE CÎND?

Putîni oameni știu — ne scrie EUGEN PANIGHIANT, din București — de unde provine denumirea cartierului gălățean Mazepe. Ivan Stepanovici Mazepe (1687-1710) a fost hatman al Ucrainei, călătorește în care, în timpul confruntărilor dintre Petru I și Carol XII al Suediei, a luptat alături de acesta din urmă. După înfrîngerea lui Carol la Poltava, Mazepe a urmat soarta invinsului și s-a retras la Tighina (aici Bender, U.R.S.S.). A murit: „Între-acest an 1710, la luna lui martie, 18 zile — notează cronicarul Nicolae Costin — au murit și Mazepe, hatmanul călășesc la Tighina și l-au asrînat (înmormîntat) în biserică la un sat, anume Varnița". Cum relatează însă un alt contemporan — solul polon I. Gosciel — mormîntul a fost jefuit chiar în noaptea ce a urmat; corpul a fost reînmormîntat, dar din nou mormîntul a fost jefuit. S-a hotărît atunci ca sicriul său să fie transportat la Ierusalim, obținîndu-se în acest scop și un firman otoman de aprobare. Dar în împrejurări rămase neștiute, trupul hatmanului a ajuns la Galați, unde domnul Moldovei de atunci, Nicolae Mavrocordat, a dispus să fie înmormîntat la o biserică din localitate. Au venit însă evenimentele de la Stănilești din 1711, și cîmplitul jaf la care tătarii, după înfrîngerea lui Dimitrie Cantemir, au supus țara. Cu această ocazie, mormîntul hatmanului Mazepe a fost din nou profanat de căutătorii de comori, care, spune Cronica Ghileuștilor l-ar fi aruncat trupul în Dunăre.

Correspondențul nostru bucureștean este autorul lucrării Delta Dunării și complexul lacunar Razelm-Ciștid Turistic, 276 pp., 15,50 lei, apărută în 1982 în Editura Sport-Turism.

MINERII ȘI MUZEUL

TITUS FURDUI din Cluj-Napoca, care ne-a scris despre înființarea Muzeului din Baia de Arieș, jud. Alba (nr. 4/1983), ne trimite noi informații: După cum aflăm din știrile transmise de președintele subfiilei Abrud-Cimpini a Societății de științe istorice, prof. Dumitru Lupășcu, muzeul are acum trei încăperi iar colecția sa a fost sporită cu noi obiecte. Alături de stearturile (unele de minerit) confecționate de meșterul Avram Nicula Nicodan a Biril, din Sohodolul de Arieș, minerii bătrîni au adus și altele folosite de el cu 50-60 ani în urmă în subteran.

CANTACUZINEȘTI

IOANA CANTACUZINO, din București: La articolul Cantacuzinilor muntenii (nr. 11, 12/1982) fac următoarele precizări: fotografia nr. 10 de la p. 20 a nr. 11/1982 îl reprezintă pe Grigore Cantacuzino (Nababul). În nr. 12/1982, la p. 14 se amintește un bust din Grădina Icoanei. Este al lui Gheorghe Constantin Cantacuzino inginer și director al căilor ferate. Bustul este datorat sculptorului francez Ernest-Henri Dubois (1863-1931) și a fost inaugurat în 1904. Alexandrina Cantacuzino era născută Pallady (vară cu pictorul Theodor Pallady). În anul 1878, A fost președinta Comitetului pentru construcția mausoleului de la Mărășești.

COLECȚII

Reținem din corespondența sosită pe adresa redacției și aceste mărturisiri ale sentimentelor de prețuire față de revistă:

CONSTANTIN ȘTEFĂNESCU, din Suceava: Vă mulțumesc pentru publicarea în nr. 10/1982 a dorințelor mele de a ceda colecția Magazin istoric. Am primit mai multe scrisori, printre care și una de la George Zăgărescu, din Paris. Pînă acum însă nu m-a lăsat inima să mă despart de colecție.

VASILICA PENESCU, din Rimnicul Vilcea: Sînt abonată de la primul număr al revistei. Unele numere le-am donat Bibliotecii centrale a jud. Vilcea și la foștii mei elevi.

TRAIAN VRÎNCANU, din Iași: Recent, ați organizat un frumos și atractiv concurs, care a constituit o plăcută lecție de istorie.

TRAIAN PICINCU, din București: S-au împlinit 15 ani de cînd citesc revista Magazin istoric. Posed întregă colecție și încă una pe ultimii 10 ani, pe care intenționez să o donez școlii din satul natal.

CEASORNICARUL TOMPION

RODICA CÂNDEA, elevă în clasa a XII-a, Liceul „Nicolae Bălcescu”, din București: În nr. 4/1983 ați publicat articolul Miracolul ceasului elevian. Vă trimt, în completare, citeva date despre Thomas Tompion (celebru ceasornicar englez din sec. XVII). Tompion a transformat ceasurile din simple mecanisme imprecise, care trebuiau corectate cu ajutorul cadranelor solare, în adevărate instrumente științifice. Provenind dintr-o familie de fierari, Tompion a ales meseria de ceasornicar. Prietelui de a se remarcă sa a fost cînd Robert Hooke, nou ales în Royal Society, a

fost rugat să găsească un meșter capabil de a construi un instrument astronomic nou. Tompion l-a realizat în trei luni, Hooke prezentându-l apoi lui John Flamsteed, ulterior prim astronom al Curții regelui Carol II (1660-1685). În ciuda anilor Thomas Tompion a devenit un cunoscut renumit.

În încheiere — serie Rodica — urez noi succese Magazinului Istoric, revistă care este citită cu mare plăcere de cei din jur și de cunoașterea istoria națională și universală.

Mulțumim și, la rîndul nostru, îi dorim multe succese editoarei noastre care, acum, cînd apar aceste rînduri, s-a desprins, probabil, de uniforma de elevă dar, sperăm, nu și de pasiunea ei pentru istorie.

NEPLĂCERE REZOLVATĂ

În urma intervenției dv., ca urmare a sesizării mele, am primit din partea Direcției poștale a Municipiului București, nr. 1/1983 al revistei care nu-mi sosise la abonament. Țin să vă mulțumesc pentru rezolvarea acestei probleme, subsemnatul fiind un cititor al Magazinului Istoric încă de la apariție, ne serie dr. EUGEN SOLOVU, din București.

Reamintim și cu această ocazie cititorilor noștri că modalitatea cea mai bună de a vă asigura primirea cu regularitate, număr de număr, a revistei este abonamentul.

Abonamentele la Magazin Istoric se pot face în fiecare lună, la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei; pe 6 luni — 36 lei; pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu. Această taxă nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

EXEMPLARE RECUPERATE...

Cititorii DUMITRU URLEA din Arad; STELIAN OPREA, din Urziceni; NICOLAE CRISTEA, din com. Solonț, jud. Bacău; ROZETA GHEORGHIU, din București; IOAN ALEXANDRU MIZGAN, din satul Dumbrăvița, com. Călanu Mic, jud. Bistrița-Năsăud; MIHAI ANCUȚA, din Băile Herculane, jud. Caraș-Severin ne-au semnalat unele deficiențe în primirea abonamentelor la revista noastră. Ca și în alte asemenea neferice cazuri, am trimis reclamațiile cititorilor noștri Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor din Ministerul transporturilor și telecomunicațiilor care, sub semnătura dr. V. Schioprișan, director general adj. Junct și M. Pantazi, șef serviciu, ne-a comunicat rezolvarea tuturor sesizărilor, abonații noștri intrînd în posesia exemplarelor lipsă.

...ȘI NERECUPERATE

În schimb cititorii IOAN BUDULEA, din satul Herendesi, com. Victor Delamarina, jud. Timiș; ILIE DEDEA, din satul Săceni, com. Traian Vula, jud. Timiș; ATANASIE BEZESCU din com. Lugojel, jud. Timiș, n-au mai putut recupera exemplarele care li se cuveneau și pentru care plățiseră abonamentul, primind în schimb contravaloarea lor — prin mandat poștal — și elite o scrisoare din partea Direcției județene de poștă și telecomunicații Timiș, din care cităm: Am constatat cu regret că, într-adevăr, lucrătorii noștri se fac vinovați de neonorarea abonamentului la unii abonați din mediul rural al oficiului Lugojel. Lucrătorii vinovați au fost sancționați pentru această gravă neglijență și vă cerem scuze că nu am putut recupera, măcar cu întârziere, această publicație pe care ați achitat-o cu anticipație.

PE SCURT

PETRE N. STREBA, din Iași, veteran din primul război mondial, evocă un episod din luptele glorioase de la Mărăști, Mărășești, Cîrsoaia, Otuz, de la care în această vară se împlinesc 66 ani.

MARIUS POPESCU, din Drobeta-Turnu Severin, ne semnalează citeva lucrări scrise la începutul secolului nostru de un patriot și gânditor mehedinean, Alexandru Popescu.

CONSTANTIN COJOCARU, învățător, din com. Brîncoveni, jud. Olt, evocă figura legendară a preotului Radu Spăcă (despre care am scris și noi în nr. 6/1983).

AM SCRIS

Întruie în scrisorile mai multor corespondenți întinim propuneri de articole pe teme care au fost tratate în revista noastră, amintim acestora — precum și tuturor celor dornici să revadă colecția revistei — că am scris despre bastarni în nr. 9/1971 (VASILE LAURIC, din Brașov), erele în trecutul omenirii, nr. 12/1969 (IOANA PREDESCU, din Lugoj), cnezii din Hațeg, nr. 11/1972 (VASILE ELINESCU, din Constanța), Nabucodonosor, nr. 11/1971 (VICTORIA MATEȘCU, din Iași), transilvănenii în revoluția burgheză din Anglia, nr. 2/1969 (DUMITRU IOSIF, din Tirgu Mures), cruciada copților, nr. 5/1982 (VASILICA FINTESCU, din Craiova), Burebista și Dacia pontică, nr. 5/1976 (FLOREA NICOLESCU, din Brăila).

MEDALIE

ION ENF, din București, ne trimite fotografia de mai sus a unei plăchete bătute spre a comemora colaborarea de arme româno-franceze în primul război mondial. Plăcheta (în bronz, cu dimensiunile de 54×80 mm) a fost desenată de Georges Scott și modelată de P. Drăscu. A fost executată în 1917.

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1983

ÎNTREBĂRI CU... IMAGINI

Răspunsurile la întrebări

I	II	III
1 — b	1 — a	1 — a
2 — a	2 — c	2 — a
3 — b	3 — b	3 — b
4 — c	4 — a	4 — b
5 — c	5 — c	5 — c

CONTENTS (Romanian History) M. MUŞAT, E. PREDA, and F. CONSTANTINIU August 23, 1944, in Historical Perspective • L. REBREANU Unity and Continuity in the History of the Romanians • GH. DAVID Roesler-Rösler: A Regrettable Confusion • M. PETRESCU 13th-century Prince Seneslau Tombstone? • M. GRAMATOPOL The Polana Coţofeneşti Golden Helmet • 1916. Colonel Rudeanu's Mission in Paris • T. MATEESCU Dobrogea, an Ancient Romanian Land • The XV-th ICHS: JIVKO AVRAMOVSKI (Yugoslavia) Romania's Role in the History of Europe • GLENN E. TORREY (U.S.A.) „Romanian People Most Gracious Hosts” • P. TURLEA Two Friends: A.D. Xenopol and N. Iorga • I. RIZESCU Romanian's First Codes of Laws • In Bucharest 50 Years Ago • D. HÎNCU A French Physician in Romania (1845-1847)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. MUŞAT, E. PREDA, F. CONSTANTINIU 23 août 1944 dans la perspective de l'histoire • L. REBREANU Unité et continuité dans l'histoire des Roumains • GH. DAVID Roesler-Rösler: une confusion regrettable • M. PETRESCU La Pierre tombale du prince Seneslau (XIII-e siècle)? • M. GRAMATOPOL Le basque d'or de Polana Coţofeneşti • 1916. La Mission du colonel Rudeanu à Paris • T. MATEESCU La Dobrogea — vieille terre roumaine • LE XV-e CISH: JIVKO AVRAMOVSKI (Yougoslavie) Le rôle de la Roumanie dans l'histoire d'Europe • GLENN E. TORREY (E.U.) „Les Roumains — des hôtes inoubliables” • P. TURLEA Deux amis: A.D. Xenopol et N. Iorga • I. RIZESCU Les premiers codes de lois de Roumanie • A. Bucarest, il y a 50 ans • D. HÎNCU Un médecin français en Roumanie (1845-1847)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. МУШАТ, Е. ПРЕДА, Ф. КОНСТАНТИНИУ 23 Августа 1944 г. в исторической перспективе • Л. РЕБРЕАНУ Единство и продолжительность в истории румын • Г. ДАВИД Рoesler-Rösler: прискорбное смешение имён • М. ПЕТРЕСКУ Надгробный камень воеводы Сенеслау (XIII-й век)? • М. ГРАМАТОПОЛ Золотой шлем, найденный в селе Поина Коцфенешть • 1916 год. Задание полковника Рудяну в Париже • Т. МАТЕЕСКУ Добруджа — с незапамятных времён румынский край • ХУ МКИН: ЖИВКО АВРАМОВСКИЙ (Югославия) Роль Румынии в истории Европы • ГЛЕНН Е. ТОРРЕЙ (С.Ш.А.) „Румынский народ — неосчитанный гостеприёмник” • П. ЦУРЛИ Дружба А.Д. Ксенопола с Николаем Иоргой • И. РИЗЕСКУ Первые кодексы законов в Румынии • В. Бухаресте, 50 лет тому назад • Д. ХЫНКУ Врач француз в Румынии (1845-1847 гг.)

INHALT (Rumänische Geschichte) M. MUŞAT, E. PREDA, F. CONSTANTINIU Der 23. August 1944 in der Perspektive der Geschichte • L. REBREANU Einheit und Kontinuität in der Geschichte der Rumänen • GH. DAVID Roesler-Rösler: eine bedauerliche Verwechslung • M. PETRESCU Die Grabplatte des Wojewoden Seneslau (13. Jahrhundert)? • M. GRAMATOPOL Der goldene Helm von Polana Coţofeneşti • 1916. Der Auftrag Oberst Rudeanu in Paris • T. MATEESCU Die Dobruşca — ein uraltes rumänisches Gebiet • DER XV. CISH: SHIWKO AVRAMOWSKI (Jugoslawien) Die Rolle Rumäniens in der Geschichte Europas • GLENN E. TORREY (U.S.A.) „Das rumänische Volk — ein unschätzbarer Gastgeber” • P. TURLEA Die Freundschaft A.D. Xenopol — N. Iorga • I. RIZESCU Die ersten Gesetzbücher in Rumänien • In Bukarest vor 50 Jahren • D. HÎNCU Ein französischer Arzt in Rumänien (1845-1847)

SUMARIO (Historia romana) M. MUŞAT, E. PREDA, F. CONSTANTINIU 23 de Agosto de 1944 en perspectiva histórica • L. REBREANU Unidad y continuidad en la historia de los rumanos • GH. DAVID Roesler-Rösler: una confusión doliente • M. PETRESCU Lastra funeral del valvoda-Seneslau (siglo XIII)? • M. GRAMATOPOL El casco de oro de Polana Coţofeneşti • 1916. La misión del coronel Rudeanu a París • T. MATEESCU Dobrogea — antigua tierra rumana • EL XV-e CISH: JIVKO AVRAMOVSKI (Yugoslavia). El papel de Rumania en la historia de Europa • GLENN E. TORREY (S.U.A.) „El pueblo rumano — un albergue inestimable” • P. TURLEA La amistad A.D. Xenopol — N. Iorga • I. RIZESCU Los primeros códigos de leyes de Rumania • En Bucarest, hace 50 años • D. HÎNCU Un médico francés en Rumania (1845-1847)

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE :
Valeriu Buduru

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraş şi de la sat. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

